

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

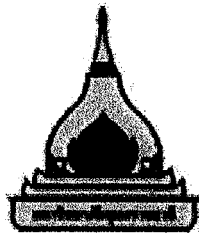
क्रमरका : การศึกษาชนบทการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดี
ร้อยกรองเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

โดย

นายชาญชัย

คงเพียรธรรม

ตุลาคม 2550

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

क्रमररका : การศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดี

ร้อยกรองเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

**GARUMARGĀ : A STUDY OF LITERARY CONVENTIONS OF
FIGURES OF SPEECH AND SYMBOLS IN KHMER LITERATURE
DURING ANGKOR PERIOD.**

โดย

นายชาญชัย

คงเพียรธรรม

สังกัดคณะศิลปศาสตร์

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ประจำปีงบประมาณ 2550

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ คุรุบรรดา : การศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่พบในวรรณคดีเขมร ” เป็นงานวิจัยเอกสารที่ได้รับเงินสนับสนุนทุนมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ประจำปี 2550 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร จำนวน 15 เรื่อง ได้แก่รามเกียรติ์ รามเกียรติ์กาลไวยราพณ์สะกดเอาพระรามได้ หอยสังข์ โศกกุลกุมาร กากี หงส์ยนต์ พุทธิเสน นางกงรี สรรพสิทธิ์ ดุมเด็ย เจ้ากาบกล้วย มรณมาตา สุบินตกุมาร พระสุชน พระเขี้ยวแก้ว และเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ในวรรณคดีเขมรนิยมใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยเป็นอันดับแรก บทคมโฉมเป็นบทอุปมาที่มีลักษณะเด่นที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากการชมความงามของตัวละครอย่างพิสดารเป็นการเสริมคุณลักษณะทางด้านรูปสมบัติของตัวละครเอกให้เด่นชัด การชมความงามของตัวละครนี้มีทั้งที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤต มีทั้งลักษณะที่ร่วมกับวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา และมีลักษณะเฉพาะแบบที่เขมรสร้างขึ้น นอกจากนี้ยังพบอุปมาในลักษณะต่างๆ นอกเหนือจากบทชมความงาม เช่นกวีเขมรได้เปรียบเทียบความทุกข์หรือความโศกเศร้าว่าเปรียบเสมือนไฟเผาใจ เป็นต้น ลำดับที่ 2 เป็นภาพพจน์อุปลักษณ์ พบมากในคำเรียกตัวละครเช่น เรียกตัวละครว่า มาศ แก้ว ดับ ฟังน้ำ ขวัญ เพื่อแสดงความรัก ความเทิดทูน ควรค่าแก่การถนอม รักษา นอกจากนี้ยังพบการใช้อุปลักษณ์ในลักษณะต่างๆ เช่น เปรียบคำพูดที่ไพเราะ มีสารัตถะว่าเป็นน้ำผึ้ง เป็นต้น ลำดับที่ 3 เป็นภาพพจน์อดีตพจน์ใช้เพื่อต้องการบอกถึงสิ่งที่มีปริมาณมาก ลำดับที่ 4 เป็นภาพพจน์บุคคลวัต กวีใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และใช้ธรรมชาติในฐานะผู้ส่งสาร ลำดับที่ 5 เป็นภาพพจน์นามนัย กวีใช้ดับ ปอด น้ำดี แทนร่างกายหรือชีวิต และการใช้ท้องหรือกระเพาะแทนร่างกายหรือชีวิต ลำดับที่ 6 เป็นภาพพจน์การอ้างถึงพบว่าในวรรณคดีเขมร มีการอ้างถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และการอ้างถึงเทพเจ้าต่างๆทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์

ขนบการใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร แบ่งออกเป็น การใช้สัญลักษณ์ที่แสดงความรัก ได้แก่หมาก และผ้า และสัญลักษณ์ทางเพศ จากการศึกษาขนบในวรรณคดีเขมรพบว่ามีลักษณะร่วมกับที่พบในวรรณคดีไทยเป็นจำนวนมาก

การศึกษาศิลปะการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร ทำให้เราเข้าใจตัวตนของชาวเขมรมากขึ้น ยิ่งนำมาผลการวิจัยที่ได้มาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยแล้วจะเห็นได้ว่า ชาวไทยและชาวเขมรมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมร่วมกันอยู่มาก ลักษณะทางวัฒนธรรมที่ร่วมกันนี้ แสดงถึงสัมพันธภาพอันดีที่มีต่อกันมานาน

Abstract

The study of "GARUMARGĀ : A study of literary conventions of figures of speech and symbols in Khmer literatures" was funded by the Ubonratchathanee University (academic year 2007), with an aim to study the custom of poetic devices and symbols in Khmer Literature which are selected from 15 famous literatures : Rāmkerti , Rāmkerti Kāi Vairābhāsātumyakbrarāmbān , Khayanāṣaṅkha, Bogakulakumār , Kākī , Hanyāntra , Bhuṭṭhiṣen Nāṅkanī , Sabvasiṭṭhi, Duṃḍāv , Causradapcek , Maraṇmātā , Subintakumār , Brasuthan , Bracanākamkaev , and Saṇisilpajai.

The research shows that Khmer literature favors similes as seen in most Botchomchom. The use of similes can emphasize the extraordinary appearance of the characters especially the hero and the heroine. The use of Botchomchom in the Khmer literature is both the Sanskrit influenced style and the Khmer style, which has much in common to the Ayuddhayan one. Besides, similes are found in various circumstances. For example, sorrow or anger is compared to fire that rages in the heart. Metaphors are mostly found in names of the characters. For instance, some characters are named " Mas" , "Kaew" , " Tab" , " Phung Nam" , " Kwan" in order to express love and admiration. Metaphors are also found in some other situations. For example, poets say a pleasing word is honey. Overstatements are used mostly to emphasize the mass of the mentioned items.

Personifications are used to express the characters' feelings: the poets use nature as a messenger to represent the feeling of the characters. Metonymy are also found. For instance, poets use "liver" , "lung" , " gallbladder" , " stomach" and "abdomen" to represent body or life. Allusions are about the Bhodhisatta, who will be the future Bhuddha, as well as other gods both in the Buddhist and Brahman Religions.

The use of symbols in Khmer literature falls into 2 categories: the symbols that represent love, such as betel nut and clothes, and the symbols with sexual connotation, which are rarely found, thereby not being considered a literary custom. Moreover the study also reveals many resemblances between Khmer and Thai literature in terms of poetic devices and symbols, showing profound cultural relations between the two ethnics.

The study of literary customs of poetic and symbolic use in the Khmer literature enables us to understand the Cambodians more profoundly as well as to have a clear insight into Khmer literary forms, which will be very useful for the study of both ancient and contemporary Khmer literature.

กิตติกรรมประกาศ

คุณความดีใดอันจะพึงบังเกิดขึ้นจากผลงานวิจัยเล่มนี้ ข้าพเจ้าขอยกดั่งขึ้นเหนือเกล้าน้อมเป็นอาจริยบูชา แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ปุชนิยาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางวรรณคดีไทยให้แก่ข้าพเจ้าโดยมิได้ปิดบังอำพราง คุณผู้หยายของที่คว่าออก ยืนประทีปให้แก่พนจรกยามรัตติกาล เป็นดังอุทัยผู้ทำลายความมืดคือความเขลาของศิษย์ให้ปลาบไป

ขอน้อมบูชาพระคุณของอาจารย์เยี่ยง วีระบุตร แห่งมหาวิทยาลัยภูมิบัณฑิตพนมเปญ ผู้เป็น ปุชนิยาจารย์ของข้าพเจ้า ผู้ก่อปรด้วยความกรุณา ครูได้แสดงความเมตตาต่อศิษย์เสมอด้วยบิดาให้ความอาหารต่อบุตร ความดีของครูจะคุ้มครองศิษย์ในกาลทุกเมื่อ

ความกรุณาของครูทั้งสองท่านหาประมาณมิได้ดุจดั่งห้วงมหรณพ เป็นสิ่งที่เกื้อกูลโลก และจักรวาลอยู่จวบสิ้นกาลป่า โลกทั้งสามนี้ตั้งอยู่ได้ด้วยคุณธรรมอันหนักแน่นของครู

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่1 บทนำและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ขั้นตอนการศึกษา.....	6
ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิด.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
 บทที่2 ขนบการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีเขมร และลักษณะร่วมที่พบในวรรณคดีไทย	
2.1 โวหารอุปมา	
2.1.1 การใช้อุปมาในบทชมโฉมตัวละคร.....	12
2.1.1.1 การชมความงามโดยรวม.....	12
2.1.1.2 การชมความงามโดยแยกชมเป็นส่วน ๆ	24
2.1.2 การใช้อุปมาในบทอื่น ๆ	31
2.1.2.1 การใช้โวหารอุปมาในบทเกี่ยวพาราสีแสดงการเปรียบเทียบ คู่ขนาน.....	31
2.1.2.2 เปรียบทุกข์โศกหรือความโกรธว่าเหมือนไฟ.....	34
2.1.2.3 เปรียบเสียงที่ดังกึกก้องว่าเหมือนดังฟ้าผ่า.....	36
2.1.2.4 เปรียบเทียบความทุกข์ที่มากมายว่าเหมือนดังภูเขาที่ทับอก	37
2.1.2.5 เปรียบความทุกข์ที่มีว่าดังทำให้ชีวิตแทบมรณา.....	37
2.2 โวหารอุปลักษณ์	
2.2.1 การใช้โวหารอุปลักษณ์แทนบุคคล.....	40
2.2.1.1 ดั่ง.....	40
2.2.1.2 ทอง.....	41
2.2.1.3 แก้ว	45
2.2.1.4 มิ่งขวัญ	47
2.2.1.5 ฝั่ง	49
2.2.1.6 เปรียบผู้มีคุณค่าหรือฐานะสูงส่งว่าเป็นมงกุฎ.....	50

2.2.2	การใช้โวหารอุปลักษณ์ในบทอื่นๆ	53
2.2.2.1	เปรียบเทียบคำพูดที่ไพเราะว่าเป็นน้ำผึ้ง.....	53
2.2.2.2	เปรียบเทียบการเดินทางว่าเป็นการเดินทางของราชสีห์ที่บันลือ สีหนาท.....	54
2.3	โวหารอดิพจน์	
	การใช้โวหารอดิพจน์เพื่อบอกปริมาณ.....	56
2.4	โวหารบุคลลวัต	
2.4.1	การใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร	59
2.4.2	การใช้ธรรมชาติในฐานะผู้ส่งสาร.....	60
2.5	โวหารนามนัย	
2.5.1	การใช้คำ ปอด น้ำดี แทนร่างกายหรือชีวิต	62
2.5.2	การใช้ท้องหรือ กระเพาะแทนร่างกายหรือชีวิต.....	64
2.6	โวหารการอ้างถึง	
2.6.1	การอ้างถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในกาลต่อมา	66
2.6.2	การอ้างถึงพระรัตนตรัยและเทพเจ้าต่างๆทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์	69
บทที่ 3	ขนบการใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมรและลักษณะร่วมที่พบในวรรณคดีไทย	
3.1	สัญลักษณ์ที่ใช้แสดงความรัก	
3.1.1	หมาก	76
3.1.2	ผ้า	78
3.2	สัญลักษณ์ทางเพศ.....	79
บทที่ 4	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม.....		86
ภาคผนวก		
	เนื้อเรื่องย่อวรรณคดีเขมรที่นำมาศึกษา.....	90
ประวัติผู้วิจัย.....		115

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ขบวนการใช้ไวยาหารอุปมาในการชมความงามของตัวละคร โดยองค์รวม.....	23
2	ขบวนการใช้ไวยาหารอุปมาในบทอื่นๆ.....	39
3	ขบวนการใช้ไวยาหารอุปลักษณ์แทนบุคคล.....	52
4	ขบวนการใช้ไวยาหารอุปลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล.....	55
5	ขบวนการใช้ไวยาหารอติพจน์.....	58
6	ขบวนการใช้ไวยาหารบุคคลาวัด.....	61
7	ขบวนการใช้ไวยาหรานามนัย.....	66
8	ขบวนการใช้ไวยาหารการอ้างถึง.....	75

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

เขมรใช้คำว่า “อักษรศาสตร์” (**សម្ភាស្ត្រ**) และ “วรรณคดี” (**វិទ្យាគី**) เมื่อต้องการกล่าวถึงงานเขียนที่เรียกว่า วรรณคดี (Literature) (**ប៊ុន ណាត**. 1967: 1181) แม้ว่าคำทั้งสองจะมีความหมายเช่นเดียวกัน ทว่าเขมรนิยมใช้คำว่า อักษรศาสตร์ มากกว่า ส่วนคำว่า วรรณคดี ปรากฏใช้น้อยมาก นอกจากนี้ยังพบคำว่า “อักษรศิลป์” (**សម្ភាសិយ្យ**) ซึ่งเป็นคำที่เขมรนิยมใช้มากที่สุดเมื่อพูดถึงงานวรรณคดี คำนี้แปลตามรูปศัพท์ว่า ศิลปะในการแต่งอักษร ซึ่งให้ความสำคัญทั้งการแต่งถ้อยคำและแต่งเรื่องราว (**ไกล์รุ่ง อามระคิษ**. 2549: 21-22)

การคัดสรรถ้อยคำที่สร้างจินตภาพ การใช้โวหารภาพพจน์และสัญลักษณ์ถือเป็นศิลปะที่ใช้ในการแต่งอักษรที่ทำให้วรรณคดีแตกต่างจากงานเขียนประเภทอื่นๆ ภาพพจน์และสัญลักษณ์ที่ใช้ซ้ำกันจนเป็นที่ยอมรับเรียกว่า **ขนบ** (Literary Conventions) จัดเป็นรสนิยมทางวรรณศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะของชาตินั้นๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจหมายถึงสิ่งคนในชาตินั้นสร้างขึ้นหรือได้รับมาจากแหล่งอื่นๆแล้วบูรณาการจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนก็ได้ การที่ผู้อ่านจะเสพวรรณคดีให้ถึงขั้นดื่มด่ำได้นั้น จึงต้องเข้าใจลักษณะร่วมที่เรียกว่าขนบให้ตรงกับผู้สร้างงานเสียก่อน เช่น ขนบการใช้โวหารอุปมา โวหารอุปลักษณ์ โวหารอติพจน์ โวหารบุคลลวัต เป็นต้น การตัดสินใจว่าลักษณะใดเป็นขนบหรือไม่นั้นจึงพิจารณาจากปริมาณที่พบ ลักษณะที่ปรากฏพบบ่อยครั้งในวรรณคดีหลายๆ เรื่องของนักเขียนหลายๆท่านจึงเรียกว่า ขนบ

เมื่อพูดถึงคำว่า ขนบ นอกจากจะสัมพันธ์กับกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ขนบยังสัมพันธ์กับมิติของเวลาอีกด้วย สิ่งที่จะเป็นขนบได้นั้นย่อมหมายถึงต้องมีการรับและส่งต่อ อาจจะเป็นลักษณะเฉพาะในยุคสมัยใดยุคสมัยหนึ่งหรือมีลักษณะสืบเนื่องจากยุคสมัยหนึ่งไปสู่อีกยุคสมัยหนึ่ง ก่อนที่จะศึกษาขนบในวรรณคดีเขมรให้เข้าใจถ่องแท้จึงควรทราบพัฒนาการของวรรณคดีเขมรโดยสังเขปเพื่อให้เข้าใจมิติของเวลาที่กล่าวมาแล้วชัดเจนยิ่งขึ้น

วรรณคดีเขมรจำแนกเป็น 4 ยุค คือ นครพนม หรือพูนัน (คริสต์ศตวรรษที่ 1 - 6) ก่อนเมืองพระนคร (ค.ศ. 550 – 812) เมืองพระนคร (คริสต์ศตวรรษที่ 9 - 14) และสมัยหลังเมืองพระนคร (เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 – ปัจจุบัน) (**ฮุบ ไซมัส**. 1967: 5-11) วรรณคดีในช่วงสามยุคแรก ส่วนใหญ่เป็นจารึก มีทั้งภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร จารึกสันสกฤตจนเป็นร้อยกรอง

ฉันทลักษณ์ที่พบมีทั้ง สราหุทวิกริทธิฉันท์ วสันตฉิลฉันท์ สราชนันท์ เป็นต้น เนื้อหาของจารึกกล่าวสรรเสริญเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ส่วนจารึกเขมรนั้นรจนาเป็นร้อยแก้ว เนื้อหากล่าวถึงความศรัทธาที่มีต่อศาสนา สิ่งของ และทาสที่ถวายแด่ศาสนสถาน

วรรณคดีเขมรยุคหลังเมืองพระนคร ถือเป็นยุคเริ่มต้นของวรรณคดีที่มีใช้จารึก กวีได้นำภาษาเขมรมาใช้รจนาวรรณคดีร้อยกรองขึ้นเป็นครั้งแรก นั่นคือเรื่อง รามเกียรติ์ (กษัตริย์) เล่มที่ 1-10 (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม 2548) สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวรรณคดีอินเดียที่สืบเนื่องมาจนถึงยุคนี้ วรรณคดีเขมรยุคนี้สามารถจำแนกได้เป็น 3 สมัย คือ สมัยละแวก เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช – รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1336 – 1593) สมัยอุคคัง เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว – รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1618 – 1859) และสมัยพนมเปญ (ค.ศ. 1859 - ปัจจุบัน) (อุทก ชาญชัย, 1967: 8-9)

สมัยละแวก เขมรต้องทำสงครามกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ความปราชัยหลายคราวทำให้เขมรอ่อนแอลง นอกจากนี้ยังถูกแทรกแซงจากเวียดนามเป็นระยะๆ วรรณคดีเขมรในช่วงเวลานี้จึงไม่เพียงพูนึก ต่อมาในสมัยอุคคัง วรรณคดีเขมรรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง กษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูงหลายพระองค์ทรงเป็น ราชกวีนิพนธ์ เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ พระองค์ด้วง (ค.ศ. 1841 - 1860) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1629 – 1630) เป็นต้น อิทธิพลจากวรรณคดีไทยได้เข้าไปหลอมรวมกับวรรณคดีเขมรยาวนานหลายศตวรรษในช่วงนี้

สมัยพนมเปญ เป็นช่วงที่วรรณคดีเขมรพัฒนาอย่างมากที่สุด เริ่มตั้งแต่ การที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเขมร (ค.ศ. 1859 - 1904) ฝรั่งเศสได้บังคับให้คนเขมรเรียนภาษาฝรั่งเศส และใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาราชการ ส่วนข้อดีคือ ฝรั่งเศสได้นำแท่นพิมพ์มาใช้ในเมืองเขมร และจัดระบบการศึกษาในเขมรให้ทันสมัย ปัจจัยทั้งสองประการนี้ได้ผลิตผู้สร้างและเสพวรรณกรรม รวมถึงวัฒนธรรมการอ่านขึ้น วรรณคดีร้อยกรองเริ่มเสื่อมลง ขณะที่ร้อยแก้วแนวใหม่ได้ถือกำเนิดขึ้นและได้รับความนิยมแพร่หลาย เช่น หนังสือพิมพ์ บทความ นวนิยาย เป็นต้น มีการจัดวางระเบียบต่างๆ เพื่อสร้างมาตรฐานรูปแบบภาษาเขียน สาเหตุที่ร้อยแก้วเฟื่องฟูขึ้นเนื่องจากชาวเขมรได้ใช้ร้อยแก้วเป็นเครื่องมือปลุกกระแสชาตินิยม (Nationalistic feeling) เพราะสื่อสารกันได้ง่าย สะดวกรวดเร็วกว่าร้อยกรอง (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2548: 3)

นวนิยายเขมรเรื่องแรกคือเรื่อง น้ำทะเลสาบ (**ទឹកទន្លេសាប**) ของ กิม ฮัก (**គឹម ហាក់**) ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในวงวรรณคดีเขมรเนื่องจากนักเขียนได้นำรูปแบบงานเขียนนวนิยาย (Novel) ของตะวันตกมาใช้ ผสานเข้ากับลักษณะของวรรณคดีประเภทกลอนสวดหรือเรื่องเลา (**និទាន**) ของเขมร (ใกล้เคียง อามระดิษ. 2541: 129-130) อาจารย์ตรีศิลป์ บุญขจรได้กรุณาให้คำแนะนำผู้วิจัยเพิ่มเติมว่า เชื่อว่าเรื่องน้ำทะเลสาบของเขมรน่าจะนำเค้าโครงเรื่องมาจากนวนิยายฝรั่งเศส สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณคดีตะวันตกที่เข้าไปหลอมรวมกับวรรณคดีเขมร ยุคสมัยนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในวงวรรณคดีเขมรคือ เปลี่ยนจากวรรณคดีโบราณ(**ສກຸນສົມຖຽນຣຸ່ງ**) มาเป็นวรรณกรรมปัจจุบัน (**ສກຸນສົມຖຽນຣຸ່ງ**)

เมื่อเขมรแดงเข้ามามีอำนาจปกครองประเทศ (ค.ศ. 1975 – 1979) นโยบาย Come back to the zero ได้ทำลายประวัติศาสตร์อันยาวนานของเขมรกว่าสองพันปีให้พินาศลง กลไกสังคมหยุดนิ่ง ไม่มีศาสนา ไม่มีโรงเรียน ระบบเศรษฐกิจหยุดชะงัก ที่น่าเสียดายที่สุดคือ สรรพคำราชาศัพท์ที่เก็บรักษาไว้ตามวัด ตามห้องสมุดต่างๆ ถูกทำลายสิ้นแทบไม่มีเหลือ (เดวิด แชนด์เลอร์ แปลโดย พรธณงาม เกษธรรมสาร และคณะ. 2543: 329) อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นยุคมืดของวรรณคดีเขมรเนื่องจากขาดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างงานกับผู้เสพงาน นักเขียนเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐที่ต้องผลิตผลงานวรรณกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองเท่านั้น วรรณคดีที่ทรงคุณค่าถูกทำลายไปเกือบหมด ส่งผลถึงปัจจุบันทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาวรรณคดีเขมรต้องเดินทางไปต่างประเทศ ฝรั่งเศส หรือประเทศอื่นๆ ทัวโลกที่ยังคงเก็บรักษาหนังสือวรรณคดีเขมรไว้ แทนที่จะเดินทางไปศึกษาที่พนมเปญ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาของเขมร

ปัจจุบันวรรณคดีเขมรกำลังอยู่ในช่วงฟื้นตัว หลายหน่วยงานได้พยายามช่วยกันอย่างเต็มที่เพื่อกระตุ้นให้เกิดผู้สร้าง และผู้เสพวรรณกรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น พุทธศาสนบัณฑิตยได้ดำเนินการจัดพิมพ์วรรณคดีล้ำค่าของชาติขึ้น เพื่อดำรงไว้มิให้สาบสูญ ส่วนสมาคมนักกนิพนธ์เขมร ได้จัดการประกวด นวนิยาย และ กวีนิพนธ์ จิงพานรางวัล “พระสีหนุราช” และ “พานรางวัล 7 มกรา” ขึ้น (สัมภาษณ์ ยู บุญ (**លោកយូ ប៊ុន**) นายกสมาคมนักกนิพนธ์เขมร เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2548)

ผู้วิจัยได้คัดเลือกวรรณคดีเขมรจำนวน 15 เรื่องซึ่งมีลักษณะเป็นวรรณคดีโบราณของเขมร ได้แก่เรื่อง รามเกียรติ์ เรื่องรามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ หอยสังข์ โกลกฤตกุมาร กากิ สรรพสิทธิศุภเมธีย พระเจ้ายแก้ว หงส์ยนต์ พุทธิเสนนางกังรี เจ้ากาบกล้วย สุบินตุมาร พระสุธน และสังข์ศิลป์ชัย ซึ่งวรรณคดีเหล่านี้จะทำให้ผู้อ่านเห็นสายธารของวรรณคดีเขมรตั้งแต่สมัยหลังเมืองพระนครในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เรื่อยมาจนถึงช่วงหลังจากที่เขมรได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสซึ่ง

เป็นช่วงที่วรรณคดีเขมรเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือ ร้อยแก้วแนวใหม่อย่างเร้นนวนิยายและเรื่องสั้นได้เข้ามาแทนที่วรรณคดีร้อยกรองที่มีขนาดยาว เนื้อหาของเรื่องมีที่มาจากพระพุทธศาสนาหรือนิทานพื้นบ้าน

คำกล่าวที่ว่า “ถ้าต้องการรู้จักนิสัยของชนชาติใด ให้ศึกษาวรรณคดีของชาตินั้นให้เข้าใจลึกซึ้ง” เป็นคำกล่าวที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวรรณคดี สิ่งสำคัญที่ไม่อาจละเลยเมื่อต้องการศึกษาศาสตร์ดังกล่าวคือการศึกษาคูณค่าทางด้านวรรณศิลป์ เมื่อเข้าใจขนบทางวรรณศิลป์ได้แก่ ขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ จะทำให้เราเข้าใจโลกทัศน์ วิธีคิดของคนเขมรมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พยายามเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะร่วมกันที่พบในวรรณคดีไทยซึ่งวรรณคดีของทั้งสองชาตินี้มีต้นกำเนิดมาจากวรรณคดีอินเดียเหมือนกัน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของวรรณคดีร้อยกรองเขมรชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อให้ทราบถึงขนบของการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร
- 1.2.2 เพื่อให้ทราบถึงลักษณะร่วมบางประการที่สัมพันธ์กับวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 คำว่า คุรมรรคา เป็นศัพท์สมาสที่ผู้วิจัยคิดขึ้นเพื่อใช้เป็นหัวเรื่อง คำนี้มาจากคำว่า คุรซึ่งแปลว่าหนัก คำนี้เป็นศัพท์ที่ต้องแปลสองชั้น อีกความหมายหนึ่งของคำว่าคุรจะแปลว่าคุรเพราะเหตุที่ คุรเป็นผู้หนักด้วย วิทยา และ จริยา ส่วนคำว่ามรรคาแปลว่า หนทาง คุรมรรคาจึงแปลว่า หนทางของคุร หรือ ขนบ นั่นเอง

1.3.2 งานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งศึกษาวรรณคดีเขมรตั้งแต่สมัยหลังเมืองพระนคร มาจนถึงช่วงที่เขมรตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส

1.3.3 ศึกษาเฉพาะวรรณคดีที่แต่งเป็นร้อยกรองเท่านั้น

1.3.4 งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการเลือกวรรณคดีที่เป็นตัวแทนของแต่ละยุคสมัยมาศึกษา โดยเลือกวรรณคดีที่จัดพิมพ์โดยพุทธศาสนบัณฑิตยสถานเป็นหลัก เนื่องจากนักวิชาการเขมรพิจารณาแล้วว่าเป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่าจำเป็นที่จะต้องดำเนินการจัดพิมพ์เพื่อมิให้สูญหาย นอกจากนี้พุทธศาสนบัณฑิตยสถานได้สอบทานให้ถูกต้องมาแล้วอย่างดี

1.3.3 วรรณคดีที่คัดสรรมาแล้ว มีทั้งสิ้น 15 เรื่อง จำแนกเป็นเรื่องที่ทราบปีที่แต่งชัดเจน 8 เรื่อง ดังต่อไปนี้

เรื่องเจ้ากาบกล้วย (เจ้าสุริยเทพ) แต่งโดย ยศ จิน (ยศ จิน) กวีในสมัยอาณาจักรสุโขทัย ปรากฏในศิลาจารึกที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ปี ค.ศ. 1966

เรื่องสุบินตุมาร (สุบินตุมาร) ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและศักราชที่แต่ง ปรากฏในศิลาจารึกที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ปี ค.ศ. 1959

เรื่องพระสุธน (พระสุธน) ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและศักราชที่แต่ง ปรากฏในศิลาจารึกที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ปี ค.ศ. 1960

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย (สังข์ศิลป์ชัย) ใช้นามผู้แต่งที่แต่ง ปรากฏในศิลาจารึกที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

1.4 ขั้นตอนการศึกษา

1.4.1 รวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีเขมร โดยทั่วไป และวรรณคดีที่เราใช้เป็นกรณีศึกษา จากห้องสมุดภายในประเทศ เช่น หอสมุดแห่งชาติ วิทยาลัยการศึกษามหาวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดต่างประเทศ เช่น บรรณารักษ์ชาติ บรรณารักษ์พุทธศาสนาบัณฑิตยสถาน บรรณารักษ์สุนทรภู่ พระราชอาณาจักรกัมพูชา

1.4.2 ดำเนินการสัมภาษณ์อาจารย์วิชาภาษาไทย อาจารย์ประจำสาขาวิชาอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยภูมิพนมเปญ

1.4.3 ศึกษาเอกสาร เก็บข้อมูลที่พบ ทั้งในด้านการใช้โวหารอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคคลวัต ฯลฯ

1.4.4 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อให้ทราบถึงวิธีการของชาวเขมร การรับ การบูรณาการ และ สืบทอดขนบทางวรรณคดี

1.4.5 เสนอผลงานวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.5 ทฤษฎีและกรอบแนวคิด

แนวคิดเรื่องขนบ คือ สิ่งที่จะเป็นขนบได้นั้น ต้องได้รับการยอมรับจากผู้สร้างและผู้เสพว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม และผู้สร้างได้ยึดเป็นแบบอย่างปฏิบัติสืบต่อกันมา จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การพิจารณาว่าลักษณะดังกล่าวเป็นขนบหรือไม่นั้น พิจารณาจากความจริงที่ปรากฏ คือต้องปรากฏในวรรณคดีมากพอ พิจารณาจากความสืบเนื่องจากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง นั้นหมายถึง ลักษณะดังกล่าวได้รับการยอมรับจากคนรุ่นหลังจึงปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ลักษณะดังกล่าวเรียกขนบทางวรรณคดี

คำว่า ขนบ มาจากคำว่า Literary Conventions ในภาษาอังกฤษ นอกจากคำว่าขนบ ซึ่งผู้ใช้คำนี้ได้แก่ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ เจตนา นาควัชร และสุพรรณ ทองคล้ายแล้ว ยังมีผู้

บัญญัติศัพท์คำนี้ใช้อีกหลายคำเช่น ธรรมเนียม คำนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาสเป็นผู้ใช้ คำว่า จาริต มินิธิ เอียวศรีวงศ์ กุสุมา รัชมณี และอุดม รุ่งเรืองศรี เป็นผู้ใช้ (เอมอร จิตะโสภณ 2539)

ทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องของภาพพจน์ ใช้ตามที่ปรากฏในหนังสือ กอมณพย์เขมร ของ ลี สุมนี ซึ่งอธิบายความหมายของภาพพจน์ประเภทต่างๆ ไว้ดังนี้

อุปมาวิธีพร้อมตาม หรือ อุปมา (Simile) คือการเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่งว่าเหมือนกัน นิยมใช้คำเชื่อม **บุธฺ บุธฺชฺ ธิบุธฺ รุเทธฺ**

อุปมาวิธีผูกเทียบพิเศษ หรืออุปลักษณ์ (Metaphor) คือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งทั้งสองสิ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน นิยมใช้คำเชื่อม **ธา คี**

วิธีบำเพ็ญ หรือ อติพจน์ (Hyperbole) คือการกล่าวเกินจริงเพื่อเร้าความรู้สึกของผู้อ่าน

ชีววิธี หรือ บุคคลวัต (Personification) คือการสมมติให้สิ่งไม่มีชีวิต อารมณ์ ความรู้สึกมีอากัปกิริยา ความรู้สึกนึกคิดเยี่ยงมนุษย์

นามนัย (Metonymy) เป็นภาพพจน์ที่ใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด

การอ้างถึง (Allusion) เป็นการกล่าวอ้างถึงเรื่องอื่นนอกเหนือจากเรื่องที่เขียน

แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ (Symbol) ลี สุมนีเรียกวิธีนี้ว่า **วิธีอัญญา** หรือ **บัพฺรชฺยชฺ** สัญลักษณ์อยู่เหนือภาพพจน์ธรรมดา เนื่องจากการเปรียบเทียบที่ต้องอาศัยการตีความลงไปอีกระดับหนึ่ง จึงจะเข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ ต่างจากการเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายได้ในทันที สัญลักษณ์แบ่งออกเป็นสัญลักษณ์สากล และสัญลักษณ์เฉพาะ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้เข้าใจขอบของการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร

1.6.2 ทำให้เข้าใจลักษณะร่วมบางประการระหว่างวรรณคดีเขมรกับวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีไทย

1.7 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 ขนบในวรรณคดี

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517) เขียนหนังสือเรื่อง “วิเคราะห์วรรณคดีไทย” เนื้อหาในส่วนของขนบ ซึ่งบุญเหลือเรียกว่าธรรมเนียมการแต่งหนังสือนั้น บุญเหลือได้อธิบายว่า คือ กติกาของนักอ่านที่จะต้องพยายามทำความเข้าใจถึงธรรมเนียมการแต่งหนังสือ คำนี้แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Convention แต่เดิมใช้คำว่าประเพณี แต่ต้องเปลี่ยนไปเพราะไปซ้ำกับคำว่าประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีสมรส เป็นต้น

เอมอร ชิตตะโสภณ (2539)วิจัยเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์ จารัตินิยมทางวรรณกรรมไทย” งานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 4 บท บทที่1 เป็นบทนำและความสำคัญของปัญหา บทที่สองเป็นการจัดประเภทของวรรณกรรมไทย และการวิเคราะห์วรรณกรรมไทยโดยผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย บทสุดท้ายเป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ วรรณกรรมไทยที่นำมาศึกษาเป็นงานร้อยกรองและร้อยแก้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงรัชกาลที่ 6

สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา (2548) เขียนหนังสือเรื่อง “ เจิมจันทน์กังสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย” ในส่วนของภาษาวรรณศิลป์โบราณในวรรณคดีโบราณของไทยนั้น สุจิตราได้กล่าวว่า วรรณคดีเอกของไทยมักจะเป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยกรองซึ่งประพันธ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ค่อนข้างชัดเจน เช่น ใช้ขับเสภา ใช้แสดงหรือใช้พากย์หนังใหญ่ ดังนั้นงานประพันธ์แต่ละประเภทจะมีรูปแบบ เนื้อหาที่ถูกกำหนดโดย “ ขนบ” ทางวรรณคดี กวีไทยจะรักษาขนบการประพันธ์อย่างเคร่งครัด และจะมีการสืบทอดขนบจากกวีรุ่นครูมาสู่กวีรุ่นหลังอย่างชัดเจน เพราะการเลียนแบบครูไม่ได้ถือเป็นข้อควรตำหนิ หากว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการบูชาครู

1.7.2 โวหารภาพพจน์และสัญลักษณ์

สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา(2541)ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ หวังสร้างศิลป์นิมิต เปรตแพรว การสืบทอดขนบการสร้างสรรควรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่” อธิบายเรื่องภาพพจน์และสัญลักษณ์ว่า ภาพพจน์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ กวีไทยใช้ภาพพจน์ต่างๆ เช่นอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และสัทพจน์ เพื่อสร้างความงามในบทประพันธ์ ความนิยมในภาพพจน์ต่างๆสัมพันธ์กับธรรมชาติของภาษาไทยและขนบทางการประพันธ์ของไทย เช่น ขนบในวรรณคดีไทยนิยมการพรรณนา ชมโฉม ชมบ้านเมือง ชมป่า ทำให้พบภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์เป็นจำนวนมาก บุคลาธิษฐาน เป็นกลวิธีสำคัญในการทำให้เห็นภาพและเกิดอารมณ์ร่วม เพราะการสมมติสิ่งที่ไม่มีชีวิตให้ทำอาการประดุจสิ่งมีชีวิตหรือเหมือนมนุษย์นั้น ทำให้การพรรณนาที่เข้มข้นขึ้น เช่นเดียวกับสัทพจน์หรือการเลียนเสียงซึ่งทำให้เกิดเสียงเสนาะในคำประพันธ์ ทำให้เกิดความงามทางวรรณศิลป์ได้อย่างกลมกลืน ส่วนอติพจน์นั้นเป็นการสร้างภาพพจน์จากการกล่าวเปรียบเทียบกับเกินจริง เป็นลีลาอันทรงพลังที่จะช่วยพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง ประทับใจ สัญลักษณ์ เป็นกลวิธีใช้ภาพพจน์นั้นสื่อความหมายในหลายระดับจาก “ ภาพ” ที่สร้างจากภาษา เริ่มจากภาพพจน์นั้นๆมีการใช้อย่างสม่ำเสมอในงานประพันธ์ชิ้นใดชิ้นหนึ่ง หรือกวีคนใดคนหนึ่ง จนภาพพจน์นั้นกลายเป็สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเฉพาะมากขึ้น เมื่อใช้กันอย่างแพร่หลาย สัญลักษณ์จึงกลายเป็นขนบในที่สุด งานชิ้นนี้ของสุจิตราทำให้เราเข้าใจเรื่องของภาพพจน์ สัญลักษณ์ รวมทั้งขนบ ในวรรณคดี มากขึ้น

บุษบา เรื่องศรี (2548) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “ วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยส์เล่มที่ 1 – 10 ” ต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ในส่วนของการใช้ภาพพจน์ บุษบาสรุพบว่า ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์เป็นภาพพจน์ที่มีการใช้มากที่สุด คือพบภาพพจน์อุปมา 297 แห่ง และภาพพจน์อุปลักษณ์ 34 แห่ง กวีเขมนิยมใช้ภาพพจน์ทั้งสองร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบการใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความหรืออติพจน์อีกด้วย การใช้โวหารเปรียบเทียบต้องมียุคประกอบสองอย่างคือข้อความที่ถูกเปรียบเรียกว่าสาระ (Tenor) และสิ่งที่นำมาเปรียบเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งเรียกว่า (Vehicule) สาระและสื่อเปรียบต้องมีลักษณะร่วมกันที่กวีมองเห็น กวีจึงนำเอาทั้งสองสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันนี้มาเปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน สื่อเปรียบเทียบที่พบในวรรณคดีเรื่องนี้แบ่งออกเป็น เทวดา บุคคล สัตว์ พืช สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทองคำ แร่ และรัตนชาติ อาวุธ และสิ่งของอื่นๆ

1.7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเขมรกับวรรณคดีไทย

ชลดา เรื่องรักลิขิต (2544) เขียนหนังสือ “ วรรณคดีอยุธยาตอนต้น : ลักษณะร่วมและอิทธิพล ” ผลงานชิ้นนี้ถือว่ามีคุณค่ายิ่งในวงวิชาการสาขาวรรณคดีศึกษา ชลดาได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งในด้านวงศัพท์ต่างๆที่ไทยยืมมาจากเขมรซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวรรณคดีในยุคนี้ มีการกล่าวถึงรูปแบบฉันทลักษณ์ คำเสริมสร้อยที่ปรากฏพบ รวมทั้งสำนวนโวหารต่างๆ ซึ่งสำนวนเหล่านี้ นอกจากจะเปรียบเทียบกันเองระหว่างวรรณคดีในยุคเดียวกันแล้ว ชลดายังได้เปรียบเทียบกับวรรณคดีสมัยต่างๆ เช่น สมัยอยุธยาตอนกลาง ตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็น กระแสธารของ “ชนบ” ในวรรณคดีไทย และที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นคือ ชนบบางประการที่ปรากฏพบในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาตอนต้น ยังคงมีปรากฏใช้ในวรรณคดีเขมรอีกด้วย

ศานติ ภักดีคำ (2544) เขียนบทความเรื่อง “ ดันทางฝรั่งเศส : ภาพสะท้อนชนบวรรณกรรมไทย – เขมร ” ตีพิมพ์ลงในวารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 22 ฉบับที่ 4 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ผู้วิจัยได้ใช้เอกสารดันทางฝรั่งเศสซึ่งเป็นวรรณคดีนิราศซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเก็บรักษาไว้ในแผนกเอกสารตะวันออก ณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ค้นพบต้นฉบับโดยคุณปริดี พิศภูมิวิธิ นักศึกษาปริญญาโทแห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร มาเปรียบเทียบกับผลงานพระราชนิพนธ์ในพระราชสมภาร กวีเอกเขมร 3 เรื่องได้แก่เรื่องจอมขวัญมาศเอย สรรเสริญเหมันต์มาส และแมลงภูทองมณฑลคำ ซึ่งทั้งสามเรื่องนี้มีอายุเก่าแก่กว่านิราศดันทางฝรั่งเศสซึ่งเป็นกาพย์นิราศเรื่องแรกของไทย ศานติได้กล่าวถึงชนบที่ร่วมกันของไทยและเขมรคือใช้กาพย์ในการแต่งเหมือนกัน ทำให้เชื่อว่าไทยน่าจะรับคำประพันธ์

ประเภทภาพมาจากเขมร ไม่มีบทไหว้ครูเหมือนกัน มีการบันทึกสิ่งที่ได้พบเห็นอย่างละเอียด เช่นบ้านเมือง สัตว์น้ำ รวมถึงการพรรณนาถึงหญิงคนรักด้วย

ศานติ ภักดีคำ (2545) ได้เขียนบทความ “ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเขมร – ไทย” ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 24 ประจำภาคการศึกษาที่ 1 พ.ศ. 2545 ศานติ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทยกับวรรณคดีเขมรโดยแบ่งออกเป็น 4 ยุคสมัย คือ สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 20 สมัยพุทธศตวรรษที่ 21 -22 และสมัยรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 23-24 สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาย้อนกลับไปถึงสมัยละโว้ เราพบอิทธิพลเขมรสมัยเมืองพระนครอยู่มาก พบจารึกเขมรในยุคนี้เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (เจ้าสามพระยา) สามารถตีเมืองพระนครหรือนครยโสธรประได้ และกวาดต้อนนักปราชญ์ราชบัณฑิตกลับมาเป็นจำนวนมาก วรรณกรรมไทยในยุคนี้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเขมรเป็นจำนวนมากทั้งในด้านที่มา เช่นฉันทน์ดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง ในด้านวงศ์พงศ มีการยืมคำเขมรมาใช้เป็นจำนวนมาก เช่นในวรรณคดีเรื่อง กำสรวลสมุทร ทวาทศมาส ยวนพ่ายโคลงฉันท์ สมุทรโฆษ และอนุรุธคำฉันท์ ด้านฉันทลักษณ์ไทยน่าจะยืมคำฉันท์ และกาพย์ต่างๆเช่นกาพย์ฉบั้ง กาพย์ยานี กาพย์สุรางคนางค์ มาจากเขมร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 -22 อิทธิพลจากไทยเริ่มย้อนกลับคืนไปยังเขมรและมีอิทธิพลเต็มที่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 23 – 24 พบว่ามีการแปลวรรณกรรมไทยไปเป็นภาษาเขมร เช่นเรื่องกาเกี ดาวเรือง มุจลิน อีเหินา สามก๊ก เป็นต้น นอกจากนี้เขมรยังได้ยืมกลอนสุภาพของไทยไปใช้อีกด้วย

บทที่ 2

ขนบการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีเขมร

ชีวิตประจำวันของมนุษย์จะใช้ภาษาที่ทำให้เกิดจินตภาพอยู่แล้วเป็นปรกติ เพราะการสร้างจินตภาพเป็นกระบวนการทางจิตของมนุษย์ ตามหลักจิตวิทยาถือว่า การสร้างจินตภาพ คือการผลิตจำลองทางจิต (Mental reproduction) เป็นการรำลึกถึงประสบการณ์ในอดีต เป็นประสบการณ์ทางอารมณ์ หรือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งหลาย (กุสุมา รัชมณี. 2534: 60) จินตภาพแบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ๆคือ การใช้ภาษาเพื่อทำให้เกิดจินตภาพ และการใช้ภาษาภาพพจน์ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 218) การใช้ภาษาจินตภาพคือการใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราให้สัญญาความจำได้หมายรู้ ระลึกถึงประสบการณ์หรือลักษณะของสิ่งนั้นๆ ต่อจากนั้นสังขารจะทำหน้าที่ปรุงแต่ง ทำให้เกิด ความพอใจ ความไม่พอใจ หรือรู้สึกเฉยๆ ส่วนการใช้ภาษาภาพพจน์ แบ่งออกเป็นการใช้โวหารอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคคลวัต นามนัย เป็นต้น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กวีสมัยอยุธยาตอนปลาย เรียกลักษณะการใช้ภาษาที่ประกอบด้วยจินตภาพนี้ว่า คำประดับ ซึ่งคำนี้ ตรงกลับคำว่า อลังการ ซึ่งแปลว่า การประดับให้พองาม ในทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต นั่นเอง

การสร้างอลังการทางวรรณศิลป์ ทำให้ภาษาธรรมดากลายเป็นภาษากวี ทฤษฎีสันสกฤตเรียกลักษณะดังกล่าวว่า วโกรคติ การประดับประดาด้วยอลังการนี้เพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการด้วยกันคือ เพื่อแสดงความสามารถของกวี เพื่อแสดงความคิดหรืออารมณ์ที่ลึกซึ้ง และเพื่อเลี่ยงการกล่าวตรงๆ (กุสุมา รัชมณี. 2534: 62) ศิลปะและวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคม เป็นสิ่งที่มีแบบแผน แบบแผนที่สร้างความสำเร็จแก่การสื่อสารก็จะส่งทอดต่อกันมาจนกลายเป็นขนบ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533: 558) ทั้งทางด้านกลวิธีการประพันธ์ หลักการ วิธีดำเนินการหรือรูปแบบซึ่งผู้เขียนหรือผู้อ่านยอมรับกัน เช่นบทชมโฉม บทชมนกชมไม้ หรือแม้แต่บทอศุขรย์ เป็นต้น (วันเนาวิ บูเดิน. 2530: 115-116)

งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาเรื่องขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร โดยในบทที่ 2 จะศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคคลวัต นามนัย และการอ้างถึง ส่วนในบทที่ 3 จะศึกษาขนบการใช้สัญลักษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พยายามเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะที่มีร่วมกันในวรรณคดีไทย อิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤต และ ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีเขมรด้วย เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพของวรรณคดีเขมรได้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ซึ่งมีลักษณะร่วมกันกับวรรณคดีเขมรหลายประการ ในสมัยอยุธยาเป็นยุคที่อารยธรรมเขมรไหลบ่าเข้าสู่ราชสำนักสยามเป็นอันมาก เห็นได้จากพิธีถือน้ำสาบาน

ซึ่งเขมรเรียกว่า “ พิริ ททวล ทิก สมบถ ” แปลว่า พิริรับประทานน้ำสวด ประกาศโองการแข่งน้ำ ฉบับขอมเป็นคำศัพท์สาบานที่ข้าราชการถวายแด่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 เนื้อหาของลิลิตโองการแข่งน้ำของไทยกับจารึกขอมเหมือนกันทุกประการคือ แข่งผู้ทรงยศให้ตกอเวจี และการปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ผู้ซื้อสัตย์ (นิตยา กาญจนวรรณ. 2515: 64-65) นอกจากนี้ฉันทคุุณฐิติสังเวยกล่อมช้างของขุนเทพกวี เป็นฉันทที่ใช้อยู่ล่อมเจ้าพระยาบรมมหาราชวังทนต์ ช้างสำคัญคู่พระบารมีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นฉันทที่มีคำเขมรเป็นอันมาก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นฉันทภาษาเขมรเลยทีเดียว (นิตยา กาญจนวรรณ. 2515: 69)

2.1 โวหารอุปมา

โวหารอุปมา (simile) เป็นภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกันสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 399) เขมรเรียกวธีการดังกล่าวว่า อุปมานวิธี แบ่งเป็นสองประเภทคือแบบเห็นพร้อมตาม และแบบปฏิเสธ โวหารดังกล่าวต้องประกอบด้วยสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ โดยใช้คำเชื่อม คือ ดุจ (ធុ) ดุจเป็น (ធុន) ประดุจ (ព្រដូ) เหมือน (រ) เหมือน (រូប) เหมือน (ឆាប់) เสมอ (ដើ) เป็นต้น

โวหารอุปมาเป็นโวหารที่พบมากที่สุดในวรรณคดีเขมร ซึ่ง ลักษณะของการใช้ความเปรียบในวรรณคดีเขมรมีทั้งที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น รับอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤต บางส่วนเป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏในวรรณคดีเขมร และไทย ส่วนที่เหลือเป็นลักษณะการใช้ความเปรียบที่ปรากฏเฉพาะในวรรณคดีเขมรเท่านั้นการชมความงามตัวละครเอกในวรรณคดีเขมรปรากฏทั้งที่เป็นการชมตัวละครเอกฝ่ายชาย และตัวละครเอกฝ่ายหญิง ลักษณะการชมความงามแบ่งได้เป็นสองลักษณะใหญ่ๆคือ การพรรณนาความงามของรูปโดยรวม และ การพรรณนาความงามโดยแยกเป็นส่วนๆ ดังนี้

2.1.1 การพรรณนาความงามของรูปโดยรวม

การพรรณนาความงามของรูปโดยรวม คือการเปรียบเทียบความงามทั่วทั้งสรรพางค์กายว่า มองโดยรวมแล้วเหมือนกันกับสิ่งใด แบ่งเป็นการชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงและตัวละครเอกฝ่ายชาย

2.1.1.1 ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ก. นางอัปสร หรือ เทพธิดา

วรรณคดีเรื่อง พระเจ้าแก้ว (ព្រះចន្ទ) กวีได้พรรณนาความงามของพระนางโยธราพิมพา ว่างามประหนึ่งนางอัปสร ดังนี้

<u>กาลทรงจำเรณู</u>	<u>ประณตประณต</u>	<u>ประณตประณต</u>
<u>สิบสามนิมิต</u>	<u>นางสุทนต์</u>	<u>ประณตประณต</u>
	<u>อรรถนิมิต</u> ๑	

(พระอรรถนิมิต. ม.ป.พ.:9)

กาลทรงจำเรณู	พระชนม์เรณู	ทรงเสวยราชรัฐ
พร้อมนางพิมพา	เป็นธิดากษัตริย์	ทรงรูปสมบัติ
	อุทัยอัปสร	

(พระเจ้ายักษ์. ม.ป.พ.:9)

คัมภีร์ภาควัตถุประณตกล่าวถึงกำเนิดของเหล่านางอัปสรนี้ว่า เกิดในคราวที่พวกเทวดาและพวกอสูรร่วมกันกวนน้ำอมฤต นอกจากจะได้น้ำวิเศษที่ใครก็ตามที่กินแล้วจะเป็นอมตะไม่รู้เจ็บรู้ตายแล้ว ยังบังเกิดของวิเศษขึ้นมาเจ็ดสิ่ง นั่นคือ ช้างไอรวดของพระอินทร์ ม้าอุจโจรสวรรค์ โคสุรภี แก้วเกาสศุระของพระนารายณ์ ต้นปาริชาติ นางอัปสรซึ่งประดับด้วยสร้อยทองและพัศ-ตราภรณ์อันงามเลิศ และ พระนางลักษมีมหาเทวี ผู้เป็นเจ้าแห่งโชคลาภ (มณีปิ่น พรหมสุทธีรวิทย์. 2547: 231 – 232) บรรดานางอัปสรนั้น ถือเป็นของส่วนกลางที่เทวบุตรสามารถเลือกไปเสพสมได้จนกว่าจะพอใจ ทว่าไม่สามารถยึดเป็นสมบัติส่วนตัวคนได้

วรรณคดีเรื่อง โภคกุลกุมาร (เรณูประณต) กวีได้ชมความงามของนางสุพมัลลันทาเทวีตัวละครเอกหญิงในเรื่องนี้ว่างามประดุจคังนางฟ้า ประกอบไปด้วยเบญจกัลยาณี¹ ดังนี้

<u>นางประณตประณต</u>	<u>อรรถนิมิต</u>	<u>ประณตประณต</u> ๑
<u>กตตตตตตตตต</u>	<u>อรรถนิมิต</u>	<u>ประณตประณต</u> ๑

(เรณูประณต. 1966: 39)

<u>นางประณตประณต</u>	<u>อรรถนิมิต</u>	<u>ประณตประณต</u>
<u>กตตตตตตตตต</u>	<u>อรรถนิมิต</u>	<u>ประณตประณต</u>

(โภคกุลกุมาร. 1966: 39)

วรรณคดีเรื่องเดียวกันนี้พบการใช้ความเปรียบที่ต่างออกไปจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ คือเปรียบว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงงามประหนึ่งเทวดา ในตอนที่พระมารดาของพระนางสุพมัลลันทาเทวี ได้ทรงสอนหลักของการเป็นภรรยาที่ดีไว้ ก่อนที่พระราชบิดาจะไปอยู่กับพระสวามี นางได้

¹เบญจกัลยาณี คือหญิงที่ประกอบด้วยความงาม 5 ประการ คือ ผงาม ตางาม ผิวงาม พิ่นงาม และวัยงาม คติความงามดังกล่าว เขมรรับอิทธิพลมาจากอินเดีย

กล่าวว่าหญิงที่ปฏิบัติต่อสามีโดยอาศัยกรรมเป็นที่ตั้งแล้ว เมื่อละอัธยาศัยจะไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อถึงคราวจุติลงมายังมนุษย์โลกย่อมจะบริบูรณ์ด้วยชาติตระกูล ปัญญา และรูปโฉมว่า

พระสงฆ์ภิกษุ	ผู้เลื่อมใสศรัทธา	ชกเกิดเสนา
พระภิกษุสงฆ์	โอรสธิดา	บุตรธิดา
	ถ้าผู้เลื่อมใสศรัทธา	
	(พรหมคณฺธะ, 1966: 198)	
ลูกหลาน	โอรสธิดา	บังเกิดเกิดมา
พระภิกษุสงฆ์	แม่มีปัญญา	งามดูเทวดา
	เป็นสตรีครบลักษณะ	
	(โภคกุลกวมาร. 1966: 198)	

ภาษาบาลี สันสกฤต คำว่าเทวดาเป็นสมุหนามที่บอกความเป็นพหูพจน์ หมายถึง เทวดาผู้ชายและเทวดาผู้หญิง ในภาษาเขมรคำว่าเทวดา **เตเวตา** /tevea?daa/ ไม่ได้ระบุว่าเป็น เทวดาผู้ชายหรือเทวดาผู้หญิงเช่นกัน (พจนานุกรมเขมร ฉบับสมเด็จพระสังฆราชฉนวน ชาติ. 1967: 329) สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ความคิดเรื่องสตรีครบลักษณะ หากว่าหญิงใดมีคุณสมบัติดังกล่าว นอกจากจะมีความงามล้ำเลิศแล้ว ย่อมเป็นเครื่องหมายว่าหญิงนั้นได้เติบโตอยู่ในวัยสาวแล้ว และพร้อมที่จะทำหน้าที่แม่ศรีเรือนต่อไป

เรื่องพุทธนิพนธ์ นางกวี (**พระนิพนธ์ สอนศรี**) กวีได้กล่าวชมความงามของนางทั้งสิบสองคนว่างามดั่งเทพบุตรคล้ายกับในเรื่อง โภคกุลกวมาร ที่กล่าวชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงว่า งามเหมือนเทวดา ดังนี้

พระสงฆ์ภิกษุ	ผู้เลื่อมใสศรัทธา	ชกเกิดเสนา
พระภิกษุสงฆ์	โอรสธิดา	บุตรธิดา
	ถ้าผู้เลื่อมใสศรัทธา	
	(พระนิพนธ์ สอนศรี. 1986: 44)	
ลูกหลาน	โอรสธิดา	บังเกิดเกิดมา
พระภิกษุสงฆ์	แม่มีปัญญา	งามดูเทวดา
	เป็นสตรีครบลักษณะ	
	(พุทธนิพนธ์ นางกวี. 1986: 44)	

คำว่า เทวบุตร ในภาษาบาลีสันสกฤต เป็นเพศชายได้เท่านั้น ถ้าจะใช้ในความหมายของ เพศหญิงต้องใช้คำว่า เทวธิดา เพราะคำนี้ไม่สามารถใช้แทนกันได้เหมือนคำว่า เทวคา ในภาษา เขมร คำว่า เทวบุตร แปลได้สองความหมายคือ แปลว่า ลูกชายของ เทวคา หรือ เทวคาผู้ชาย (พจนานุกรมเขมร ฉบับสมเด็จพระสังฆราชฉนวน ฌาต. 1967: 330) สาเหตุที่กวีใช้คำว่า เทวบุตร เตเวต / teevea?bot / เพราะต้องการเสียงสัมผัสกับคำว่า ปราภฏ พฺรกก / praakat/ นั่นเอง

ข. ดวงจันทร์

เรื่องพระสุธน (พระสุธน) นายพรานบุญชรักได้ชมความงามของนางกนิษฐาทั้งเจ็ดว่างาม ดั่งดวงจันทร์ ส่วนบริวารที่ติดตามมาทั้งเจ็ดร่อนนางนั้น งามดั่งดวงคาราที่รายล้อมจันทร์อยู่ ดังนี้

<u>สมัยกรุงศรีอยุธยา</u>	<u>อุษปะชฎา</u>	<u>ประดิษฐานพราภฏ</u> ๖
<u>สมเด็จพระเอกาทศโลก</u>	<u>ประดิษฐาน</u>	<u>นิมิตตธาสธาส</u> ๖
<u>สมเด็จพระเอกาทศโลก</u>	<u>สมเด็จพระเอกาทศโลก</u>	<u>กณฐาตาทาธาส</u> ๖
		(พระสุธน. 1960: 4)
<u>รัชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์</u>	<u>อุษปะชฎา</u>	<u>ทั้งเจ็ดองค์ปราภฏ</u>
<u>ถือนสาวบริวารกำหนด</u>	<u>เจ็ดร้อยถือนหมด</u>	<u>แห่ห้อมนางนาคศฤงคาร์</u>
<u>ถือนองค์นางเทพกัญญา</u>	<u>ยลดูจันทร์</u>	<u>ท่ามกลางคาราทั้งหลาย</u>
		(พระสุธน. 1960: 4)

การชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงแบบองค์รวมในวรรณคดีเขมรดังตัวอย่างที่ยกมา จะเห็นได้ว่าการชมว่างามเหมือนนางอัปสรหรือนางฟ้าอย่างหนึ่ง และงามเหมือนดวงจันทร์อย่างหนึ่ง ในวรรณคดีไทยการชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงแบบองค์รวม จะชมได้ 3 ลักษณะ คือ ชมว่างามยิ่งกว่าเทพนิมิต ชมว่างามราวดวงจันทร์ และชมว่างามราวกับดอกบัว (ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต. 2549: 3) การชมความงามนางในวรรณคดีไทยว่างามดุจนางอัปสรและดวงจันทร์ เช่น

<u>ทุกเมืองมีลูกท้าว</u>	<u>นบมี มากนา</u>
<u>บ เปรียบสองกษัตริย์</u>	<u>พี่น้อง</u>
<u>พระแพงแม่มีศรี</u>	<u>ยศยิ่ง คนนา</u>
<u>พระเพื่อน โนมยงหยิ่ง</u>	<u>อยู่เพียงดวงเดือน ๖</u>
<u>โถมตองเหมือนหยาดฟ้า</u>	<u>ลงดิน</u>

งามเงื่อนอัปสรอินทร์

อย่าคิดอย่าควรถวิล

ชมเยแยมทั่วหน้า

คู่หัด

ถึงยาก แลนา

หน่อท้าวมีบุญ ฯ

(ลิลิตพระลอ. 2511: 9-10)

ชื่อระเด่นบุษบาหนึ่งหรัค

นางในรณนีไม่มีทัน

ล่อเอี่ยมเทียมทัดคังนางสวรรค์

ผิวพรรณผุดผ่องดังทองทา

(อิเหนา. 2510: 28)

องค์อัศวเรศวิไลลักษณ์

ชื่อกาเกศวิธิตาสดังดวงจันทร์

ประไพพักตร์งามเพียงอัปสรสวรรค์

เนื่อนั้นหอมฟุ้งจรุงใจ

(กาเกศ. 2504: 1)

2.1.1.2 ตัวละครเอกฝ่ายชาย

ก. เทวดา

เรื่อง หงส์ยนต์ (เจริญผล) กวีได้ชมความงามของพระสุวรรณกุมาร ในคราวที่ประสูติว่า งามเหมือนเทวดา² ดังนี้

ผู้ละแสงฉดก

สถิตยทณ

เจ้ากัณฐะเสนา

บุพผาเสณโสด

กฤษณธรรมา ฯ

สุภณโสด

ธรรมาเสณโสด

(เจริญผล. 1986: 8-9)

ถนัสนไศดนา

นิมิตลงมา

เปรียบดั่งเทวดา

บุตราภักดิ์ริยแสดง

ภักดิ์ริยพองนานา

จิตมิแสร้าง

ทรงโฉมเลิศแหล่ง

(หงส์ยนต์. 1986: 8-9)

² เทวดามีรูปโฉมงามกว่ามนุษย์เสมอ คุณลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “อภิกุณฑวันณา” หมายถึงงามเลิศ ในหนังสือสัมโมหวิโนทนี กล่าวชมความงามของเทวดาว่า พระภูมิย่อมงามกว่าพระยาจักรพรรดิราชซึ่งเป็นตัวแทนของความงามอันเลิศแล้วของโลกมนุษย์ เทพชั้นจาตุมหาราชิกาย่อมงามกว่าเทพเหล่านั้น เทพชั้นดาวดึงส์ย่อมงามกว่าเทพชั้นจาตุมหาราชิกาย่อมงามกว่าเทพชั้นดาวดึงส์ ไล่เรียงไปดังนี้ไปจนถึงพรหมชั้นออกนิภรุษ ดูที่ อุคม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ (เชียงใหม่ : ภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2521) , 25 .

กวีเขมรเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอกฝ่ายหญิงว่างามประหนึ่งนางอัปสรหรือเทพธิดา ในทางกลับกันเมื่อมีการชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายชายก็มักจะชมว่างามประหนึ่งเทวดา ทว่าในการชมความงามของตัวละครเอกฝ่ายชายนี้ เราจะพบลักษณะที่พิเศษประการหนึ่งคือการระบุชื่อของเทวดาองค์นั้นๆ อย่างชัดเจน

ข. พระอินทร์

กวีเขมรได้ชมความงามของพระราม ในเรื่อง รามเกียรติ์ (กะเทรฺ) ในตอนที่ทรงประทับอยู่บนป่าพระยาสุครีพ ว่างามประดุจพระอินทร์ ทรงช้างเอราวัณ และพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ดังนี้

แสงอรุณเสด็จสุริยคติ	นางรชฏา	สุภาณนิจิฏาณ
ดูธมฺมเสด็จมณฑล	มณฑลนิธมฺม	มณฑลนิธมฺม
ดูธมฺมเสด็จมณฑล	มณฑลนิธมฺม	มณฑลนิธมฺม

(กะเทรฺ 1995: 53)

กษัตริย์ประทับเหนือสุครีพมหา พานรพรคอา- นภาพสององค์ปรากฏ
 คุงอินทร์เหนือไอยราพต พลวานรินทร์แสนหมด เก่งกล้าก้องเกริกถวายกร
 คุงพระวิษณุพำห้ครุฑจร จักรสังข์คทาธร งามสง่าในเวหาหา
 (รามเกียรติ์ เล่ม 7. 1995: 53)

เรื่อง สุนันทกุมาร (สุมณฑุมา) กวีได้ชมความงามของบิดาของพระสุนันทเถระ ครั้นเมื่ออนุโมทนากุญแจจากพระบุตรชายแล้ว ท่านได้เปลี่ยนภพภูมิจากทุกคติภูมิไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และมีกายทิพย์งดงามดังนี้

แสงอรุณเสด็จสุริยคติ	นางรชฏา	สุภาณนิจิฏาณ
----------------------	---------	--------------

(สุมณฑุมา. 1959: 22)

เทวบุตรทรงรูปโสภ	เหนือเหล่าเทวดาประคองอินทรา
------------------	-----------------------------

(สุนันทกุมาร. 1959: 22)

เรื่องมรณมาตา (มรณมาตา) กวีได้พรรณนาความงามของพระบาทวิมลธรรมราช พระสวามีของพระนางมรณมาตา ไว้ดังนี้

แสงอรุณเสด็จสุริยคติ	นางรชฏา	สุภาณนิจิฏาณ
----------------------	---------	--------------

<u>กฤษดาสมุทรประไพ</u>	<u>เห็ดเหาะผาผา</u>	<u>ประธมประสูติ ๑</u>
<u>ฉากอุษณภรณ์เกษม</u>	<u>ประธมประสูติ</u>	<u>เสฐียรภรณ์ประสูติ ๑</u>
(มรณมาตา. 1964: 164)		
<u>ชุมเสร็จสมเค็จราช</u>	<u>ทรงเครื่องโสภ</u>	<u>พระมงกุฎรามรัตน์ราย</u>
<u>สว่างระยับเพริศพราย</u>	<u>นิคโฉมฉาย</u>	<u>พระนราภรณ์ระงับรัศมี</u>
<u>เปรียบของค้ออินทร์โกสีย์</u>	<u>เสร็จพระจักรี</u>	<u>เสด็จพระราชดำเนินออกจากโรงรัตน</u>
(มรณมาตา. 1964: 164)		

คุณลักษณะเด่นของพระอินทร์คือเป็นเทพที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ มีกายสีทอง มีรัศมีสุกปลั่งคล้ายเปลวไฟแต่ก็ให้ความนุ่มนวล ลักษณะทั่วไปเป็นที่น่ารักใคร่พอใจยิ่ง น้ำเสียงกังวานเหมือนเสียงของระฆังทอง เมื่อพระอินทร์ปรากฏกาย ณ ที่ใด ที่นั้นจะมีแสงสว่างอันงามที่เกิดจากรัศมีกาย คนทั่วไปชื่นชมและยกย่องในความงามของพระอินทร์เสมอ นอกจากนี้พระอินทร์ยังเหนือกว่าเทพองค์อื่นๆซึ่งเป็นสหาย ในแง่อายุ ความงาม ความสุข ชื่อเสียง อำนาจ ความรู้ลึกในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวไว้ว่าพระอินทร์สูงได้สามคาพยุด หรือ 6,000 วา (อุดม รุ่งเรืองศรี. 2521: 75) ลักษณะการเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอกฝ่ายชายกับพระอินทร์ มิใช่ปรากฏเฉพาะในวรรณคดีเขมรเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในวรรณคดีไทยได้ปรากฏความเปรียบในลักษณะเดียวกันในเรื่อง ลิลิตพระลอ ดังนี้

รอยรูปอินทรหยาดฟ้า มาอำองค์ในหล้า
แหล่งให้คนชม แลดู

(ลิลิตพระลอ. 2511: 5)

ค. พระสุริยเทพ

เรื่องรามเกียรติ์ กวีเขมรได้ชมความงามของอินทรีจิต ไอรสของกรุงราชนัน ว่างามดุจพระอาทิตย์ ดังนี้

ธเนศธรรมาธิษฐาน ธรรมาธิษฐาน กฤษดาสมุทรประไพ ๑
รุ่งเรืองรัศมีไพศาล ธรรมาธิษฐาน ธรรมาธิษฐานรัศมี ๑

(กฤษดา. 1995: 43)

ครานั้นหนุมานเฉลียว อินทรีจิตนิรมล กฤษดาสมุทรประไพ
รุ่งเรืองรัศมีไพศาล ธรรมาธิษฐาน ธรรมาธิษฐานรัศมี

(รามเกียรติ์ เล่ม 6. 1995: 43)

เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย กวีได้ชมความงามของพระสังข์ศิลป์ชัย ขณะที่พระองค์ประทับอยู่เหนือ
ราชรถที่แหวนำมาถวาย ลอยล่องบนท้องฟ้า ว่า

แสงดูเด่นสง่า

เขาก่งวิหาเนตติช

เชือกเงาเมฆเมฆ

นิคณิสนิพนธ์ผู้รัก ๑

(๖๖๖๖๖๖๖๖. 1956: 185)

กษัตริย์งามเลิศเทพยดา

ดุจสุริยาเทพบริบตี

ลอยล่องเรื่องรังสี

งามจากทศบุรพเถลิงไกร

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 185)

พระอาทิตย์ หรือ พระสุริยเทพ ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย มิใช่หมายถึงดวงอาทิตย์ธรรมดา แต่
หมายถึงพระสุริยเทพ ตามคติของฝ่ายพราหมณ์ คือมีกายสีแดง มีรัศมีกายแดง มีรัศมีกายรุ่งโรจน์
รอบตัว ร่างเล็กมีสี่กร กรหนึ่งห้ามอุปีทออันคราย กรหนึ่งประทานพร อีกสองกรถือดอกบัว เสือ
ทรงสีเหลืองอ่อน อาภรณ์แก้วปัทมราช (สังข์ศิลป์ชัย, พระยา. 2517: 100)

ง. ราชสีห์

เรื่อง พุทธิเสน นางกสิ กวีได้พรรณนาความงามของพระพุทธิเสนว่า งามดุจราชสีห์
พระอาทิตย์ และพระอินทร์ไว้ดังนี้

ประดุจแสงส่องสว่าง

รูปงาม

เชยชากุญชรอาสน์ ๑

ดุจประภาสุริย

นิคณิสนิพนธ์

ประไพกนกอาสน์ ๑

ดั่งระอุระอุ

สุระกนก

ชกนิตเรอ์เอื้อ ๑

ผู้ยิ่งใหญ่

เชยชากุญชร

ประไพกนกอาสน์ ๑

(๖๖๖๖๖๖๖๖. 1986: 92)

พระองค์แสดงเสด็จลีลา

ดุจราชสีห์

ออกจากกุหาสุวรรณ

ดุจพระอาทิตย์อุทัย

ในทางทิศบูรพ์

ประไพอยู่กลางเวหา

ถ้านั้นดุจพระอินทรา

ลงจากสวรรค์

มาสถิตบนพื้นปฐพี

เถลิงยศเจษฏาฤทธิ

เหตุพระบารมี

ตระกูลเผ่าพงศ์โพธิ์สัตว์

(พุทธิเสน นางกสิ. 1986: 92)

พระอาทิตย์ในความเปรียบตอนนี้หมายถึงดวงอาทิตย์ ดาวฤกษ์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในระบบสุริยจักรวาลนี้ เป็นตัวแทนของ พลังอำนาจ ตามคติทางโหราศาสตร์ พระอาทิตย์เป็นเทวดอบนพาคฟ้าที่เป็นเครื่องหมายของกษัตริย์ ชนชั้นปกครอง ลักษณะสำคัญของตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีเขมร ประการหนึ่งคือต้องมีอำนาจ น่าเกรงขาม มีความเป็นผู้นำ พระอาทิตย์จึงเป็นตัวแทนได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ราชสีห์นั้นเป็นตัวแทนของพลังอำนาจ ความเป็นเจ้าป่า สัตว์ชั้นสูงที่กอบปรด้วยคุณลักษณะอันเลิศ ความสง่างามและน่าเกรงขาม

จ. พระจันทร์

นางประทุมเกสร ธิดาเจ้ากรุงปัญญา ได้ชมความงามของพระสุวรรณกุมาร ในเรื่องหงส์ยนต์ ไว้ว่างามประหนึ่งพระจันทร์ ดังนี้

บุษบกฉวีนิล

ครุฑคู่โศภณา

รูปทำนละออรูปี

ควรคู่สนิทสนม

ดุษฎีนิลประสุตา

ธำมณีนิลประสุตา ๑

ดุษฎีนิลประสุตา

เป็นสวามีข้านี้สม

(บุญชู. 1986: 8-9)

(หงส์ยนต์. 1986: 50)

เรื่องโคกกุลกุมาร กวีได้พรรณนาความงามของโคกกุลกุมารว่างามดุจพระจันทร์ดังนี้

กาดละออง

เขตต์นิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ธำมณีนิล

บุษบกฉวีนิล

ดุษฎีนิลประสุตา ๑

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา ๑

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

(เทวศุภราช. 1966: 105)

กาดละออง

เขตต์นิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ธำมณีนิล

บุษบกฉวีนิล

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

ดุษฎีนิลประสุตา

เทียบเทียบมิได้

(โภคกุลกุมาร. 1966: 105)

พระจันทร์ เป็นเทพแห่งความงาม ความนุ่มนวลอ่อนหวาน กวีเขมรเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอกฝ่ายชายกับพระจันทร์ เมื่อต้องการสรรเสริญคุณลักษณะทางด้านความงามแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีนัยของการทรงพลังอำนาจแฝงอยู่ (ต่างจากพระอาทิตย์) นอกจากนี้ในวรรณคดีเขมรมักชมความงามของตัวละครว่า มีดวงหน้าที่ก่oprด้วยรัศมีส่องสว่าง คือมีสง่าราศีผิคนุษย์ธรรมดา พระจันทร์จึงเหมาะที่สุดที่จะใช้ความเปรียบดังกล่าว เนื่องจากเราสามารถจ้องมองดวงจันทร์ได้ด้วยตาเปล่า แสงของดวงจันทร์นวลตา มองแล้วชื่นตาชื่นใจ

เรื่องรามเกียรติ์ กวีได้ชมความงามของพระลักษมณ์ ที่อยู่ท่ามกลางบริวารเหล่าวานรว่า งามราวพระจันทร์ที่รายล้อมด้วยหมู่ดาว ดังนี้

พระลักษมณ์ดุจพระจันทร์จร

สนับทึบถนอม

ประดุจตากเอยชอุร ๑

(หมายเหตุ 90. 1995: 5)

พระลักษมณ์ดุจพระจันทร์จร

เหล่าพวกพานร

ประดุจดาราล้อมจันทร์

(รามเกียรติ์ เล่ม 10. 1995: 5)

รามเกียรติ์ ตอนไวยราพณ์สะกดทัพลักเอาพระรามไปได้ กวีได้พรรณนาความงามของยักษ์ไวยราพณ์ว่างามดุจพระจันทร์ ที่รายล้อมด้วยหมู่ดาวคือเสนามาตย์ และสาวสนมกำนัลใน ไว้ว่า

กาดละไมชกณณ์สสุภ

แสงเชยฤฤฤ

ชกณณ์คณณ์สสุภ ๑

สนับทึบถนอม

จนกัณฐกณณ์

แสงอุไรดุจชอุร ๑

(Un Épisode du Rāmāyaṇa Khmer Rāma Endormi per les Maléfices de Yaïy Rābṇ. 1995: 30)

กาลนั้นไวยราพณ์อสุรา

กษัตริย์ออกพระแท่น

ยักษาคงคัลเรียงราย

ถ้วนสนมสาวใช้โฉมฉาย

เปรียบดารา

โอบล้อมรอบดวงจันทร์

(รามเกียรติ์ ตอนศึกไวยราพณ์. 1995: 30)

พระสนธิ์นิกริต

เชื้อสฤทธิ์วิธฤ

เสียมเสียมณิกิต

รุ่งเรืองเณรนาถ

ณณฤณราช

เจกษฤทธิ์ณิกิต

กณณณณณ ๑

(๑๑๑๑๑๑๑. 1956: 114)

พระองค์นิกริต

ทรงเคชเรื่องฤทธิ์

เลิศในโลภีย

รุ่งเรืองเณรนาถ

พรรณราชศรี

ดุจจันทร์ปณมี

ท่ามกลางคารา

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 114)

ชลดา เรื่องรักษ์ลิจิต ได้ศึกษาวรรณคดีไทยพบว่าลักษณะการเปรียบเทียบตัวละครเอกว่าเป็นพระจันทร์ และบริวารเป็นดั่งหมู่ดาวที่มีปรากฏในวรรณคดีไทยด้วยเช่นกัน (ชลดา เรื่องรักษ์ลิจิต. 2544: 434) ตัวอย่างเช่น

องค์พระญามหาจักรพรรดิราชนั้นรุ่งเรืองงามดั่งเดือนเพ็ญบุรณแลมีลูกเหง้าเจ้าขุนทั้งหลาย
ที่ไปโดยเสด็จท่านนั้น ก็รุ่งเรืองงามดั่งคารากรทั้งหลายอันห้อมล้อมเป็นบริวารพระจันทร์เจ้านั้นแล
(ไตรภูมิภค. 2517: 81)

พระองค์โอภาสเพ็ญ

ศศิธร

เสด็จดุจเดือนเขจร

แจ่มฟ้า

ดวงดาวคาชอัมพร

เรียงเรียบ

ดุจจุพลเจ้ากล้า

รอบล้อมเสด็จโดย

(ลิลิตพระลอ. 2511: 389)

ขอบของการพรรณนาความงามของรูปโดยรวมที่พบในวรรณคดีเขมรทั้งตัวละครเอกฝ่ายหญิงและตัวละครเอกฝ่ายชาย แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏพบ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 ขนบการใช้โหวตอุปมาในการชมความงามของตัวละครโดยองค์รวม

วรรณคดี เรื่อง	ตัวละครเอกฝ่ายหญิง			ตัวละครเอกฝ่ายชาย					
	อัปสร	พระจันทร์ และดาว	พระจันทร์	เทวดา	พระ อินทร์	พระ อาทิตย์	พระจันทร์	ราชสีห์	พระจันทร์ และดาว
รามเกียรติ์	5	0	4	1	3	3	7	9	3
รามเกียรติ์ ตอนศึก ไมยราพ	0	0	0	0	0	2	3	1	2
หอยสังข์	11	0	3	9	4	0	3	0	1
โคกกุล กุมาร	7	1	3	1	0	0	1	0	1
กากี	0	0	0	0	0	0	1	0	1
มรณมาตา	6	0	3	1	1	0	1	1	0
สรรพ สิทธิ์	1	0	1	1	1	1	1	0	0
คุมทิว	0	0	1	0	1	0	1	0	0
พระเขี้ยว แก้ว	1	0	0	0	0	0	0	0	0
หงส์ยนต์	8	0	1	1	1	0	2	0	0
พุทธิเสน นางกรร	6	0	1	4	2	3	1	1	0
เจ้ากาบ กล้วย	3	0	0	1	1	0	0	1	0
สุบินด กุมาร	0	0	0	0	1	0	0	0	0
พระสุธน	0	1	3	5	0	0	0	0	0
สังข์ศิลป์ ชัย	6	0	3	2	2	1	2	6	0

พระองค์กาย	ยงยลพะพราย	สวัศศีสมองคา
พระชนม์พระบาท	สอวงศ์สะอาคโสภา	กอบปรพระลักขณา
	ห้ำประการกล	

(เรื่องโกศกุดกุมาร. 1966: 33-35)

กวีได้ชมความงามนางสุพุมาลันทาเทวีโดยแยกเป็นส่วนๆ ดังนี้ คือ ใบหน้างดงาม กลมมน กระ้างใสดุจพระจันทร์วันเพ็ญ ผมดำเงาดุจปีกแมลงภู่ งามดุจหางเสื่อเรือ ตางามดุจนิลมณี คิ้วงามเหมือนเกาทัณฑ์ จมูกงามเหมือนขอมาศ ปากแดงดั่งแค้นด้วยหมาก ฟันดำเป็นสินีล คอมีสามปล้อง นิ้วมืองามเรียวดงเดาวัลย์ ถันงามเหมือนผลมะพลับ และมีทรวงทองคำเอวอ่อนงาม

เรื่อง เจ้ากาบกล้วย (เชษฐาณเชต) กวีได้ชมความงามของตัวละครเอกหญิง คือพระนาง เกสรนุปลา ว่ามีความงามดังนี้

ประเศธธฤทิ	ธาสทุพริเณธเสภา	เขตต์ธูสริสุลล	สรงสุตธกเสณัณสี ๑
กตธณัณฐะ	ธูธาสเขตต์ธูธณัณฐิ	ธูธกธประเสณิ	ธูธธูธธูธธูธธูธ ๑
ธธธธธธธธ	ธูธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธธ ๑

(เชษฐาณเชต. 1966: 174-175)

พระเจ้าจอมจักรี	มิบุตรโคมโสภา	ประคองสตรีสวรรค์	เลื่อนลอยมายังปฐพี
กอบปรองค้วพระภักตร์	ดุจจักจันทรปฐมี	ประกอบพระเกศ	ค้ำงามเงาจุฑามรา
คิ้วโค้งโค้งสลวย	ดุจวงแหงเกาทัณฑ์ธลา	ศักดิ์สมพระกรรม	ดุจใบหางเสื่อ
นาสาสมมิหมอง	พระศอมิกลมไซรี	หน้าผากเรืองเปรียบได้	ดุจแว่นเทียนทองใส
พระอังสาอูคาง	เอวเรียวร่างประไพ	พระหัตถ์อ่อนละมัย	ดั่งวงไอยราวัน
ศักดิ์สมพระกาย	และพิศมของพระถัน	ขาวสมกลมแน่นคั่น	ประหนึ่งผลพลับมาศ
ถันนั้ดั่งปทุม	ทิพย์กรรพุ่มสมโสภาส	ดำเนินเดินอย่างยาตร	งามวิลาสทั้งกายา
กษัตริย์คำพิเศษ	นางนาม “ เกสรนุปลา ”	ทั้งสองพระราช	แรงเสน่หาบุตรน้อย

(เจ้ากาบกล้วย. 1966: 174 – 175)

ถันกลมอวบอ้อม	ควรมองงามพริ้ม	ดุจตัดบงกชแพรว
กอบปรกมกรรพุ่ม	บุลกลมผ่องแผ้ว	รูปร่างเลิศแล้ว
	เวยกอปโรโสภี	
งามสมส่วน	กล้วยทองกลมควร	สมสรรพมिरาคี
ใครหนอสะคราญ	ดุจปราณากี	ลอยทั่วอินทรี
	มีมิขัดตา	
สมส่วนทั้งกาย	งามสรรพศรีพราย	ผิวเหลืองเรื่อ
ดูมาศนพคุณ	งดงามหนักหนา	เมิลไม่ขัดตา
	ขวางเนตรเพลนิมอง	

(กากิ. 1997: 8-10)

การชมความงามของนางกากิมิลักษณะบางประการที่เพิ่มเข้ามานั้นคือ สองแก้มงามดุจผลมะปราง จมูกงามดุจจิตรกรเอกลาเขียน ดวงตาเป็นประกาย ใสดุจกระจก หูงามเหมือนกลีบบัว เต็มแวววาวราวกับแก้วที่ได้รับการขัดถู ขาเหมือนลำกล้วย

การชมความงามในวรรณคดีเขมรมีส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤตคือการชมความงามของนางในวรรณคดีว่า นางมีหน้างามดุจดวงจันทร์ มีคอเป็นปล้องนับได้สามปล้อง คิ้วโค้งเหมือนคันศร มีขาเหมือนต้นกล้วย มีถันงามดุจดอกบัว (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2547: 114 – 115) มีหูงามเหมือนหางเสือเรือเนื่องจากคำว่า กรุณ ในภาษาสันสกฤต นอกจากจะแปลว่าหูแล้ว ความหมายที่สองของคำนี้ยังหมายถึง หางเสือซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ส่วนท้ายของเรือ มีลักษณะโค้งมน จับหันไปมาได้เหมือนพับใบหู (กุสุมา รักษมณี. 2547: 42) แสดงถึงความสามารถของกวีเขมรซึ่งนอกจากจะรอบรู้ในวรรณคดีสันสกฤตแล้ว ยังเข้าใจความหมายของศัพท์อย่างลุ่มลึกอีกด้วย

ลักษณะการชมความงามที่นางในวรรณคดีเขมรมีร่วมกับวรรณคดีไทย คือ นางมีแก้มนวลดังผิวมะปรางโดย (กวีไทยเล่นคำว่าปรางที่แปลว่าแก้มกับมะปรางซึ่งเป็นชื่อผลไม้ ขณะที่กากิเขมร กวีเขมรใช้คำว่า **តាបូល** /thapuol/ แทนที่จะใช้คำว่าปรางเพราะไม่เข้าใจว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการเล่นเสียงของคำ ไม่ใช่เปรียบเทียบโดยอาศัยความหมาย) ฟันคำดังนิลซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมของคนในแถบนี้ที่นิยมกินหมากจนฟันดำ แขนกลมกลิ้งและอ่อนเหมือนงวงช้างเอราวัณ หูงาม

เหมือนกลีบบัว นั่นคือบางและละเอียดอ่อนใตงเห็นเส้นเลือดฝอย ผิวงามดุจทองนพคุณ
ลักษณะดังกล่าวจะพบในวรรณคดีเขมรที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทย เช่นเรื่องกาเกี เป็นต้น³

ลักษณะการชมความงามแบบเขมรที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเช่น การเปรียบความงามของ
ใบหน้าว่างามดุจแว่นเทียนทอง (มีลักษณะงดงาม มีสง่าราศี มีความเป็นสิริมงคล) ปากงาม
เหมือนแค้นด้วยหมาก ถันงามเหมือนผลมะพลับทอง และนิ้วมืองามเหมือนเรียวหนาม (มีลักษณะ
เรียวยาวและมีเล็บแหลมคมซึ่งในวรรณคดีไทยจะเปรียบว่านิ้วงามเหมือนลำเทียน)

การชมความงามตัวละครเอกในวรรณคดีเขมรถือเป็นขนบทางวรรณศิลป์ที่สำคัญประการ
หนึ่งที่กวีมีอาจละเลยได้ เนื่องจากบทพรรณนาความงามของตัวละครย่อมเร้าจินตนาการของผู้อ่าน
ให้เกิดร่วมไปกับกวี รูปโฉมที่งดงามพึงตาเร้าสัญญาคือความจำได้หมายรู้ของคนอ่าน เกิดการปรุง
แต่งจิตจนเป็นที่พึงพอใจ ทำให้ผู้เสพงานมีความสุข นับเป็นการบรรลุพันธกิจสูงสุดของวรรณคดี
นั่นคือการให้ความบันเทิงใจนั่นเอง

การชมความงามตัวละครเอกในวรรณคดีเขมรยังสะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมทางด้านความ
งามของผู้คนในยุคนั้น เช่นการชมความงามของฟันว่างามเหมือนมณีนิล เนื่องจากคนสมัยโบราณ
นิยมกินหมากจึงทำให้ฟันดำ ลักษณะการชมความงามของเขมรได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีบาลี
สันสกฤตผ่านทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ตามลำดับ ได้รับอิทธิพลจากสยามโดยผ่านอิทธิพล
การเมืองและราชสำนัก บุรณาการเข้ากับลักษณะการชมความงามที่เขมรสร้างขึ้น จนกลายเป็น
รสนิยมความงามแบบเขมรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้น

การใช้ความเปรียบยังสะท้อนความชาญฉลาดของคนเขมรที่มองเห็นลักษณะสำคัญที่มีอยู่
ร่วมกันของสิ่งที่ถูกเปรียบและสิ่งที่นำมาเปรียบได้อย่างลึกซึ้ง พิษพรรณ ตั๋ว แร่ธาตุ และรัตน
ชาติที่นำมาเปรียบเทียบยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชาวเขมรกับธรรมชาติอีก
ด้วย

³ เรื่องกาเกี นั้นสานติ ถักคิดำ สันนิษฐานว่า พระองค์ด้วังทรงแปลมาจากกาเกี ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ใน
ความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัย คิดว่ามีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากถ้อยคำสำนวนนั้นมีลักษณะเป็นไทย มากกว่าเขมร

พักเป็นคอนเกาะอาศัย	แล้วบินจากไปแหล่งต่อไป
ดูว่าตัวที่เปรียบดูพักษา	ตัวแก้วกนิษฐาเปรียบดูไพร
ธรรมชาติตัวเสื่อมิจรไกล	ถัดเลี้ยวทิ้งไพรหนาขวัญเรียม
ตัวน้องคงไม่เป็นรวงรัง	ส่วนยอดชายนั่นคังภมรเทียม
มาเกาะแล้วบินไปที่ใหม่เตรียม	ไม้เศร้าโศกเกรียมไร้ค่าเนา
ดูว่าตัวที่ดูคำรี	ตัวน้องสาวศรีดูอ้อยเท่า
คำรีได้สรวนไม่ยั้งเฝ้า	ไกลห่างอ้อยไปหนาน้องหนา

(ตุม เตียว. 2003: 43)

วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ได้มีการใช้โวหารอุปมาในลักษณะคู่เทียบดังนี้เช่นกัน และใช้ในบทกวีพาราติด้วย ดังนี้

ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมครสมาน
แม่นเกิดในใต้ฟ้าสุธาร	ขอพบพานพิสวาสไม่คลาดคลา
แม่นเนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	ที่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม่เป็นบัวตัวที่เป็นภุมรา	เชยผกาโกสมปทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สิงสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทรมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิสวาสทุกชาติไป

(พระอภัยมณี. 2514: 662)

วรรณคดีเรื่องหงส์ยงค์ ซึ่งแต่งขึ้นมาก่อนเรื่องตุมเตียว และเรื่องพระอภัยมณี ของสุนทรภู่ ได้มีการใช้ความเปรียบในลักษณะนี้ด้วยเช่นกัน ทว่าผู้วิจัยยังมิอาจสรุปได้ว่าไทยรับลักษณะความเปรียบเช่นนี้ไปจากเขมร เนื่องจากกวีเขมรผู้แต่งเรื่องนี้ขึ้นได้ระบุไว้ชัดเจนว่า เรื่องดังกล่าวแปลมาจากภาษาเสียม การที่จะสรุปได้ว่าใครยืมใคร จำเป็นต้องไปตรวจทานหงส์ยงค์ฉบับของไทยเสียก่อน

อุรอุรอุรอุรอุรอุร	ธาสสาฮาธาธาธา
ประสุตอุรอุรอุร	อัมรินทร์เชยเชยเร
ธธธธธธธธ	ธธธธธธธธ
ประสุตอุรอุรอุร	ธธธธธธธธ
กัประสุตอุรอุร	กัประสุตอุรอุร

ฝากต้นฝากรากนา
เช่นนี้แล้วฝากขลวน
ตราบนั่นชีวี

พำนักในพระธรณี
ไว้กับนวนลุนนังศรี
ตามน่องนี้สงสารเรียน

(หงสัจยงค์. 1966: 76 -77)

การใช้ความเปรียบโดยใช้คู่เทียบทำให้เกิดความเสมอกันของระดับความ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจน นับเป็นปฏิกิริยาอย่างหนึ่ง แสดงถึงความช่างสังเกตและเลือกเฟ้นซึ่งที่เหมาะสมมาอยู่ในที่ที่เหมาะสม ได้อย่างลงตัว

2.1.2.2 เปรียบทุกขัโศก หรือความโกรธว่าเหมือนไฟ

กุณณิสณณสมณ

ณินฺนุณฺณณณ

สคฺคิณณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ ๑

(อนุชย. 1966 : 147)

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

(หงสัจยงค์. 1966: 147)

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ ๑

(อนุชย. 1961: 209)

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

ณินฺนุณฺณณ

(หอยสังข์. 1961: 209)

<u>แสงอรุณประไพ</u>	<u>เกรงทุกนิมิต</u>	<u>ตามดูมณี</u>
<u>สุระเมธิดา</u>	<u>โสมประยูร</u>	<u>ชฎมณี</u>
	<u>สืบสานมณี ๑</u>	
		(อุไรมณี. 1961: 19)
<u>กษัตริย์ทรงพระโกรธ</u>	<u>กริ้วโกรพิโรธ</u>	<u>ดาลดจักษ์</u>
<u>เผาไหม้สุรา</u>	<u>ในพระภูมิ</u>	<u>กราบทูลเร็วรี</u>
	<u>โดยนางจันทา</u>	
		(หอยสังข์. 1961: 19)

<u>ละประธมแสงอรุณ</u>	<u>ประภัสสรนิมิต</u>	<u>ดุษฎีนิมิต</u> ๑
<u>ณัฐมณีประไพ</u>	<u>กษัตริย์นิมิต</u>	<u>มณีนิมิต</u> ๑
		(ระเทศ 1. 1995: 36)
<u>นั้นพระทศกษัตริย์ทรง</u>	<u>พระกรแสงพิลาปลง</u>	<u>ดำรงสมประดีนิมิต</u>
<u>ถึงล้มสลับทั่วปราง</u>	<u>ในด้นเปรียบปาน</u>	<u>คนจุดก้องอักษิ</u>
		(รามเกียรติ์ เล่ม 1. 1995: 36)

<u>กมลละประธมฉาย</u>	<u>ประภัสสรนิมิต</u>	<u>แสงอรุณนิมิต</u> ๑
<u>ณัฐมณีประไพ</u>	<u>กษัตริย์นิมิต</u>	<u>มณีนิมิต</u> ๑
		(เบญจล. 1966 : 86)
<u>กาลนั้นพระเจ้าปญจาล</u>	<u>ทราบดังนี้หนา</u>	<u>กษัตริย์หวาดเกรงอนรรฆ</u>
<u>เปรียบดจักษิวิสัย</u>	<u>ถูกในพระทัย</u>	<u>วันทสะท้านองคา</u>
		(หงส์ยนต์. 1966: 86)

กวีเขมรเปรียบเทียบความทุกข์ใจที่เกิดจากความโกรธ และความเศร้าว่าเป็นประหนึ่งไฟที่เผาผลาญใจ เนื่องจากคุณสมบัติของไฟคือ ร้อน และสามารถเผาผลาญสรรพสิ่งให้เป็นจุณวิจุณไปได้ งานวิจัยของชลดา เรื่องรักภักดีจิต (ชลดา เรื่องรักภักดีจิต. 2547: 494) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในวรรณคดีไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏความเปรียบในทำนองนี้เช่นกัน

แลคำพราหมณ์เสมอไฟจ่ออุกถ้าว ร้อนผ่าวผาออก
(มหาชาติคำหลวง)

พระกายตรหิว	พระทัยเรียบปลิว	ฤมีสมฤาคี
ชลเนตรเป็นเลือด	ไหลอาบพักตร์ธรณี	ในทรวงคงมี
	ไฟกลปร้อนยิ่งถน	
(ราชพิลาปคำฉันท์)		

2.1.2.3 เปรียบเสียงที่ดังกึกก้องว่าเหมือนดังฟ้าผ่า

<u>ธมฺมเวทฺฐกัณฺโฑ</u>	<u>สมรภูมิสมัย</u>	<u>วิญญูชน</u>
<u>สมุทฺธระ</u>	<u>สมุทรสมุท</u>	<u>สมุทรสมุทร</u>
	<u>กฤษณินฤตาชฎ</u> ๑	
	(สอนิพนธ์. 1956: 198)	
<u>ทูลแล้วเขาเพลง</u>	<u>ศรศักดิ์สำแดง</u>	<u>ฤทธิเจษฎา</u>
<u>ศัพท์เสียงฟ้าถัน</u>	<u>ครั่นครั่นพสุธา</u>	<u>สะท้านกะลา</u>
	<u>ปฐพีโทรมทรุด</u>	
	(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 198)	
<u>ฉาณฺตุกฤตฺกฤตฺกฤต</u>	<u>อุธำลัสม์</u>	<u>กมลภูมิจิตรฤตา</u> ๑
<u>อุทฺธมฺมระชณฺธิ</u>	<u>กฤษณินฤตา</u>	<u>ฉาณฺตุกฤตฺกฤต</u> ๑
	(เยาวลลภ. 1966: 147)	
<u>ถันถันกึกก้อง</u>	<u>ท้าวทั้งถัน</u>	<u>ครอบทั่วในจักรวาฬ</u>
<u>ดงแสนวชิระมหิมา</u>	<u>ผ่าพร้อมกันหนา</u>	<u>ประหนึ่งจะหงายปฐพี</u>
	(โภคกุลกุมาร. 1966:147)	
<u>ฉกฺกฤตฺกฤตฺกฤต</u>	<u>ฉกฺกฤตฺกฤต</u>	<u>กฤษณินฤตา</u> ๑
<u>กฤษณินฤตา</u>	<u>กฤษณินฤตา</u>	<u>กฤษณินฤตา</u> ๑
	(ประเสริฐ. 1960: 85)	
<u>ยกขึ้นเกาทัณฑ์สรใส</u>	<u>ขัดแสงยิงไป</u>	<u>ต้องกำแพงทลายทะลุทลาย</u>
<u>เจ็ดชั้นวิเศษจัดขยา</u>	<u>เกินอากาศพราย</u>	<u>ศัพท์เสียงสายฟ้าอัสนี</u>
	(พระสุธน. 1960: 85)	

2.1.2.4 เปรียบความทุกข์ที่มากมายว่าเหมือนดังภูเขาทับอก

ပြန်ပြောပစ္စည်းကုသကိစ္စ

ဓာတ်မြှုပ်နှံမှုကိစ္စ

ဝိကုသကိစ္စကိစ္စကိစ္စ

သွေးသွေးသွေးသွေး ၁

(ဇွဲဇွဲ. 2003: 61)

พริกขี้หนูกระเจี๊ยบเขียว

เตี้ยขี้หนูกระเจี๊ยบเขียว

น้ำตาไหลร้องไห้โยโย่

หนักคนเสมอพนมทับอก

(คมเตี้ย. 2003: 61)

သွေးသွေးသွေးသွေး

ကုသကိစ္စ

သွေးသွေးသွေးသွေး ၁

(ဇွဲဇွဲဇွဲ. 1966: 284)

น้องหญิงเรียกหาทุกข์

ในทรวงน้อง

คุดพนมทับบนตัว

(เจ้ากาบกล้วย. 1966: 284)

သွေးသွေးသွေးသွေး

ပြန်ပြောပစ္စည်းကုသကိစ္စ

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး ၁

(ဇွဲဇွဲဇွဲ. 1966 : 29)

ทุกข์มารดาหนักคุดพนม

โผล่ท่าบับเหนืออุรา

ขอเจ้ารับนิมิต

กลับคืนมาเปลื้องทุกข์มารดา

(หงส์ยงค์. 1966: 29)

2.1.2.5 เปรียบความทุกข์ที่มีว่าดังทำให้ชีวิตแทบมรณา

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး ၁

(လွင်လွင်. 1997: 88)

โอ้ พระเรียกรักมาศประไพ

ธ กษัย หรือ ยังคงอยู่เล่า

น้องแสนทุกข์หนักพระคุณ

อย่างนี้แล้วธกษัยจะ

ทรม

(สรรพสิทธิ์. 1997: 88)

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး

သွေးသွေးသွေးသွေး ၁

(ဗေဒနာ. 1964: 178)

จันทาปวคนักไกร เหมือนจะกษัยถึงร้องเสียงลั่น ควักทรวงตัดจันทัน ทุกจันทันแนบแปร
พลิกหงาย

(มรณมาตา. 1964: 178)

เชษฐาสอนนิมิต ผู้ชูลมดล้วยยั้ง นัยเบี่ยงนิ ทูลรตุ สยสนับสนับผู้เลอบเรื้อ ๑
(อุไรสมอ. 1961: 222)

แม้นมาศไม่สงสาร ไม่ไขขานสักคำแล้ว กับเรา ไข่ ลูกแก้ว สมจะม้วยไม่พินเคย
(หอยสังข์. 1961: 222)

<u>ลาบโสมครุสศีต</u>	<u>โอรสกุณธิตุ</u>	<u>รสาอรรสา</u>
<u>รสระรสระ</u>	<u>ธรรสอรรสา</u>	<u>ตุณอรรสา</u>
	<u>เรื้อเรื้อเรื้อ</u> ๑	

(เชษฐาสอนนิมิต. 1966: 104)

<u>นางเฝ้าครุ่นคิด</u>	<u>รบทวนในจิต</u>	<u>กระสับกระส่าย</u>
<u>อ่อนลออยกำลัง</u>	<u>อ่อนสิ้นกายกล</u>	<u>มิดมิดกมล</u>
	<u>แทบกษัยครานี้</u>	

(เจ้ากาบกล้วย. 1966: 104)

<u>ทูลเลียบสย</u>	<u>ทูลเลียบสย</u>	<u>สยสย</u>
<u>นาคทูลเลียบ</u>	<u>นิเวศนิเวศ</u>	<u>สยสย</u>
	<u>นิเวศนิเวศ</u> ๑	

(ทูลเลียบสย. 1960: 42)

<u>ลูกเอ๋ย ทุกวันไป</u>	<u>แม่คิดถึงนางไกร</u>	<u>ไม่มีประมาณ</u>
<u>เปรียบคองจะกษัย</u>	<u>ชีวิตมิปาน</u>	<u>ทุกวันนี้แม่มี</u>
	<u>แต่ลูกคนเคียวนา</u>	

(พระสุธน. 1960: 42)

ขนบการใช้โวหารอุปมาในบทอื่นๆ สามารถสรุปจำนวนครั้งที่ปรากฏพบในในวรรณคดี
ทั้ง 15 เรื่องได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ขนบการใช้โวหารอุปมาในบทอื่นๆ

วรรณคดีเรื่อง	เปรียบทุกข์โศก หรือความโกรธ ว่าเหมือนไฟ	เปรียบเสียงที่ดัง กึกก้องว่าเหมือน ดั่งฟ้าผ่า	เปรียบความทุกข์ ที่มากมายว่า เหมือนดังภูเขาคับ ท้นอก	เปรียบความทุกข์ ที่มีว่าเหมือนดัง ทำให้ชีวิตแทบ มรณา
รามเกียรติ์	9	10	0	19
รามเกียรติ์ตอน ศึกไมยราพ	1	1	0	0
หอยสังข์	8	1	0	33
โคกกุลกุมาร	1	2	0	1
กาگی	3	0	0	3
มรณมาตา	1	0	0	3
สรรพสิทธิ์	2	0	0	9
ตุมเตียว	2	0	3	4
พระเขี้ยวแก้ว	3	0	0	0
หงส์ยงค์	4	0	2	7
พุทธุสิณนางงรี	1	1	0	10
เจ้ากาบกกล้วย	2	0	1	10
สุบินตกุมาร	1	0	0	1
พระสุธน	1	3	0	7
สังข์ศิลป์ชัย	4	2	0	7

2.2 โวหารอุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่านั้น แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เธอเป็นแก้วตาดวงใจของพ่อและแม่” เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 261) เชมรเรียกอุปลักษณ์นี้ว่า อุปมาวิธีใช้ผูกเทียบพิเศษ (อชยาศริทธิเพ็ญณภญะณิเสส) ในวรรณคดีเชมรที่นำมาศึกษา พบวิธีการใช้โวหารอุปลักษณ์สองวิธีด้วยกันคือ การเปรียบเทียบโดยใช้คำเชื่อม เป็น (ณ) และวิธีที่สองคือเปรียบเทียบโดยไม่ต้องปรากฏคำเชื่อม

การเปรียบเทียบโดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ผู้วิจัยศึกษาในประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

2.2.1 การใช้โวหารอุปลักษณ์ แทนบุคคล

2.2.2 การใช้โวหารอุปลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล

2.2.1 การใช้โวหารอุปลักษณ์แทนบุคคล

กวีเขมรใช้โวหารอุปลักษณ์ในการเรียกตัวละคร โดยละคำเชื่อมเสีย สื่อเปรียบ (vehicle) ที่กวีเขมรใช้มีดังนี้

2.2.1.1 ดับ

กวีเขมรเรียกบุคคลอันเป็นที่รักว่า ดับ (ទ្រូង) หรือในบางครั้ง ก็เรียกว่าดับอันมีค่า (ទ្រូងថ្លៃ) เนื่องจากโลกทัศน์ของชาวเขมรเชื่อว่า ดับเป็นอวัยวะที่สำคัญที่สุดในร่างกาย จึงเปรียบเทียบคนที่ตนเองรักนั้นว่ามีความสำคัญเท่ากับดับ เมื่อไม่มีดับ ชีวิตย่อมมีอาจดำรงอยู่ได้

ចងខែងទ្រូង
ទាំងថ្លៃទាំងចាប់

ទើបផ្លូវព្រលឹង
សញ្ញាចាំទុក
ផ្លែទ្រូងចង ។

ពេកផ្លូវចិត្ត
ផ្លូវទើប

(ធរតី. 1997: 68)

พี่เฝ้าห่วงหา
ทั้งวันทั้งคืน

เมืลทางขวัญตา
กล่ำกลืนฝืนทุกข์
ดับอนรรฆพินา

นอนไม่เป็นสุข
ยามนี้เมืลนุข

(กากี. 1997: 68)

ចរចងសឹងទៅ
ឥរាជ់ស្តុរ

ចំរើព្រះទៅ
ខានប្តូរជើយណា
ព្រះកូនទ្រូង ។

ធម្មក្រក្របា
ចងសោតស្តុមណា

(សទ្ធិសិរី 1956: 29)

บทพี่จะเฝ้า
ธิดาธิศวร

รับใช้พระเจ้า
น่านควรแล้วหนา
พระน้องดับอนรรฆ

จอมจักรกษัตรา
โสศพี่ขอลา

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 29)

ฝ่ายพระบิดา	ยลบุตรพงา	ขึ้นเฝ้าพระที่
ทรงพระตำราญ	เกษมศานต์ฤดี	<u>เชื้อเชณบุตร</u>
	<u>มาศมาสงวนเอ๋ย</u>	

(หอยสังข์. 1961: 113)

ฉี ฤทธสาณธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมา ๑

(Un Épisode du Rāmāyaṇa Khmer Rāma Endormi per les Maléfices de Yaïy Rābṇ. 1995: 183)

ไอ้ บุตรมาศมีรูปา

แม่ร่วมรักษา

นำพ่อโสรงตรงครบใจ

(รามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพสะกดเอาพระรามไปได้. 1995: 183)

ธรรมาธรรมาวิธธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมากัณหาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมา ๑

(ฤทธิรงค์ ๑๙๙๖: ๑๑๑)

พี่ไปคะนึ่ง

หวานหาพระถึงค์

มาศมิตรเสนหา

น้องรออยู่หลัง

อย่าไศกไศกา

นางอยู่ดีนา

มิ่งขวัญมาศพี่

(พุทธิเสน นางกกร. 1986: 111)

ฉี ฤทธสาณธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมาธรรมา ๑

(๑๙๕๖: ๑๙๖)

ไอ้ ลูกมาศประไพ

เหมือนแก้วเจียรนัย

เหล่าวงศ์พงศา

ข้าเองนามกร

เกสรสมนทา

น้องกษัตริย์เสนา

กุดตราชาติซัด

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 196)

សោត៍សុត្វា	ឯព្រះមាតា	ស្តាប់ចុក្រដូនដៃ
នាងមានសេរីយ៍	ម៉ាដៃមានស៊ី	កូនសើចរីក
	ឆ្មងព្រះចិត្តា ។	
នៃបាញានទេ	បាមកង់ដី	ស្តួតស្តេចកាមា
មកចេកកំណើត	ចង្កើតក្នុងគ្គា	ឯស្វយមាតា
	ចាងឯសង្ឃម្ចី ។	

(មរណមាតា. 1964: 190-191)

តែចង់សុត្វា	ស្រីនាងបារមា	ឥតបុត្រតូលា
នាងនិសេសនីយ៍	វា គុករាមាគារគរ	តូកខ្មែរក្រហម
	ទីកន្លែងបិទ	
នៃទាំងដី	ទាំងនាងក្រី	ស្រីនាងសុខាមា
នាងនិសេសនីយ៍	បង្កើតក្នុងគ្គា	ស្រីនាងបារមា
	ខ្មែរក្រហម	

(មរណមាតា. 1964: 190-191)

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

(ទ្រង់សុ. 1961: 38)

ខ្ញុំ មាតាដឹងពីខ្មែរ
នាងមានសេរីយ៍

គិតខ្មែរនាងខ្មែរ
នាងមានសេរីយ៍

(អាយត្យ. 1961: 38)

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

(អាយត្យ. 1966 : 94)

ខ្ញុំ មាតាដឹងពីខ្មែរ
នាងមានសេរីយ៍

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

នាងមានសេរីយ៍
នាងមានសេរីយ៍

(អាយត្យ. 1966: 94)

สุกธาส์ผู้ถวาย

เกาะกฐะเกาะกฐะ

สุกธาส์ผู้ถวาย

สุกธาส์ผู้ถวาย

สุกธาส์ผู้ถวาย

สุกธาส์ผู้ถวาย

สุกธาส์ผู้ถวาย

(วรรณคดีไทย. 1966: 18-19)

เจ้าทองมีคำแม่

แม่ยากแม่ง่าย

สุกธาส์ผู้ถวาย

เจ้าอย่าละทิ้ง

แม่เนิ่นนานไป

มาบอกแม่ให้

ได้รู้เนื้อความ

(โศกกุลกุมาร. 1966:18 - 19)

คำว่า มาศ นั้นนอกจากจะปรากฏอยู่คำเดียวแล้ว ยังปรากฏร่วมกับคำอื่นๆอีก ในลักษณะเป็นคำขยาย เพื่อให้ความหมายของคำที่มันขยายนั้นมีความหมายหนักแน่นขึ้น เช่น มิ่งขวัญมาศ (วรรณคดี) มาศมิตร (วรรณคดี) เป็นต้น

ชลดา เรื่องรักษ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีไทยสมัยต่างๆ พบว่าในวรรณคดีไทยมีการใช้คำว่า พระมาศ หรือพระทอง ใช้เรียกตัวละครเอกทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เช่นกัน (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2547: 487-488) ดังนี้

ท้าวเรศจึงเห็นอิศราบาตรบรรยงก์ ก็มีพระองค์คือพระมาศ เนื่อนิกษ์ชาติขามพูนท
ศรีสุทรประไพ...

(มหาชาติคำหลวง)

พี่เอยฉันใดได้

วานพี่ช่วยซักให้

ร่วมน้องคงปอง

ว่าพระทองอย่าเศร้า

เชิญพระแปรองค์เจ้า

เช่นเชื้อพราหมณา

(ลิขิตเพชรมงกุฎ)

บได้กล้าเข้าแต่

วนนมา

กลืนแต่ยาอุกวน

กิ่งซ้อน

รฤกแต่กระลาพิม

พระมาศ ภูเออย

ศาลกนหนายเร้าร้อน

ราคคีน

(กำสรวล โคลงคั่น)

พระทองพทมคั่นขึ้น

สท่นเทียรสะอื้น

ประหว่าไอโหยหา

(ลิลิตพระลอ)

2.2.1.3 แก้ว

วรรณคดีเขมรใช้คำว่า แก้ว (រតន) เป็นคำเรียกบุคคลอันเป็นที่รัก บุคคลที่มีคุณค่าสูงส่ง ควรแก่การถนอมรักษา นอกจากกวีจะใช้คำว่าแก้ว ซึ่งเป็นคำเขมรแล้ว กวียังใช้คำว่า รัตน (រតន) ซึ่งเป็นคำบาลี สันสกฤต ด้วย ตัวอย่างเช่น

ณัณธะระรณธะ

ณิธณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ ๑

(เรวณธะระรณธะ. 1966: 64)

นางนาคประสพทุกข์

มิมิสุขในจินดา

เฝ้าคิดถึงพระมหา

บุรุษรัตนผู้สวามี

(โภคกุลกุมาร. 1966: 64)

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ ๑

(วรรณคดี. 1964: 195)

ปทุมวงศ์รัตน

มารดาจักคั่นนี้หนา

เจ้าทูลอ่อนวอนว่า

บพิตรมารดามีคุณค่า

(มรณมาตา. 1964: 195)

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ

ณัณธะระรณธะ ๑

(วรรณคดี. 1966 : 147 - 148)

นางกรวยไปพลาง

ศรีรัตนประเสริฐ

ยาตรในทูลธรา

ไม่พบสวามี

กษัตริย์เลิศค่า

นางนาคโสกกกล้า

ทุกข์ตรมไปแล

(หงส์ยงค์. 1966: 147 – 148)

เรื่องอุณโณ อุณโณ

เขาตมโธธสยสาตราสารณณ

ตราเนเรฐะเจียรนยาชก

เขาตมสยสาตราสารณณ ๑

(สงฺกฤษฏี. 1997: 91)

ทรงครวญว่า ไอ้ ควงแก้วเอ๋ย

ทั้งแท่นไสยยาสน์ปราสาทมณ

ครานั่นอย่างไรเลยเริ่มจากที่

ทั้งเหล่านารีที่รักนางสนม

(สรรพสิทธิ์. 1997: 91)

เจียรนยาชก

อุณโณ

เขาตมสย

อานันทรณ

อุณโณ

เจียรนยาชก

เขาตมสย

(อุณโณ. 1961: 254)

จึงพระโพธิสัตว์

แต่บุตรพะงา

มหาบุรุษรัตน์

ทั้งสองร่วมกาย

ในพระหัตถ์

ศรีจันทร์พรรณราย

วิเศษสหาย

(หอยสังข์. 1961: 254)

งานวิจัยของชลดา เรื่องรักย์ลิจิต ทำให้เราทราบว่า ในวรรณคดีไทย มีการเรียกตัวละครอันเป็นที่รักว่า แก้ว เช่นกัน (ชลดา เรื่องรักย์ลิจิต. 2547: 484) ดังนี้

พรรษาภิเษกสร้อย

เคยบำรุงธรรม

ไอ้แก้วกับแคเค้ง

ละแต่ภรรดาให้

สรพเพชญ์

ที่ให้

เดียวจาก ไปฤ

แหบโหย

(ทวาทศมาสโคลงฉันท์ หน้า 701)

...ทุกประการนาฎพิลาป

ถูกแก้วกับคน แม่เฮย

สองมือทาบตอกให้

จอมใจแม่ฮา

ใครจักช่วยเจ้าได้

(ลิลิตพระลอ หน้า 377)

คนถูกตายก็จะตายผู้เดียวใครจะแลดู
ไอ้แก้วกับคนญ

ฤเห็น
 (สมุทรโฆษคำฉันท์ หน้า228)

แต่เรียบจากแก้วกับคน
 รคิคคำนึงวันคืน

ไปล่ปล่ระสคน
 (อนิรุทธคำฉันท์ หน้า 592)

ใครหนอเรื่องฤทธิชาญยล
 จอมสวาสคินีราศเจียรไกล

พาแก้วกับคน
 (ราชาพิลาปคำฉันท์)

2.2.1.4 มิ่งขวัญ

คำว่า มิ่งขวัญ ตรงกับคำว่า **ព្រលឹង** ในภาษาเขมร บัณฑิต ลง เสียม ต้นนิชฐานว่า คำนี้ น่าจะมาจากคำว่า พระลึงค์ (**ព្រះ លិង្គ**) ในจารึกเขมร กษัตริย์เขมรสมัยเมืองพระนครจะสถาปนาศาสนา สถานสถานซึ่งประดิษฐานศิวลึงค์ประจำรัชกาล ศิวลึงค์จึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สูงค่า

คติความเชื่อของชาวเขมรเชื่อว่า ขวัญ เป็นของสำคัญที่อยู่คู่กับกาย เมื่อใดที่ขวัญไม่อยู่คู่กับกาย เมื่อนั้นก็จะเจ็บป่วยไม่สบายได้

លោក្ខីសម្លាញ់និង ព្រលឹងនៅស្រុកចោង ទល់ទន់និងនៅផ្ទះ ស្រ្តីស្លាប់និងជំងឺណាស់ ។
 (อุ้งละอู. 1961: 138)

โดยความรักยิ่ง น้องขวัญมีงอยู่เมืองแฉ หักห้ามใจอาจแปร เสงี่ยมสัจด์แท้มีอาจพรรณนา
 (หอยสังข์. 1961: 138)

ចង់ឮនាមព្រលឹង
ព្រលឹងនាមចង់លើ

ឲ្យទៅទល់ចង់លើ
ចង់នាមព្រលឹងនា ។

(ហงยูยล. 1966 : 73)

พี่อินนามน้องอนุช
มิ่งขวัญทองพี่เอ๋ย

ลือเลื่องสุดถึงพี่เอ๋ย
 พี่เป็นทุกจกวันนั้น

(หงสียนค์. 1966: 73)

**ពិធីប៉ុណ្ណោះហើយ
នាងកំសាន្តមិច្ច**

**អ្នកមាសចង់ដឹង
កុំភិតភ័យ**

សូមប្អូនជ្រាប
រំលឹក

បានចង់ឡើយណា ។

(ဖော့ဟန်ဗတ်စ်. ၁၉၆၆: ၁၄၈)

แก้เท่านั้นเอง
นางสำราญจิต

เข้ามาศพีเฮ้ย
อย่าคิดราพัน
โจทก์พีเลยน

ขอน้องมิ่งขวัญ
รำพึงจ้านรรจ์

(เจ้าภาพกล้วย. 1966: 148)

ប្រធានស្រីស្តីការសាច់

គិតថាបំណែកណាស់

ចង់គិតអ្វីក៏គិតក្លាច់ណា ។

(ဂြားန့ဖလ. 1960: 30)

มิ่งขวัญสตรีตรรค์มาศพิ

คิดห้ามยั้งนี้

พิกัดยั้งคิดตัดหนา

(พระสุธน. 1960: 30)

សព្ទសិទ្ធិរដ្ឋបាលធម្មនុញ្ញ

[illegible]

យស្ស័យៈប្បនិព្វលោកសម្ពុទ្ធ

សេវាកម្មកន្លែងក្រំជំនាញ ។

(សព្វសិទ្ធិ. 1997: 94)

สรรพสิทธิฤทธิรงค์เหล่าพงศ์กษัตริย์
โถมวามิงขวัณคืบคำอำไพ

ชลพระนุชรรัตน์โสภนมองไหม้
 โสภโกรและเกรียมกรมพุ่มอรุ
 (สรรพสิทธิ์. 1997: 94)

ផ្លាស់ប្តូរនិងសង្ស័យ

ពុំដែលនឹងប្តូរឥរិយាបថ

ព្រលឹងចាស់នៅជុំវិញ

ជីវិតវាចាចរន្តនេះទៅ ។

(កុដ្ឋិសេន នាមកថា. 1986: 10)

แม่ไม่เคยให้ปราศ
ไม่เคยจะคลาดคลา

มิ่งขวัญมาศนุชนงพงา
จากอุราแม่นี้ไป

(พุทธิเสน นางกกริ. 1986: 10)

คำว่า **ปฐม** นิยมใช้คู่กับคำว่า มาศ **สาม** ที่แปลว่าทอง คำนี้พบมากในวรรณคดี
เจนเร สนับสนุนสมมติฐานของอาจารย์ลง เสียม ที่ว่า คำนี้น่าจะมาจากคำว่า พระถึงค์ ซึ่งหมายถึง

คิวลึงค์ ในจารึกสตอถอก กัก ชม ได้กล่าวถึง พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงเสด็จมาจากขวา และทรงสถาปนาสุวรรณลึงค์ (คิวลึงค์ทองคำ) ไว้ ณ เมืองพระนคร

2.2.1.5 ฟัง

กวีเขมร เปรียบเทียบ บุคคลที่เป็นที่ฟังฟัง ว่าเป็นเสมือนฟังน้ำ สะท้อนสภาพชีวิตของผู้คนเขมรสมัยก่อนที่ผูกพันกับสายน้ำ คนเขมรนิยมตั้งชุมชนริมฝั่งน้ำ ฟังน้ำจึงมีความสำคัญด้วยเหตุดังนี้ คำว่า ทรายณเตรย นี้ ใช้กับตัวละครทั้งหญิงและชาย ตัวอย่างเช่น

เสฐธรธะธูธาส

อุฎฐธะธะธูธาส

เสฐธะธะธูธาส

กฤษณากฤษณากฤษณ

กฤษณากฤษณ

ธะธะธะธะธะ

กฤษณากฤษณากฤษณ ๑

(**อุฎฐธะธะ** ๑๙๘๖: ๑๐๐)

กษัตริย์จระจากสถาน

ทุกษัโหมนัสสา

ประพาสอุทยาน

กษัตริย์ฟังน้ำเอย

เกษมสหาย

สำราญเสวย

มิทุกข์ใดเลย

(**พุทธนิเทศ** นางกสิรี. ๑๙๘๖: ๑๐๐)

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ ๑

(**อุฎฐธะธะ**. ๑๙๖๖ : ๑๔๖)

ไอ้ พระฟังน้ำเอย

โคดเคี้ยวเหวว่า

เจ้าของน้องเอย

เอกาในไพร

อิศวรสิริสา

น้องกำพร้าไกร

ปราศพระเชษฐชัย

(**หงส์ยงค์**. ๑๙๖๖: ๑๔๖)

วิสุทธธะธะ

เขยิธะธะ

เขยิธะธะ

เขยิธะธะ

ธะ ธะ ธะ ธะ ธะ ๑

เขยิธะธะ

ธะ ธะ ธะ

(**อุฎฐธะธะ**. ๑๙๕๖: ๒๖๒)

ส่วนนครเทศที่

เราให้กินไว

เราไม่เอาเลย

เราเอาแต่กษัต-รียรัตนฝั่งเอ๋ย

จะนำไปเลย

ถวายพระมารดา

(สัจจิตลปชัย. 1956: 262)

2.2.1.6 เปรียบผู้ที่มีคุณค่าหรือฐานะสูงส่งว่าเป็นมงกุฏ

มงกุฏเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นพระราชา เป็นของสูงที่ประดับเหนือศีรษะผู้มีบุญ
ซึ่งคนเขมรถือว่าศีรษะเป็นอวัยวะสำคัญ

อัญมณีสกลกษัตริย์พระคัมภีร์มณีนพคุณมณีนพคุณ ๑

(๒๕๖๖. 1966 : 60)

ข้าพระบาทมากราบทูลพระอิศวรายอดชาติเป็นมงกุฏเหนือศีรษะ

ให้ได้ทราบพระหัตถ์

(หงษ์ยนต์. 1966: 60)

มณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณ ๑

(๒๕๖๖. 1966: 89)

มีแต่คุณพระพุทธรูปชาติเป็นมงกุฏทั้งภพไตรซึ่งพระคุณธรรมมีค่าไฉไรซึ่งคุณพระอิริยสงฆ์

(โภคกุลกุมาร. 1966: 89)

มณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณมณีนพคุณ ๑

(๒๕๖๖. 1961: 133)

ทูลว่าพระบาทอาไฟประเสริฐประไพเป็นมงกุฏศิโรขอกษัตริย์บัณฑิตสงสารกรุณาแม้สามัคคีเป็นเงาะผู้เดียวแล

(หอยสังข์. 1961: 133)

กฎปฏิวัติรัฐธรรมนูญ
เพื่อเหตุผลแห่งความจำเป็น

กษัตริย์สตรีรัตนมิ่งกุณาณ

เห็นเหตุภาพผลถึงทวีครอง

ธมดำติระณฎมภ์กฏณฎณฎ
 ฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ๑

(๗๓๗๓. 1997: 35)

จอมชาตินรลักษณ์ภัคตร์ถอย

ละออง

แปลกไกรผ่านล่องเป็น

อัสจรรย

(สรรพสิทธิ. 1997: 35)

ผู้บังคับบัญชา-

กฤษฎีกา

แถลงส่วนองค์อื่น

กฤษฎีกา

เจ้าพระยา

ราชบัณฑิตยสถาน

สนธิสัญญา ๑

(๗๓๗๓. 1966: 41)

ทราียงนรินทร์

เป็นมณฑลโลกีย์

สนธิสัญญา

(เจ้ากาบแก้ว. 1966: 41)

กรมการ

ระชาชน

นเรนทร์จักรี

ลงจับปฏิ-

ขบวนการใช้โวหารอุปถัมภ์แทนบุคคลที่พบในวรรณคดีเขมร แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏ
 พบ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 3 ขนบการใช้โวหารอุปลักษณ์แทนบุคคล

วรรณคดี เรื่อง	ขนบการใช้โวหารอุปลักษณ์แทนบุคคล					
	ดัด	ทอง	แก้ว	มิ่งขวัญ	ฝั่ง	มณฑุ
รามเกียรติ์	32	34	117	1	8	4
รามเกียรติ์ ตอนศึก ไมยราพ	2	8	2	0	1	0
หอยสังข์	11	141	82	31	28	5
โลกกุล กุมาร	1	13	41	3	1	1
กาเกี	3	29	17	5	3	0
มรณมาตา	1	23	29	0	0	0
สรรพสิทธิ์	3	23	39	9	2	4
ตุมเตียว	3	9	5	3	0	0
พระเจี๊ว แก้ว	0	0	2	0	1	0
หงส์ยงค์	20	132	66	22	30	4
พุทธนิเสน นางกรร	3	49	24	6	17	0
เจ้ากาบ กล้วย	4	54	35	12	10	6
สุบินต กุมาร	2	4	8	2	3	0
พระสุรณ	6	8	26	4	3	0
สังข์ศิลป์ ชัย	31	132	79	13	20	2

2.2.2 การใช้โวหารอุปลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล

การใช้โวหารอุปลักษณ์ในบทอื่นๆ ในวรรณคดีเขมรมีดังนี้

2.2.2.1 เปรียบคำพูดที่ไพเราะว่าเป็นน้ำผึ้ง

<u>สัทธมมัม</u>	<u>ไฉน</u>	<u>ผู้กล่าว</u>
<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>

(๑๙๖๑ : 133)

อันทอนพลากร้อง	หลายคราหลายครั้ง	ถึงเท่าใดก็ดี
<u>ไม่มีบัณฑิต</u>	<u>มธุรส</u>	ถึงพระน้องศรี
	แต่เพียงน้อยเลย	

(หอยสังข์ . 1961 : 133)

<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>

(วรรณคดีเขมร . 1966 : 184)

มีพระบัณฑิต	ถ้อยคำมธุรส	ไต่ถามความว่า
เห บุตรรักมัน	คราวผันยาดรา	ไปนครา
	พาราณสี	

(โภกกุลกumar . 1966 : 184)

<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>

<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
<u>อิตถาสถิต</u>	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>
	<u>อสุภะ</u>	<u>อสุภะ</u>

(วรรณคดีเขมร . 1966 : 253)

นางถวายเป็นมงคล	แล้วนางอุดม	เอาทรัพย์นั้นใน
วางให้สตรีการย์	รักษาประไพ	ส่วนองค์เชษฐา
	นรินทรราชา	
<u>มีพระบัณฑูร</u>	<u>พระโอบอุ้ม</u>	<u>เรื่องราวเป็นมา</u>
บอกเล่าเรื่องนับ	เสร็จสรรพประการ	ต่างๆนานา
	ก่อนมีมาแล้ว	

(เจ้ากาบแก้ว. 1966: 253)

ประดาประดาผู้พิชิต
เชิดชวรสุมเสาะเสาะ

พระเจ้าพรหมทัตจติวงศ์

จึงมีมธุรสเฉพาะไปว่า

เสาะประดาผู้พิชิต
ไม้มหาเสาะผู้พิชิต ๑

(ละออง. 1997: 64)

กษัตริย์ทรงทอดพระเนตรชลมนิมมมาแห่นะ มหาเศรษฐีประไพแท้

(สรรพสิทธิ์. 1997: 64)

2.2.2.2 เปรียบเทียบการเดินทางว่าเป็นการเดินทางของราชสีห์ที่บันลือสีหนาท

อุกฤษฏ์กุฎ นิลนิลกุฎ เชษฐาเสาะ ประดาผู้พิชิต ๑

(ละออง. 1964: 196)

ให้พรเสร็จกุมาร โอนกบาลกราบอภิวาท ออกจรัสสีหนาท เดินถอนในในทิวเขา

(มรณมาตา. 1964: 196)

กาลเสาะผู้อุกฤษฏ์กุฎประดาผู้นิลนิลกุฎเชษฐาเสาะนิลนิลกุฎนิลนิลกุฎ ๑

(ละออง. 1956: 218)

กาลกษัตริย์ออกมา

ปิดบริบูรณ์เสร็จ

พระองค์ยกคิลา

แสดงกษัตริย์คิลามิขลาดเท่าละออง

ขวางประดา

สีหนาทยาตรา

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 218)

กาดธนะเดาธิสมุ

ฉิณธนาธนาธนา

กาลันน์โพธิสัตว์

ลีหนาทอย่างยาดรา

บุรณธนาธนา

ตราธเดิธนาธนา

(เรวคธนาธนา. 1966: 83)

บุรณธนาธนา

เสด็จเดินตามพญาเรวคธนา

(โกคกุกุมาร. 1966: 83)

การดำเนินราชสีห์ มีการบันลือลีหนาทเพื่อให้สัตว์อื่นเกรงขาม เป็นการแสดงพลังอำนาจของเจ้าป่า คูดังตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งมักจะเป็นกษัตริย์เสด็จพระราชดำเนิน นอกจากนี้ยังพบลักษณะการดำเนินลีหนาทนี้ในสัตว์มงคลชั้นสูง คือช้างคั่น ด้วย

โถงธนาธนา

ฉิณธนาธนา

ตราธเดิธนาธนา

(เรวคธนาธนา. 1966: 210)

กล่าวฝ่ายคำวิชัยชาติ

ลีลาลีหนาท

หวนกลับคงคินสีมา

(เจ้ากาทกล้วย. 1966: 210)

ขนบการใช้โวหารอุปมาแทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคลในวรรณคดีเขมรทั้ง 15 เรื่อง แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏพบ ดังปรากฏในตารางข้างล่าง ดังนี้

ตารางที่ 4 ขนบการใช้โวหารอุปมาแทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารอุปมาแทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล	
	เปรียบเทียบที่โพธิธนาธนา	เปรียบเทียบการเดินว่าเป็นการเดินของราชสีห์ที่บันลือลีหนาท
รามเกียรติ์	22	21
รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ	0	0
หอยสังข์	15	4
โกคกุกุมาร	5	3
กาเกี	1	0
มรณมาตา	1	1
สรรพสิทธิ์	2	2
ดุมเตียว	0	0

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารอุปลักษณะแทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล	
	เปรียบเทียบพฤติกรรมที่เพราะว่าเป็นน้ำผึ้ง	เปรียบเทียบการเดินว่าเป็นการเดินของราชสีห์ที่บันลือสีหนาท
พระเจี๊วแก้ว	0	1
หงส์ยงค์	1	1
พทุธิเสน นางกมริ	1	1
เจ้ากาบกล้วย	1	1
สุบินต कुमार	1	0
พระสุธน	0	1
สังข์ศิลป์ชัย	17	12

2.3 โวหารอติพจน์

อติพจน์ (Hyperbole) เป็นโวหารที่กล่าวเกินจริงเพื่อเน้นความ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 214) เชมรเรียกโวหารอติพจน์นี้ว่า วิธีบรมเสถียร (**อติพจน์**) ในวรรณคดีเชมรพบโวหารดังกล่าวเมื่อต้องการกล่าวถึงจำนวนตัวเลขที่มากเพื่อต้องการบอกถึงปริมาณที่มากมายมหาศาลซึ่งอาจจะมีได้หมายถึงจำนวนที่ปรากฏเป็นตัวเลขนั้นจริงๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องที่อ่าน

การใช้โวหารอติพจน์เพื่อต้องการบอกถึงสิ่งที่มีปริมาณมาก

การใช้โวหารอติพจน์ในลักษณะนี้ พบมากในบทที่กล่าวถึงบุญญาธิการของกษัตริย์ที่มีสตรีเป็นบาทบริจาริกาเป็นจำนวนมากหรือพบในตอนที่มีการทำสงคราม รบพุ่ง เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของกระบวนทัพ ตัวอย่างการใช้โวหารอติพจน์เพื่อต้องการแสดงถึงบุญญาธิการของกษัตริย์ เช่น

นิรณรุทธยกพร **แสงแสงแสงสมุทร** **รษฎาณัฐาอยู่**
ประจักษ์ประจักษ์ **นฤปตลสมมุติ** **กฤตยธนาธิ**
สัทธนาธิ ๑

(เจริญผล. 1966 : 4)

สองพวงศักร์กษัตริย์ **กษัตริย์เสวยสมบัติ** **รมย์ราชย์คำ**
ครอบครองศฤงคาร์ **อภิบาลครบใจ** **รวมหกพันไพร่**
ไม่มีบุตร

(หงส์ยงค์. 1966: 4)

ក្បួនគ្រប់រដ្ឋា	ត្រៃសច្ច័រសាមា	កុដ្ឋាជន្តរិ
ត្រើងយសសិក្ខិសែង	លើសលែងចុវិ	ស្តែងស្តែងចាត់-
	សុវណ្ណភាយ ។	
ប្រភេទជាយា	ប្រសើរសោភា	សុមន្តាគោតយា
សុស្តិសមលក្ខណ	រូបស្រស់ស្រាយ	សិក្ខិសមច្របត្រាយ
	ប្រទេសធុនឆ្មៃ ។	
ស្តេចទុកជាទ្រង់	លើសលើស្តែង	ប្រសើរថ្នាំផ្លែ
ចូរឃើញចេញ	ណាស់ណាស់ក្រាស់ក្រៃ	សាមាចរ័ស្តែង
	ផ្តល់ផ្តើមមេតា ។	

(សទ្ធិសិល្បៈ, 1956: 4)

កម្មត្រីក្រវិញ	តេជវង្សនាមា	កុដ្ឋាជន្តរិ
តេជវង្សនាមា	តេជវង្សនាមា	តេជវង្សនាមា
	សុវណ្ណភាយ	
ប្រទេសធុនឆ្មៃ	ប្រសើរសោភា	សុមន្តាគោតយា
សុស្តិសមលក្ខណ	រូបស្រស់ស្រាយ	សិក្ខិសមច្របត្រាយ
	ប្រទេសធុនឆ្មៃ	
ស្តេចទុកជាទ្រង់	លើសលើស្តែង	ប្រសើរថ្នាំផ្លែ
ចូរឃើញចេញ	ណាស់ណាស់ក្រាស់ក្រៃ	សាមាចរ័ស្តែង
	ផ្តល់ផ្តើមមេតា	

(ទ័ព្វកិលាបិ, 1956: 4)

ស្តេចនរោត្តម	មុខមន្ត្រី	ភាស្ត្រង្គ័ត្រី
ភាស្ត្រង្គ័ត្រី	ចរិវាចវិស័ទ	ព្រាហ្មញ្ញប្រាសាទ
	ពោធិស្តាវ ។	
សោយរាជសម្បត្តិ	ប្រជាភាស្ត្រ	សុមន្តាគោតយា
ស្រីសែនប្រះ	សេនាសម្បត្តិ	សាមាចរ័ស្តែង
	រាជសម្បត្តិ	

(ពុទ្ធសាសនា, 1986: 121)

កម្មត្រីក្រវិញ	មុខមន្ត្រី	ភាស្ត្រង្គ័ត្រី
----------------	------------	-----------------

ราชบุรุษราชบริพาร	บริวารบริษัท	หมอบกราบปรนนิบัติ
	ไพฑิธมการ	
<u>เสวยราชสมบัติ</u>	<u>ประชากรราษฎรรัฐ</u>	<u>ขอบบุญภวนาถ์</u>
<u>สาวแสนพระสนม</u>	<u>เสพสมเลียมสา</u>	<u>เหล่าราษฎรบริพาร</u>
	<u>รัฐราชสีมา</u>	

(พุทธิเสน นางงรี. 1986: 121)

<u>พระเชษฐาธิราช</u>	<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u>
<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u>	<u>เกตุกฤตธิดาธิดาธิดา</u> ๑
<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u>	<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u>
<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u>	<u>ธิดาธิดาธิดาธิดา</u> ๑

(ละอองน้ำ. 1997: 99)

พระเจ้าสรรพลทธิฤทธิหาญ	และนางกัลยาณครองรัฐ
ในพระจอมพงศ์องค์บิดา	เกษมสันต์สุชาทั้งสองปรามา
สุรางค์นางสนมกรมกำนัล	แปดหมื่นแสนพันเต็มราชสถาน
คัดเฝ้ารับใช้กษัตริย์ภูบาล	ไม่มีขาดงานแม้ทิวา

(สรรพลทธิ. 1997: 99)

จำนวนหกพัน หนึ่งหมื่นหกพัน จำนวนแสน หรือ จำนวนแปดหมื่นแสนพันในที่นี้ มิได้
หมายถึงปริมาณเท่านั้นจริงๆ แต่หมายถึง จำนวนที่มาก

ขนบการใช้โวหารอติพจน์ในวรรณคดีเขมรทั้ง 15 เรื่อง แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏพบดัง
ตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5 ขนบการใช้โวหารอติพจน์

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารอติพจน์เพื่อบอกปริมาณ
รามเกียรติ์	44
รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ	8
หอยสังข์	20
โคกกุลกุมาร	12
กากี	1

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารอติพจน์เพื่อบอกปริมาณ
สรรพสิทธิ์	7
ตุมเตียว	0
พระเจี๊วแก้ว	1
หงส์ยงค์	1
พุทธิเสน นางกรร	1
เจ้ากาบกกล้วย	6
สุบินตกุมาร	0
พระสุธน	2
สังข์ศิลป์ชัย	11

2.4 โวหารบุคคลวัต

บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน (Personification) คือการสมมติสิ่งไม่มีชีวิต ความคิดนามธรรม หรือสัตว์ ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกริยาเยี่ยงมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 324) ซึ่งโวหารบุคคลวัตที่พบในวรรณคดีเขมร แบ่งเป็นสองลักษณะคือ การใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญแสดงอารมณ์ ความรู้สึก ของตัวละคร และการใช้ธรรมชาติในฐานะผู้นำสาร

2.4.1 การใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร

กวีเขมรได้ใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครดังนี้

<u>ธำมณปุระสาธุ</u>	<u>จรังขวิญญูเฒ่าพญา</u>
<u>ธิดาสเภาดลมา</u>	<u>กาดละเอะยาพรชณิษฐ์ ។</u>
<u>สืบฮิกกุดผดผาย</u>	<u>พรธำมัญญศิริวิ</u>
<u>ญาคัณฐ์เฒ่ากุดธ</u>	<u>เสกกรุญญ์กุดธมาดลมา ។</u>

(พระธอช. ม.ป.พ.: 22)

<u>ว่ากาลพระสัมพุทธ</u>	<u>ทรงบริสุทธิโดยปราญา</u>
<u>นิพพานไปกาลนา</u>	<u>กาลนั้นมหาปรุพริม</u>
<u>กับน้ำในชลาลัย</u>	<u>พร้อมทั้งไพรศิริพนม</u>
<u>ต้นสะเทือนเหมือนร้องระงม</u>	<u>โศกเกรียมกรมเสียดายนัก</u>

(พระเจี๊วแก้ว. ม.ป.พ.: 22)

<u>สัณนิษฐาน์ธรรมาสนา</u>	<u>ชกเรฐบะฐา</u>	<u>ฉิฐาณัธะระณาย</u>	ฯ
<u>สณฺณสณฺณสณฺณสณฺณ</u>	<u>ณิเภาะชกฉิฐ</u>	<u>สฺรณะภาะสณฺณ</u>	ฯ
<u>ชกัณฺธิสัณฺณ</u>	<u>ณิเภาะชกฉิฐ</u>	<u>สณฺณสณฺณ</u>	ฯ
<u>ณากัณฺธิสณฺณ</u>	<u>สณฺณสณฺณ</u>	<u>สณฺณสณฺณ</u>	ฯ

(เสงฺฆะนิกาย. 1956: 108)

<u>สัณฺณสณฺณสณฺณ</u>	<u>มาเทียบหัตถา</u>	<u>ให้นางปลิดเสวย</u>
<u>สณฺณสณฺณสณฺณ</u>	<u>ไพเราะข้างหน้าเอย</u>	<u>สณฺณสณฺณ</u>
<u>ปิกัณฺธิสณฺณ</u>	<u>เห็นเหาะลิลา</u>	<u>ตามพระโพธิ</u>
<u>เหมือนมีจิตผูกใจไมตรี</u>	<u>พร้อมพระมเหสี</u>	<u>ตรอมตรมทุกขา</u>

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 108)

กวีเขมรให้ภาพธรรมชาติที่แปรปรวน ผิดปรกติ เพื่อบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ตามธรรมดา เมื่อเรารู้สึกมีความสุข อาจเนื่องมาจากขณะนั้น เรากำลังตกอยู่ในอารมณ์รัก อารมณ์ที่น่าใคร่ น่ายินดี เราย่อมรู้สึกว่าร่ายกายและสิ่งต่างๆรอบกายเราน่าอภิรมย์ไปด้วย ในทำนองเดียวกัน ถ้าเรากำลังมีความทุกข์ เนื่องจากถูกรบกวนงำด้วยอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ น่าปรารถนา เราย่อมรู้สึกว่าธรรมชาติรอบกายเราแปรปรวน วิปริต ขวนหัดหู่

2.4.2 การใช้ธรรมชาติในฐานะผู้ส่งสาร

วรรณคดีเขมร มักฝากกลม ฝากฟ้าฝน ซึ่งมีลักษณะเคลื่อนไหว ไปมาได้รวดเร็ว มีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง ให้เป็นผู้นำข่าวสาร เรื่องราวต่างๆของตนไปบอกคนรัก เช่น

ณิเภาะชกฉิฐ ฉิฐาณัธะระณาย วิสุทธิสณฺณ ณิเภาะชกฉิฐ ฯ
ณากัณฺธิสณฺณ สณฺณสณฺณ สณฺณสณฺณ สณฺณสณฺณ ฯ

(เสงฺฆะนิกาย. 1966: 206)

แล้วน้องตั้งฝากฟ้า ให้ท่านมาบอกให้สบาย วิงวอนอ่อนเจดย ให้ฟ้าเอ๋ยโปรดเมตตา
 สงสารช่วยนำสาร ไปบอกปราชญ์อดสงสาร ให้เรียนเพียรจรผ่าน กลับมาหาน้องนางศรี

(เจ้ากาบแก้ว. 1966: 206)

ณากัณฺธิสณฺณ ณากัณฺธิสณฺณ
วิสุทธิสณฺณ ณากัณฺธิสณฺณ ฯ

(ชูฉัตร. 2003: 71)

ว่า โอ้ พระพายชายพัดพา
ส่วนตัวสงวนขจัดสิ้นระลึก

เมฆกุ่มหนาเตียน้องนีก
เดียวเอ๋ยมีก⁵ น้ำตาต่างข้าว

(ดุม เตียว. 2003: 71)

ลักษณะการใช้บุคคลวัตในลักษณะนี้ พบในเมฆทุดกาวะ ของมหากวีกาฬิทาสด้วยเช่นกัน เนื้อเรื่องกล่าวถึงยักษ์ที่ฝากสารผ่านสายลมให้ช่วยไปแจ้งแก่นางอันเป็นที่รักของตน นอกจากนี้ ลักษณะการฝากดังกล่าวนี้ยังปรากฏในร้อยกรองร่วมสมัยของเขมรอีกด้วย

ขบวนการใช้โวหารบุคคลวัตในวรรณคดีเขมรทั้ง 15 เรื่อง แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏพบ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 6 ขบวนการใช้โวหารบุคคลวัต

วรรณคดีเรื่อง	ขบวนการใช้โวหารบุคคลวัต	
	ใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดสามัญ แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัว ละคร	การใช้ธรรมชาติในฐานะผู้ส่ง สาร
รามเกียรติ์	2	0
รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ	8	0
หอยสังข์	3	0
โคกกุลกุมาร	0	1
กากี	0	0
มรณมาตา	2	0
สรรพสิทธิ	0	0
ดุมเตียว	1	4
พระเขี้ยวแก้ว	0	0
หงส์ยนต์	0	0
พุทธิเสน นางกงรี	1	0

⁵ มีก เป็นคำเขมร แปลว่าค่อม ปัจจุบันยังใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นใต้ ในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์จุลพน ใช้น้ำ เปรียบ ชายมวยมีกเหล่าเดินกลิ้งเกล้าเกลือกเคียร หมายถึง เปรียบชายคนหนึ่งที่มีค่อมเกล้า แล้วเดินเซไปมา

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารบุคคลวัต	
	ใช้ภาพธรรมชาติที่ผิดตามัญ แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัว ละคร	การใช้ธรรมชาติในฐานะผู้ส่ง สาร
เจ้ากาบแก้ว	6	2
สุบินตฤณาร	0	0
พระสุธน	1	0
สังข์ศิลป์ชัย	2	0

2.5 นามนัย

นามนัย (Metonymy) เป็นภาพพจน์ที่ใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น เวที หมายถึง การแสดงละคร มงกุฎ หมายถึง กษัตริย์ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 263) เป็นต้น ในวรรณคดีเขมรมักจะใช้อวัยวะภายในร่างกาย ได้แก่ ดับ ปอด น้ำดี หรือ กระเพาะ ในความหมายที่หมายถึง ชีวิต ร่างกาย

2.5.1 การใช้ดับ ปอด น้ำดี แทนร่างกาย หรือชีวิต

วรรณคดีเขมร ใช้ดับ ปอด น้ำดี แทนร่างกาย หรือชีวิต เมื่อต้องประสบทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ก็เปรียบเทียบกับ ดับ น้ำดี ปอด ถูกคนตัดทิ้ง ถูกคนนำไปทำเป็นยา ไปทำเป็นปลา ถูกต้ม ถูกไฟเผา เป็นต้น ตัวอย่างที่พบเช่น

เชืษฏาพธูธเรเขต

ฎาก់บ่บ่ฎะนเคณ

ดับแม่คฺจเขาปถิด

คนเดียวเด็กน้อยน้ก

ฐวิตเณษชธสณ

ฎาพธูธสฎาษเณษ ។

(อุโณ. 1961: 39)

แถวียงบิคมมาศสงวน

แม่ทุรนตายครานี้

(หอยสังข์ หน้า 39)

ณณณณณณ

ณณณณณณณณ

ณณณณณณ

ณณณณณณ

ณณณณณณณณ ។

ณณณณณณ

ณณณณณณณณ

(นาณณณ. 1966 : 140 - 141)

<u>นางทุกข์ถึงสวามี</u>	<u>เปรียบคงอัคคี</u>	<u>ถูกในอุรา</u>
<u>ครบเนื้อปอดดับ</u>	<u>ลมหายใจหยา</u>	<u>ร้อนร่ำปวดหนา</u>
	<u>ยิ่งเหลืออกตาแล</u>	

(หงส์ยงค์. 1966: 140-141)

<u>นางนั้บผู้รักผู้รัก</u>	<u>ผู้เรื่อรยชาน</u>	<u>สุดสวไลสวามิ</u>
<u>แดงชุกชุกชุกชุก</u>	<u>ชกชุกชุกชุก</u>	<u>ผู้เรื่อรยชาน</u>

(เบญจรงค์. 1966 : 151)

<u>นางแรงทุกข์โศกร้อน</u>	<u>ต้นคืบน้ำคืบร้อน</u>	<u>ปอดเส้นเลือดเนื้อ</u>
<u>เปรียบคนละเลงเล่เนื้อ</u>	<u>เอาหอมแลพริก</u>	<u>ย่ำยี่ละเลง</u>

(หงส์ยงค์. 1966: 151)

<u>สี ชุกชุกชุก</u>	<u>ทาสทาสทาส</u>	<u>ชุกชุกชุก</u>
<u>คืบคืบคืบ</u>	<u>คืบคืบคืบ</u>	<u>ชุกชุกชุก</u>
	<u>ทาสทาสทาส</u>	

(วรรณมาศ. 1964: 39)

<u>ไอ้ ผู้มีคุณ</u>	<u>ปราศทั้งลูกน้อย</u>	<u>ให้อยู่เอย</u>
<u>บัดนี้ลูกไซ้</u>	<u>จะพึงใครหนา</u>	<u>แม่ตอบลูกทุกข</u>
	<u>ลูกทุกข์ดับทะเล</u>	

(มรณมาศ. 1964: 39)

<u>กัณฐกชุกชุก</u>	<u>ทาสทาสทาส</u>	<u>สวามิสุดสวามิ</u>	<u>ทาสทาสทาส</u>
--------------------	------------------	----------------------	------------------

(เบญจรงค์. 1966: 69)

<u>อย่าให้ลูกแคเดียว</u>	<u>ร้อนรุ่มเทียวคืบน้ำคืบ</u>	<u>เนื้อปอดคงเขาตัดนี้</u>	<u>เขาทบทหลังองค์อร่า</u>
--------------------------	-------------------------------	----------------------------	---------------------------

(เจ้ากาบกล้วย. 1966: 69)

<u>นางอุณณาสวามิ</u>	<u>คืบคืบคืบคืบ</u>	<u>แดงชุกชุกชุก</u>	<u>ผู้เรื่อรยชาน</u>
----------------------	---------------------	---------------------	----------------------

(พระสุพรรณ. 1960: 39)

<u>นางกรวณไพโรรา</u>	<u>เจ็บปวดซ้ำชอกในใจ</u>	<u>เหมือนเขาเฉือนตัดไซ้</u>	<u>คืบคืบคืบคืบ</u>
----------------------	--------------------------	-----------------------------	---------------------

(พระสุพรรณ. 1960: 39)

วรรณคดีไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการใช้นามนัยในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน จากงานวิจัยของชลดา เรื่องรักย์ลิจิต พบว่า ในวรรณคดีไทยเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ และกำสรวลโคลงคั่น ใช้ตับ หรือตับไต แทนร่างกาย (ชลดา เรื่องรักย์ลิจิต. 2547: 322-323) ดังนี้

เสียงโห่ซึ่งซัยฉาวฉาว
อันฟาดก็ขาดตับไต

ฉาดฉาดเสียงตาว

(สมุทรโฆษคำฉันท์ หน้า 197)

คนคยวแบ่งตับไต

สองภาคย์

(กำสรวลโคลงคั่น หน้า 534)

2.5.2 การใช้ท้อง หรือกระเพาะ แทนร่างกายหรือชีวิต

วรรณคดีเขมร ใช้ท้อง หรือกระเพาะ แทนร่างกาย หรือชีวิต เมื่อต้องการพูดความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย และจิตใจ เมื่อตัวละครอยู่ในสภาวะทางอารมณ์ที่ผิดปกติอย่างรุนแรง จะส่งผลกระทบต่อร่างกายโดยตรง กวีเขมรใช้ท้อง หรือ กระเพาะแทนร่างกาย หรือชีวิต นับเป็นความชาญฉลาดของคนโบราณที่ช่างสังเกต เพราะตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้กล่าวว่า เมื่ออารมณ์ถูกกระทบอย่างรุนแรง เช่น โกรธ เสียใจ ร่างกายจะหลั่งสารที่ทำลายการทำงานของอวัยวะต่างๆ ภายใน ซึ่งกระเพาะเป็นอวัยวะที่สังเกตเห็นได้ง่ายที่สุด เมื่อจิตใจอยู่ในสภาวะตึงเครียด น้ำย่อยในกระเพาะอาหารถูกหลั่งออกมาในปริมาณที่มากกว่าปกติ ตัวอย่างที่พบในวรรณคดีเขมรเช่น

ทณนระเณษณ์ผิฉายา

เย็บปราสาทรตนา

ก็ฉาบก็เปรี้ยวผิฉายา ๑

เปรี้ยวผิฉายาผิฉายา

อัฐเณษณ์ผิฉายา

ผิฉายาผิฉายาผิฉายา ๑

(สุทธิเชล ฉอศรวิ. 1986: 92)

กาลนั้นกษัตริย์ลีลา

เย็บปราสาทรตนา

ก็ฉาบก็เปรี้ยวผิฉายา

ชูชันโถมามืออ้า

คั่งเสนาหาเหลือหลาม

ปิ่นป่วนเพาะพุง

(พุทธิเสน นางงรี. 1986: 92)

วิบัติผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา ๑

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ผิฉายาผิฉายา

ภาพนิทรรศการ นิทรรศการพิเศษ นิทรรศการพิเศษ นิทรรศการพิเศษ ๑

(วรรณคดี. 1964: 29)

มันทำให้มิได้ปลา ส่วนสวามีป่วนพวงเพาะ โกรธเคียดคำไม่เพราะ ว่าแม่นี่สตรีจิ้งไร

(มรณมาตา. 1964: 29)

ความป่วนป่วนในกระเพาะอาหารที่พบในวรรณคดีเขมรนี้ ในวรรณคดีไทยโบราณ ใช้คำว่า “ป่วนไส้” ซึ่งมีนัยเดียวกัน

ขบวนการใช้โวหารนามนัยในวรรณคดีเขมรทั้ง 15 เรื่อง แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏพบดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 7 ขบวนการใช้โวหารนามนัย

วรรณคดีเรื่อง	ขบวนการใช้โวหารนามนัย	
	การใช้ดับ ปอด น้ำดีแทน ร่างกายหรือชีวิต	การใช้ท้องหรือกระเพาะแทน ร่างกายหรือชีวิต
รามเกียรติ์	14	0
รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ	1	1
หอยสังข์	10	6
โคกกุลกุมาร	1	1
กากี	1	1
มรณมาตา	5	8
สรรพสิทธิ์	5	4
ตุมเตียว	5	4
พระเจี๊วแก้ว	1	0
หงส์ยงค์	6	3
พุทธิเสน นางกรวี	6	3
เจ้ากาบกล้วย	12	10
สุบินตุมาร	1	1
พระสุธน	4	1
สังข์ศิลป์ชัย	8	1

2.6 การอ้างอิง

การอ้างอิง (Allusion) เป็นการกล่าวอ้างถึงเรื่องอื่นนอกเหนือจากเรื่องที่เขียน อาทิ เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 13) การอ้างอิงที่พบบ่อยที่สุดในวรรณคดีเขมรแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือการอ้างอิงถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในการต่อมา และการอ้างอิงพระรัตนตรัยและเทพเจ้าต่างๆ ทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์

2.6.1 การอ้างอิงถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในการต่อมา

พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา อิทธิพลของศาสนาพุทธ นิกายเถรวาทได้แผ่ขยายไปทั่วแผ่นดินกัมพูชา กวีเขมรมักจะสร้างตัวละครเอกในวรรณคดีให้มีลักษณะพิเศษต่างจากคนธรรมดา โดยอ้างความเป็นพระโพธิสัตว์ของตัวละครเอก ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลอนาคต

กาดละระฆังอุกกุญฺจ

เบ็ญจธรรมา

ธณฺธิณฺนิเสกษก ។

(Un Épisode du Rāmāyana Khmer Rāma Endormi per les Maléfices de Yaïy Rābṇ. 1995:)

กาดน้ํองค้พุทธกษัตริย์ญาณ

เบ็ญจธรรมา

คคิพิณกษัตริย์

(รามเกียรติ์ ตอน ตีฆโมรภาพณ์. 1995:)

เรื่องรามเกียรติ์ของเขมร มีที่มาจากเรื่องรามายณะของอินเดีย ซึ่งเป็นมหากาพย์เรื่องยิ่งใหญ่ในศาสนาฮินดู เรื่องดังกล่าวพูดถึงอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู พระผู้อภิบาลรักษาโลก หากทว่าในวรรณคดีเรื่องนี้กลับมีหลายตอนที่กวีเขมรอ้างอิงถึงความเป็นพระพุทธเจ้าของพระราม⁶

เจ็ญฐาณณ

ฉิฏฐะธรรมา

วิภูณิธรรมา

เทวธรรมา

สุณฺธิณฺนิเสกษ

เบ็ญจธรรมา

ธณฺธิณฺนิเสกษ ។

ธณฺธิ

ฉิฏฐะธรรมา

เบ็ญจธรรมา

⁶ วรรณคดีท้องถิ่นของไทยที่มีที่มาจากเรื่องรามายณะของอินเดีย เช่นเรื่องพระลัก พระลาม เรื่องหอรมะน ได้กล่าวถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธเช่นกัน

សំណេច្នាំព្យាបាលថ្នាំថ្នាំសំរាប់ព្រះពុទ្ធច្បាប់កងកាតស្រះសោង ។

(ឡូសង្ខ. 1961: 182)

ស្រែចម្ការប្រជុំ
បានប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ-
ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ថ្នាំ ថ្នាំ ថ្នាំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

(អាយស្រី. 1961: 182)

កាតស្រះសោងព្រះពុទ្ធច្បាប់ព្រះពុទ្ធច្បាប់ស្រែចម្ការប្រជុំព្រះពុទ្ធច្បាប់ព្រះពុទ្ធច្បាប់

(អាយស្រី. 1966: 106)

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

(ហៃកុលកុមារ. 1966: 106)

ព្រះពុទ្ធច្បាប់ព្រះពុទ្ធច្បាប់ព្រះពុទ្ធច្បាប់ស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំ ។

(ពុទ្ធិសេន សាវណ្ណ. 1986: 100)

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

ស្រែចម្ការប្រជុំ
ស្រែចម្ការប្រជុំ

(ពុទ្ធិសេន នាងកងរី ទំព័រ 55)

ស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំស្រែចម្ការប្រជុំ ។

สรรพสิทธิ์อุทิศให้เหล่าพงศ์พุทธ

ลัมทั้งยืนฝืนกายปราบ

(ละอองสี. 1997: 91)

พระกำสรวลไศกสุดสูง

วิญญาน

มีมีรูปร่างล่งผ่านสนธยา

(สรรพสิทธิ์. 1997: 91)

วรรณคดีข้างต้นเป็นเรื่องที่มีได้ปรากฏในนิบาตชาดก หรือเป็นชาดกนอกนิบาต การที่กวีได้อ้างความเป็นพระโพธิสัตว์ของตัวละครเอกฝ่ายชาย เพื่อต้องการให้เรื่องดังกล่าวกลายเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ พฤติกรรมต่างๆที่พระโพธิสัตว์ประพฤติ จะเป็นครรลองปฏิบัติให้แก่ผู้คนในสังคม นอกจากนี้ การอ้างความเป็นพระโพธิสัตว์ ยังเป็นการสร้างความสมเหตุสมผลให้แก่วรรณคดีเขมร ซึ่งมีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์ (Fairy Tales) โดยใช้หลักของบุญญาธิการ ความเป็นผู้มีบุญมาอธิบาย

2.6.2 การอ้างถึงพระรัตนตรัยและเทพเจ้าต่างๆ ทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์

กวีเขมรมักอ้างถึงพระรัตนตรัยและเทพเจ้าต่างๆทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์ในตอนที่มีการประสาทพรให้แก่ตัวเอกของเรื่องแล้วคลาดจากภัยอันตราย ประสบแต่สิ่งสวัสดิ์พิพัฒนามงคล บทที่ใช้แต่งเรียกว่าบทมหาชัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉัษนัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑
ฉัษนัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษ	ฉัษนัษนัษนัษนัษ ๑

(ละอองสี. ๑๙๙๖: ๗๗-๗๘)

ชัยชัยชยาชโย	ชัยยังพุทโร	ชโยมหายยัง
ชัยชัยชโยธัมมัง	ปัจเจกพุทธรัง	ชัยชัยชยาชยา
ชยาชยาชยา	ชัยชัยสังฆา	อรหันต์เลิศคำชยา
จาคุมหาราชิกา	คาวคิงส์ชยา	ยามาวิชัยจิต
ชัยชัยนิมมานรดี	ปรนิมมิตวสวัตดี	ชัยชัยชัยชยา
ชัยชัยพรหมโลกา	โสฬสพรหมา	ชโยชัยชัยชัย
ชัยยังชยเทวา	ชัยชัยศุกรา	ชโยชัยชัยชัย
ชัยยังสุเมรุไม	ตรีเปรมช่วยชัย	ชัยชยาบุตรจมี
ชัยหิมพานต์ธรณี	ชัยยังปถพี	ชโยกามาโรรัง
ชัยชัยมหายัง	ชัยชัยอิศวรัง	นารายณ์นราชยา
ชัยชัยพระปารมิตา	อุคตลนาคา	วิทยาธรอิชโย

(พุทธิเสน นางกงวี. 1986: 77-78)

บทข้างต้นมีการไหว้พระรัตนตรัย และเทวดาทางฝ่ายพุทธที่สถิตอยู่ ณ ฉกามาพจรสวรรค์ ก่อนจะไหว้เทพเจ้าทางฝ่ายพราหมณ์มีพระอิศวร และพระนารายณ์เป็นต้น

ฉัษ ๑ ธนาพรุชญา	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ สวธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ สวธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑
ฉัษ ๑ ฐะธฐัษธะธิ	สวธฐัษรกุ	ธฐัษัษธฐัษรกุ ๑

(เจริญธ. 1966 : 34)

ชัย ๆ มหาพรหมา	ขอช่วยรักษา	จำเริญพระพรกษัตริย์ประไพ
ชัย ๆ บารมีไท้	ขอให้พรชัย	มาช่วยรวบรวมรักษา

ชัย ๆ พระอิศวร	ขอทำนกรุณา	จำเริญวุฑฒิพระพร
ชัย ๆ พรณรายบวร	ช่วยจำเริญพร	พระวรริราชบุตรา
ชัย ๆ สมเด็จพระอินทรา	ขอช่วยรักษา	พระราชมารพิศาล
ชัย ๆ เทพทั้งจักรวาล	ขอช่วยพยาบาล	บุตรรัตนอุคคพวง
ชัย ๆ นาคนาคา	ถวายพระพรชยา	เถกิงถกานสุขสัมฤทธิ
ชัย ๆ ครุฑราชปักษี	จำเริญสวัสดิ	อวยพรบรมมงคล
ชัย ๆ ยักษ์ร้ายอสูรตน	ถวายพรทศพล	ถวายชัยเสด็จลีลาจร
ชัย ๆ ขุนวิทยากร	ช่วยจำเริญพร	ชูช่วยคุ้มครองรักษา
ชัย ๆ ทศพรนี้หนา	จำเริญชยา	ฤทธานุภาพสรรพกาล

(หงส์ยงค์. 1966: 34)

เมื่อพระสุวรรณกุมารจะทรงหงส์ยงค์ออกจากพระนคร พระราชบิดา พระราชมารดา พร้อมเสนามาคย์ ต่างมาถวายพระพร โดยอ้างถึงเทพทางฝ่ายพราหมณ์เป็นหลัก มีการขอให้พรทั้งสิบแหล่งคือ จากท้าวมหาพรหม พระบรมโพธิสมภาร พระอิศวร สรรพมงคล พระอินทร์ ทวยเทพในห้วงจักรวาล นาคินาคา พญาครุฑ ยักษ์แลอสูร และวิทยากร มาช่วยประสิทธิ์ประสาท ชัยมงคลให้แก่พระกุมาร จะสังเกตว่ามีการขอพรจากอมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศเป็นอันมาก เช่นครุฑ นาค วิทยากร คนธรรพ์ เนื่องมาจากพระกุมารนั้นกำลังจะออกเดินทางนั่นเอง การอ้างถึงสิ่งเหล่านี้จะช่วยป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ได้

บทประณามพจน์ เป็นอีกบทหนึ่งที่มีมีการอ้างถึงพระรัตนตรัย เทพเจ้าทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์ ที่พิเศษคือการไหว้คุณบิดามารดา ครูอาจารย์เพิ่มเข้ามาด้วย ตัวอย่างเช่น

ระชะตากกาทนุ	อุมิธสมุทฺทราช	ทฺรุมฺทฺรุมฺทฺรุม
เจตฺตํอุมิธ	ธากํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ
	ธมฺมํอุมิธธมฺ ๑	
พระสมุทฺธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ
ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ
	ธมฺมํอุมิธธมฺ ๑	
ธมฺมํอุมิธ	ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ
ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ	ธมฺมํอุมิธธมฺ
	ธมฺมํอุมิธธมฺ ๑	

តាំងបរមរតន
បរមបាយបរមវិ

រូងរឿងពោធិ៍
កងកាយកិ
គរវិវិវិ
ឥរវត្តក្នុងវិវត្ត

កុណប្រឹក្សា
វិសេសសុខ

(ទោកាបក្រឹត្យ. 1966: 1)

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
ពោធិ៍ក្រុងក្រុង
ទូទាំងប្រទេស ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន ។

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

សេចក្តីបង្គំ
គោរពបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
សេចក្តីបង្គំ
ព្រះបាទបរមរតន

ព្រះបាទបរមរតន
ព្រះបាទបរមរតន

คุณครุฑ ๑

(เจริญ 1966 : 1-2)

อะหังอัญขม	กัมกราบประณม	พระองค์มีหมอง
กาลกอบประบังใบ	ใต้โพธิ์พฤกษ์ผ่อง	พระองค์เป็นยอดของ
	ทั่วทั้งไตรภพ	
ธ ดุจการมา	ตราล่องลอยเร่	เลื่อนลิวไหลลบ
ฝูงสัตว์นิกร	อมรสายสรรพ	ต่างนำครันครบ
	ถอนเข้านิพพาน	
บังคมพระธรรม	ประเสริฐเกราะล้ำ	เป็นพุทธิญาณ
สมเด็จพุทธวงศ์	ธ ทรงสัตว์บาน	บริบูรณ์ทั่วสถาน
	สุขสวรรคตเพียงแท้	
บังคมสงฆ์สร้าง	ศีลสุทธิธะล้าง	บาปทิ้งละแก้
ทุกข์โศกพองพาล	ละล้างเสนห้แน่	เสพเสวยสมบัติ
	สวรรคตสวัสดิ์เสฏโฐ	
ตัวข้าเปรมปรีดิ์	ยอกรอัญชูลี	ขึ้นเหนือศิโร
กัมกราบวันทา	เทวดาคโน	สายสรรพทั้งโต
	พสทั้งจักรวาล	
บังคมมหากษัตริย์	เลิศบุญประภัสส์	อิศวรภูบาล
ครองอินทรีปัดด์	ราษฎร์รัฐบริพา	เกษมสันต์บุญบาร
	มีพระทรงชัย	
ข้าบังคมคุณ	ครูประเสริฐพัน	สั่งสอนข้าใน
ได้บริบูรณ์จบ	กระบวนศาสตร์ประไพ	เป็นแสงสว่างไกร
	พระคุณครูคำรบ	
คุณพระบิดา	คุณพระมารดา	ที่ข้าเคารพ
ทูลไว้ ยังใน	ศิรสาโศคสรรพ	ทุกวันเฝ้าเคารพ
	คุณคัมภีรา	

(หงส์ยงค์ หน้า1-2)

การอ้างถึงพระรัตนตรัย เทพเจ้าทางฝ่ายพุทธและพราหมณ์ มักปรากฏในบทประณามพจน์ นอกจากจะเป็นเสมือนการไหว้ครูแล้ว ยังเป็นการอัญเชิญอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาพิทักษ์รักษา เนื่องจากมีความเชื่อว่าการแต่งหนังสือเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ผู้แต่งมักประสบอุบัติเหตุในระหว่างแต่งหนังสือ กวีจะบูชาพระรัตนตรัยเป็นอันดับแรก มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บูชาคุณบิดา

มารดา คุณครูอาจารย์ คุณพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสมมติเทวราช บุษาพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่ง พระอินทร์ที่กวีบุชจะเป็นพระอินทร์ทางฝ่ายพุทธ มิใช่พราหมณ์ บุษาทูตผู้สถิตในฉกามาพจรสวรรค์ ซึ่งเป็นการจำแนกสวรรค์ตามคติพุทธ บุษาพระพรหม ซึ่งสถิตอยู่ในพรหมโลกทั้งสิบหกชั้น (โสฬสพรหม) ซึ่งเป็นพรหมฝ่ายพุทธ มิใช่ฝ่ายพราหมณ์ บุษาพระอิศวร เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ทางคติพราหมณ์ ผู้เป็นมหาเทพผู้ทำลายล้าง บุษาพระนารายณ์ มหาเทพผู้รักษาโลก บุษาพระธรณี พระอคนี พระพาย พระพิรุณ ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้รักษามหาธาตุทั้ง 4 อันประกอบเป็นมหาจักรวาลอันไพศาลนี้

ขนบการใช้โวหารการอ้างถึงในวรรณคดีเขมรทั้ง 15 เรื่อง แสดงจำนวนครั้งที่ปรากฏดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 8 ขนบการใช้โวหารการอ้างถึง

วรรณคดีเรื่อง	ขนบการใช้โวหารการอ้างถึง	
	การอ้างถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในกาลอนาคต	การอ้างถึงพระรัตนตรัยและเทพเจ้าต่างๆ ทั้งฝ่ายพุทธและพราหมณ์
รามเกียรติ์	10	11
รามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ	4	1
หอยสังข์	113	6
โคกกุลกุมาร	81	3
กากี	2	0
มรณมาตา	3	2
สรรพสิทธิ์	15	2
ดุมเดีว	0	3
พระเจี๊วแก้ว	1	1
หงส์ยงค์	22	2
พุทธโสน นางกงรี	37	1
เจ้ากาบกล้วย	133	5
สุบินตุมาร	0	1
พระสุธน	16	3
สังข์ศิลป์ชัย	146	7

บทที่ 3

ขนบการใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร

สัญลักษณ์ (Symbols) เป็นการนำสิ่งมีชีวิต หรือไม่มีชีวิตซึ่งเป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ตราชู คือสัญลักษณ์ของความยุติธรรม นกเขาคือสันติภาพ สิงโตคือสัญลักษณ์ของกำลังและความกล้าหาญ สัญลักษณ์แบ่งออกเป็นสองชนิดคือ สัญลักษณ์เฉพาะตน และสัญลักษณ์สากล (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545: 423)

3.1 สัญลักษณ์ที่ใช้แสดงความรัก

สัญลักษณ์ ที่ใช้แสดงความรักในวรรณคดีเขมร มีอยู่สองสิ่งด้วยกัน คือ หมาก และ ผ้า ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

3.1.1 หมาก

หมากเป็นเครื่องแสดงความเคารพนับถือ ขกย่อง ในวัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมการกินหมากและการมอบหมากให้แก่กันเพื่อเป็นเครื่องแสดงความรัก ความขกย่อง นับถือในสังคมวัฒนธรรมเขมนั้น รับผ่านมาจากอินเดีย

ฉลุระเซธ

ฉิรฉากสุร

ธณษกษ

ฉฉุส

สสุส

ธณษกษ

ฉฉุส ๑

(เชวระนยเชต. 1966: 246)

บัคเคียนี

ให้ท่านครุครอง

รับหน้าทำงาน

เป็นใหญ่สำเร็จ

สมเด็จพระเจ้าฟ้า

นางจมนิมมมา

มอบสถาพระพร

(เจ้ากามกล้วย. 1966: 246)

เจ้ากามกล้วยเมื่อได้เสวยราชย์สมบัติเป็นกษัตริย์แล้ว พระองค์ได้แต่งตั้งพระอาจารย์ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า แล้วรับสั่งให้น้าหมากไปมอบ จะเห็นได้ว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดปรานผู้ที่ทำความดีความชอบ ก็จะทรงพระราชทานหมากให้เป็นรางวัล

ฉฉุส

พระสุริย

ฉฉุส

ฉฉุส

ฉฉุส

ฉฉุส

ฉฉุส ๑

(หนองบัว 1956: 358)

<u>ว่ากษัตริย์เมืองนอก</u>	<u>พระองค์จะไป</u>	<u>กัลเฝ้ากษัตรา</u>
<u>อัญเชิญมาไกล</u>	<u>ปราศรัยไปมา</u>	<u>มาเอาพลูตลา</u>
	<u>เราถวายกษัตริย์เทอญ</u>	

(สังข์ศิลป์ชัย. 1956: 358)

เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ได้สะท้อนภาพ ขนบธรรมเนียมในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ในสมัยก่อน หมากเป็นสัญลักษณ์ของการเจริญพระราชไมตรีระหว่างสองแคว้น

<u>ประตูลง</u>	<u>ผูกเชือกผูกตรึง</u>	<u>ผูกเชือกผูก</u>
<u>เสื่อเชือกผูก</u>	<u>เชือกผูกตรึง</u>	<u>ผูกเชือกผูก</u>
	<u>ผูกเชือกผูกตรึง</u>	

(วรรณคดี. 1964: 202)

<u>พระปฐมวงค์</u>	<u>สดับแล้วท่านทรง</u>	<u>แย้มยิ้มสักครา</u>
<u>สตรีบ้างยืนหมาก</u>	<u>ขึ้นพวงมาลา</u>	<u>ให้น้ำสุคนธา</u>
	<u>ประทั่วองค์กาย</u>	

(มรณมาตา. 1964: 202)

พระปฐมวงค์ พระโอรสของพระนางมรณมาตา เดินทางไปตามหาพระบิดา เมื่อเดินทางไปถึงในตัวเมือง สตรีในเมืองนั้นต่างหยิบยื่นไมตรีให้พระราชโอรส โดยการยื่นหมาก สัญลักษณ์แทนความรักให้

<u>ธำมรงค์ธำมรงค์</u>	<u>ธำมรงค์ธำมรงค์</u>
<u>ธำมรงค์ธำมรงค์</u>	<u>ธำมรงค์ธำมรงค์</u>

(คุรุ. 2003: 44)

<u>เดี่ยวพร้อมยอมรับเข้าใกล้ชิด</u>	<u>คุมจึงเสนาห์สนิทจูบรักครา</u>
<u>ทั้งสองหาญสบถปรากฏว่า</u>	<u>คายสลาแลกกันแล้วเดี่ยวเฉลย</u>

(คุมเดี่ยว หน้า 44)

จากที่คุม เดี่ยว คายหมากแลกกันนั้น เป็นการแสดงความรักของหนุ่มสาวในสมัยก่อน ในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ตอนที่ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างนั้น มีบทที่ขุนแผนคัดพ้อนางวันทอง ว่า

เจ้าลืมนอนซ่อนพุ่มกระทุ่มต่ำ
ที่เคี้ยวหมากเจ้าอยากที่ขังคายน

เค็ดใบบอนซ่อนน้ำที่ไรฝ้าย
แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหนูนอน

3.1.2 คำ

ฉันทสโรหิวิสาขเส
โสมธรรตถุสสุตยปริชา
ธวาทะมธัธสสาธณ
ธวาทธัธสาธธธ

ธุทธธธธธธธธธธธ
ธุทธธธธธธธธธธ ។
ธุทธธธธธธธธธธ
ธุทธธธธธธธธธธ ។

(ธุทธธ. 2003: 17)

โอ้ แรงอาลัย วิสัยข้อง
แม่มนต์ที่สวคัมภีร์บรรพ
บุชาพระธรรมจลนสายสรรพ
บุชาพวงเดียวเลี้ยงทาย

พบน้องครานั้นแสนพรรณ
น้องได้บุชาพวงแลกไม
น้องอบผ้าห่มนั้นมาถวาย
ให้ช่วยพี่ชายคั่งปรารธนา

(ธมเตียว. 2003: 17)

นางเตียว ได้บุชากัณท์เทศน์ธมธ ด้วยผ้าห่มเหมือนจะบอกความในใจว่า นางนั้นมีใจ
ให้แก่ธมธน้อย หวังจะได้ครองคู่อยู่ด้วยกัน การมอบผ้าห่มนี้ในวรรณคดีไทยก็มี เช่นตอนที่นาง
พิมพิลาไลย ถวายผ้าห่มติดกัณท์เทศน์ธมธแล้ว ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

เรื่องเจ้ากาบกล้วย ตอนที่นางเกสรมาลาล้ำลาเจ้ากาบกล้วยนั้น เจ้ากาบกล้วยได้มอบ
ผ้าขาวม้าไว้เป็นที่ระลึก ส่วนนางเกสรมาลาได้มอบผ้าห่มของตนไว้ให้เจ้ากาบกล้วยไว้ดูต่างหน้า
เช่นกัน

ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ។

(ธธธธธธธ. 1966: 187)

พี่ให้ไว้แต่ผ้าขาวม้า ต่างกายรักษาสถน แบนบองค่อนขนวล อนงค์อยู่ไกลให้สุชา

(เจ้ากาบกล้วย. 1966: 187)

ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ។
ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ธธธธธธธธ ។

(ธธธธธธธ. 1966: 187)

สำเร็จสำราญเกษมภิรมย์
แม่น้ำองพลาคพลังศักดิ์ครุฑรา

นางจิ่งบังคมกราบพูดว่า
เมตตาคอดโทษโปรดปราณี
(สรรพสิทธิ์. 1997: 76)

ตรีศิลปี บุญขจรให้ความเห็นว่า วรรณคดีเขมรในช่วงสมัยละแวกและพนมเปญนั้น รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทยไปมาก จะเห็นได้จากการแปลวรรณคดีของไทยไปเป็นภาษาเขมร เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้าง ขุนแผน เป็นต้น จึงเป็นไปได้ว่า บทอรรถรย์ในวรรณคดีเขมรนั้น ได้รับอิทธิพลไปจากวรรณคดีไทย

พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชาย สระน้ำ ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศหญิง ภาพของหยาดฝนที่หลังริน แทนด้วยภาพกิ่งแห่งคำถุณชาติที่สำเร็จลงแล้ว วรรณกรรมเขมรร่วมสมัย ได้มีการรับและสืบต่อการใช้สัญลักษณ์ทางเพศจากวรรณคดีโบราณด้วยเช่นเดียวกัน ในนวนิยายเรื่อง น้ำทะเลสาบ นวนิยายเรื่องแรกของพระราชอาณาจักรกัมพูชา⁷ คิม หัก เจ้าของผลงานได้บรรยายบทอรรถรย์ระหว่างเจ้าเหมยสัและนางมาลาตัวเอกของเรื่องไว้ดังนี้

**នៅផ្ទះល្អបុរស និងស្រ្តីរាជគោតនូវបុរសណាគោតចង់ចង្អុលសោះ គឺស្រ្តីល្អបុរសខ្មែរ
ស្រ្តីល្អបុរស តាងម៉ាដាំតាំងប្តីបុរសកាន់ចង្អុលនូវបុរសខ្មែរស្រ្តីល្អបុរសខ្មែរ
ហើយតាំងប្តីបុរសល្អបុរសល្អ ចរចាដំរើប្តីបុរសល្អ ចង់លេងប្តីបុរស
កាលណោះមានបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរស
ចុះចក្រពានល្អបុរសល្អបុរសល្អ ចង្អុលនូវបុរសល្អបុរសល្អបុរស
នៅលេងស្រ្តីល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរសល្អបុរស**

(จิตตะแสงชัย. 1939: 18)

ในวันที่บุรุษและสตรีทุกคนจะได้อยู่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวกันั้น นั่นคือเวลาที่ได้ร่วมเรียงเคียงหมอน นางมาลาก็นำสามีเข้าไปยังห้องของตนซึ่งปูที่นอนหมอนมุ้งไว้สะอาดเรียบร้อย แล้วพากันนอนคุยเล่น เสร็จจากเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ จนถึงเวลาที่พระจันทร์ตรงหัว เวลานั้นมีพญามหาอุษณาคาคราชตัวใหญ่มหึมา รุ่มร้อนกระวนกระวายในดวงจินดา พยายามเลื้อยออกมาอย่างเร่งรีบ

⁷ นวนิยายเรื่องแรกของเขมรยังเป็นเรื่องที่ถูกเถียงกันอยู่ว่าเป็นเรื่องใดกันแน่ ระหว่างเรื่อง สุพาค ของ รีม กีน กับเรื่องน้ำทะเลสาบ ของคิม หัก โกล์รุ่ง อามระคิช เสนอว่า นวนิยายเรื่องแรกของเขมรน่าจะเป็นเรื่องน้ำทะเลสาบ เพราะทำให้เราเห็นถึงการผสมผสานระหว่างวรรณคดีในยุคก่อนและการเขียนที่เรียกว่านวนิยายแบบตะวันตก

จากพระธรรณี ลงมาประพาสเล่นในมหาสมุทร บันดาลหยาดฝนให้ตกลงมายังแผ่นดิน เจ้าเหมสั้ย กับนางมาลาสิ้นสะท้านไปถึงดวงอาทิตย์ ยิ่งเพิ่มความสนุกหาคันมากขึ้นไปอีก

(น้ำทะเลสาบ. 1939: 18)

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรนั้นปรากฏน้อยมากในวรรณคดีเขมร สัญลักษณ์เช่น หมาก และผ้า เป็นสัญลักษณ์ที่ผูกติดอยู่กับวัฒนธรรม ส่วนสัญลักษณ์ทางเพศนั้น น่าจะเป็นสิ่งที่เขมรรับไปจากไทย

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง क्रमरका : การศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ ได้ข้อสรุปต่างๆ ดังนี้ ขนบการใช้โวหารภาพพจน์ ขนบการใช้สัญลักษณ์ และลักษณะร่วมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤต

โวหารภาพพจน์ที่กวีเขมรนิยมใช้มากที่สุดคืออุปมา ลักษณะการใช้อุปมาในวรรณคดีเขมรแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ การใช้โวหารอุปมาในบทชมโฉม และการใช้อุปมาในบทอื่นๆ การใช้อุปมาในบทชมโฉมแบ่งได้เป็นสองลักษณะด้วยกันคือ การชมความงามโดยรวม และการชมความงามโดยแยกเป็นส่วนๆ การชมความงามโดยรวมนั้น ถ้าเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิง กวีมักจะเปรียบเทียบกับนางอัปสร หรือนางเทพริดา โดยไม่ลืมคุณลักษณะสำคัญของสตรีเขมร คือ ความเป็นสตรีครบถ้วนสอแทรกเข้าไปด้วย ตัวละครเอกฝ่ายชายนั้น กวีจะเปรียบเทียบกับเทวดา โดยเฉพาะพระอินทร์ เทพเจ้าผู้มีความงามเป็นเลิศ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ราชสีห์ เป็นต้น การชมความงามโดยแยกเป็นส่วนๆพบเฉพาะแต่ในตัวละครเอกฝ่ายหญิงเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบอิทธิพลของวรรณคดีสันสกฤตปรากฏอยู่เช่น ขางมดังกัทลี (ถ้ากลัว) หน้าอกงามดังดอกบัว คอเป็นปล้องสามปล้อง เป็นต้น ลักษณะที่ร่วมกันกับวรรณคดีไทย เช่น เปรียบแก้วว่างามเหมือนผลมะปรางทอง ส่วนหนึ่งเป็นขนบที่เขมรสร้างขึ้นเช่น ชมว่านางงามดุจวงกรไกร เป็นต้น การชมความงามนั้นถือเป็นขนบที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นการสร้างคุณสมบัติอันเลิศให้แก่ตัวละครเอกโดยเฉพาะในด้านรูปสมบัติ ซึ่งความงามของ “ รูป ” ในวรรณคดีเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่มีอาจละเลยได้

อุปมาในบทอื่นๆ เช่น อุปมาโดยใช้ความเปรียบในลักษณะคู่เทียบในบทเกี่ยวพาราสี อุปมาความโกรธหรือความทุกข์โศกว่าเป็นไฟเผาใจ เปรียบเสียงอันดังก้องว่าปานประหนึ่งเสียงฟ้า เปรียบความทุกข์ที่มีมากมายว่าเป็นดังภูเขาทับอก เปรียบความทุกข์ที่มีมากมายนั้นว่า ดังจะทำให้ชีวิตมรณา การใช้อุปมาดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะปรากฏสม่ำเสมอในวรรณคดีเขมรแล้ว ในวรรณคดีไทยก็ปรากฏลักษณะดังกล่าวอยู่บ่อยครั้งเช่นกัน

ขนบการใช้อุปลักษณ์ ในวรรณคดีเขมรจำแนกเป็น การใช้โวหารอุปลักษณ์แทนบุคคลและการใช้อุปลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล การใช้อุปลักษณ์แทนบุคคลนี้ พบการใช้คำต่างๆอาทิ ด้บ มาศ แก้ว ฝั่ง มิ่งขวัญ เป็นคำที่แสดงความรัก การเทิดทูน หมายถึงสิ่งที่ควรค่าแก่การเฝ้าทะนุถนอม เปรียบเป็นมงกุฎเพื่อแสดงความสูงส่ง การใช้อุปลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล

ประกอบด้วย การเปรียบเทียบถ้อยคำที่ไพเราะ กอปรด้วยสาระว่าเป็นน้ำผึ้ง เปรียบการเสด็จ
พระดำเนินของกษัตริย์ว่าเป็นการเดินทางของราชสีห์ที่กำลังบันลือสีหนาทในขณะเดียวกัน

ขนบการใช้โวหารอติพจน์ พบว่าในวรรณคดีเขมรมีการกล่าวถึงตัวเลขที่มากมาย เมื่อกวี
ต้องการบอกจำนวน เช่น จำนวนบาทบริจาริกา จำนวนทหารในกองทัพ กวีอาจจะบอกตัวเลขแปด
หมื่นสี่พัน หรือมากกว่านี้เพียงเพื่อต้องการให้ภาพว่ามีเป็นจำนวนมาก ไม่ได้หมายถึงจำนวนที่ระบุ
ไว้นั้นจริง

ขนบการใช้โวหารบุคคลวัต พบว่า กวีเขมรมักจะใช้ธรรมชาติบรรยายอารมณ์ความรู้สึก
ของตัวละคร เมื่อตัวละครมีจิตเบิกบาน ธรรมชาติรอบด้านย่อมสวยงาม น่าอภิรมย์ตามไปด้วย ใน
ทำนองเดียวกัน เมื่อตัวละครตกอยู่ในความทุกข์โศกนาฏ ธรรมชาติรอบด้านที่กวีพรรณนาก็จะเต็ม
ไปด้วยความวิปริต แปรปรวน และเลวร้าย ลักษณะอีกประการที่พบคือการสมมติให้ธรรมชาติทำ
หน้าที่ส่งสารฝากไปถึงคนรัก ดังที่พบในเมฆพุดทกาวะของอินเคีย

ขนบการใช้โวหารนามนัย พบในสองลักษณะคือ การกล่าวถึง ปอด ดับ น้ำดี ว่าแทน
ร่างกายหรือชีวิตกลุ่มหนึ่ง และการกล่าวถึง กระเพาะ ว่าแทนร่างกายหรือชีวิต อีกกลุ่มหนึ่ง เวลาที่
มีทุกข์แสนสาหัส กวีเขมรจะเปรียบเทียบว่า เหมือนคนมาตัด ปอด ดับ หรือน้ำดี ในขณะที่
กระเพาะจะใช้เป็นที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เพราะจะเกิดความป่วนปั่นเมื่อมีความรัก
หรือ คีใจ อย่างรุนแรง

ขนบการใช้โวหารการอ้างถึง พบว่าในวรรณคดีเขมรมีการอ้างความเป็นพระโพธิสัตว์ผู้จะ
ได้มาครีตรู้เป็นพระพุทธรเจ้าในกาลอนาคต แม้แต่วรรณคดีทางฝ่ายพราหมณ์ยังได้ แสดงให้เห็น
ถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมเขมร นอกจากนี้ในวรรณคดีเขมรยังปรากฏวรรณคดี
ประเภทชาดกนอกนิบาตอีกเป็นจำนวนมาก เป็นการทำให้นิทานมหัศจรรย์ธรรมดา ที่ดูเป็นเรื่องไม่
จริง ให้การมาเป็นเรื่องจริงที่มีความคิดเรื่องบุญบาปมีในอดีตชาติที่สั่งสมมาเป็นเครื่องรองรับ เป็น
วรรณกรรมศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์

ขนบการใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร แบ่งเป็น เครื่องแสดงความรัก ได้แก่ ผ้าและหมาก
ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยด้วยเช่นกัน แต่ในวรรณคดีเขมรใช้ผ้าเป็นเครื่องแสดง
ความรัก ชัดเจน และบ่อยครั้งมากกว่าที่ปรากฏในวรรณคดีไทย หากแต่จะใช้หมาก เป็นสัญลักษณ์
ของความรักน้อยกว่า สัญลักษณ์อีกประเภทหนึ่งที่พบคือ สัญลักษณ์ทางเพศ ครีศิลป์ บุญขจรเชื่อ
ว่า เขมรรับสัญลักษณ์เหล่านี้ไปจากบทอัศจรรย์ในวรรณคดีไทย การใช้บทอัศจรรย์ยังสืบทอดไป
ยังนวนิยายเขมร ซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมตะวันตก เช่นเรื่อง น้ำทะเลสาบ ของคิม หัก เป็นต้น

การศึกษาชนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีเขมร ทำให้เราเห็นวิถีคิดของคนเขมรได้ชัดเจนมากขึ้น และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยแล้ว ทำให้เราเห็นถึงลักษณะที่ร่วมกันทางวัฒนธรรมของทั้งสองชาติ ความใกล้ชิดสนิทสนมจนยากที่จะหาชาติใดเสมอเหมือน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาชนบในด้านอื่นๆ เพิ่มเติมอีก เช่น ชนบในบทประณามพจน์ ชนบในด้านฉันทลักษณ์ ชนบในด้านแนวคิด เพื่อให้เข้าใจชนบในวรรณคดีเขมรได้ชัดเจน แจ่มชัดขึ้น
2. ควรมีการศึกษาในระดับลึกกว่าชนบที่ร่วมกันอยู่ในวรรณคดีเขมรและวรรณคดีไทย ใครเป็นผู้ถ่ายทอดและใครเป็นผู้รับมาใช้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กุสุมา รัชมณี. (2534). การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2547). วรรณคดีอยุธยาตอนต้น: ลักษณะร่วมและอิทธิพล. กรุงเทพฯ:

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2548). การศึกษาวินิพนธ์เขมรร่วมสมัยที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต ปี พ.ศ.

2547. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเขมรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

เดวิด แชนด์เลอร์ แปลโดย พรรณงาม เจริญธรรมสาร, สดใส ชันติวรพงศ์ และ วงเดือน นาราสัจจ์.

(2543). ประวัติศาสตร์กัมพูชา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิตยา กาญจนวรรณ. (2515). วรรณกรรมอยุธยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2517). วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บุษบา เรืองศรี. (2518). วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์ฉบับพุทธ

ศาสนบัณฑิตย์ เล่ม 1 – 10. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. (2514). พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: ศิล-

ปาบรรณาการ.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). มณีปิ่นนิพนธ์ รวมบทความทางด้านภาษา วรรณคดี และ

วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2523). เอกสารประกอบการสอนชุดพัฒนาการวรรณคดีไทย

(Development of Thai Literature) หน่วยที่ 8-15 . นนทบุรี: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ—ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน .

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน .

วันเนา ยูเต็น. (2530). วรรณคดีเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2548). เจมจันท์กังสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ

:โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2541). หวังสร้างศิลปินภูมิิต เพรศแพรว การสืบทอดขนบการ

สร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่.กรุงเทพฯ: โครงการ เผยแพร่ผลงาน

วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หริศ เรืองฤทธิ์. (2514). วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมเสวี.

เอมอร จิตตะโสภณ. (2539). การศึกษาวิเคราะห์จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท
ต้นอ้อ แกรมมี จำกัด.

บทความ

โกถ้รุ่ง อามระคิย, “น้ำทะเลสาบ : นวนิยายเขมรเล่มแรก?” วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 15, ธันวาคม 2541 หน้า 128 - 137 .

_____, “ปัจจัยพยานนิยายจากทุ่งสังหารกัมพูชา : ความสัมพันธ์ระหว่าง
องค์ประกอบและหน้าที่ของวรรณกรรม” วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับวรรณกรรมระอ
สังคม 35, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2549) หน้า 1-24.

หน้า 7-14 .

_____, “ต้นทางฝรั่งเศส ภาพสะท้อนขนบวรรณกรรมไทย-เขมร”. ศิลปวัฒนธรรม 22, 4 (กุมภาพันธ์ 2544) หน้า 68-75.

ภาษาต่างประเทศ

ខ្សែសង្វាក់. (1961). ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

គឹម លាក់. (1939). វិភាគធនាគារ. ភ្នំពេញ: ឧប្បត្តិ.

យ៉ឹង លេក គី. (2003). ទិព្វភាពទូទៅនៃការប្រឡងប្រជ្ញា. ភ្នំពេញ: ចល្លាភាពអង្គរ.

ជន ណាត, សម្តេចប្រះសង្ឃរាជ. (1967). វិចិត្រក្បាច់ខ្មែរ. ភ្នំពេញ : ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ឥឡូវនេះ អ៊ីក. (1964). ចរណាចរណា. បោះពុម្ពលើកទី 3. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ព្រះបន្ទូលមេរសោម. (2003). ទំព័រ. ភ្នំពេញ: ធម៌វិ.

ព្រះបាទសម្តេចព្រះបរមរាជវាំងស្រីរាជ្យាធិបតី ព្រះចរមរោជ្ជ. (1997). ភាគី. បោះពុម្ពលើកទី 6. ភ្នំពេញ : មុខងារសាសនាប្រឹក្សា។

ប្រះស្ថាបន. (1960). ចោះពុទ្ធស្ថេរីកមី 2. ភ្នំពេញ: ចក្ខុវិស័យសាសនា ក្នុង ផ្ទៃ.

ម៉ិនហ្គីនកូរុចេន. (1997). សាធុសិទ្ធិ. បោះពុម្ពលើកទី 7. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

សុបិន្តកុមារ. (1959). ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ធម្មបទ. (1986). Paris: Cedoreck.

ឡាន ហាប់ឆាន. (1967). **សិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ សម័យចេតនាសម័យសុឡា**(

សតវត្សទី១០ដល់១៨៩៩). ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារពិច - សេង លេខ 22.

ឧកញ៉ាព្រះញ៉ាំងនង. (1966). **រោគកុលាបា**. បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: បុគ្គលិកសាសនបណ្ឌិត្យ.

យស ធិន. (1966). **នៅស្រុកចេតនា**. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារភ្នំពេញ 59 ប៉ាស្ទ័រ.

ពុទ្ធិសោន នាងក្រី. (1986). Paris : Cedoreck .

ภาคผนวก

รามเกียรติ์ ส่วนที่1 ผูกที่ 1- 10

ขณะที่พระฤๅษีวิศวามิตรกำลังบำเพ็ญโหมพิริยอยู่นั้น ยักษ์กักนาสูรได้แปลงเป็นกาเพื่อมาทำลายัชฌุพิริ พระรามและพระลักษมณ์ซึ่งเป็นพระราชโอรสในท้าวทศรถแห่งกรุงอโยธยา ได้สังหารยักษ์นั้นด้วยศร

ณ นครมิถิลา กษัตริย์ชนกได้ทำพิธีจรดพระนังคัล ขณะนั้นได้ทอดพระเนตรเห็นทารกน้อยลอยมาตามน้ำ ทรงนำมาเลี้ยงดูและทรงให้นามว่า นางสีดา เมื่อนางเจริญวัยขึ้นท้าวชนกประกาศให้มีการยกศรเลือกคู่ปรากฏว่าพระรามสามารถยกศรได้จึงได้อภิเษกกับนางสีดาโดยท้าวชนกได้ทูลเชิญท้าวทศรถมาร่วมพิธี

หลังจากเสร็จพิธีแล้ว พระราม นางสีดา พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ได้เดินทางกลับกรุงอโยธยา ระหว่างทางได้พบกับยักษ์รามบรมสูร ยักษ์ไม่พอใจที่พระรามมาตั้งชื่อเหมือนตนจึงรบกับพระราม รามบรมสูรเป็นฝ่ายปราชัยและได้ถวายศรทั้งหมดของตนแก่พระราม

เมื่อมาถึงอโยธยา ท้าวทศรถเตรียมการที่จะมอบราชสมบัติให้แก่พระราม ทว่านางไภยเกษิได้ทักท้วงแล้วทวงสัญญาที่ท้าวทศรถทรงเคยให้ไว้ว่า นางขออะไรก็จะให้ นางทูลขอราชสมบัติให้แก่พระภริบุตรของนาง ท้าวทศรถพยายามประนีประนอมโดยขอแบ่งนครออกเป็นสองส่วน แต่นางไภยเกษิก็หายอมไม่ ช້วยังทูลให้พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดา ออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ป่าเป็นเวลา 14 ปี

กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ถือเพศเป็นฤๅษี เดินทางออกจากนครอโยธยาไปพบกับพรานอุชั่น หัวหน้าพรานป่าต้อนรับ ต่อจากนั้นได้ดำเนินผ่านอาศรมฤๅษีพาราทวาท และทรงข้ามแม่น้ำกาลดี เมื่อไปถึงฝั่งปรากฏว่าไฟกำลังไหม้ป่า พระรามได้บริกรรมมนต์ดับไฟและเนรมิตสถานที่นั้นให้เป็นสวนสวรรค์

พระบาททศรถเสด็จสวรรคต พระภริตไม่ปรารถนาจะครองราชย์จึงเสด็จพร้อมด้วยพระภริตและพระมารดาทั้งสามออกไปตามหาพระราม พระรามปฏิเสธที่จะเสด็จกลับนครอโยธยาเพื่อรักษาสัตย์วาจาที่ให้ไว้กับพระบิดา ทรงมอบฉลองพระบาทให้นำไปเป็นตัวแทนของพระองค์

พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาเดินทางออกจากภูเขาคิตรีภฏ เพราะอยู่ใกล้กรุงอโยธยามากจนเกินไป ระหว่างทางได้พบยักษ์พิราพ ยักษ์ได้ลักพาตัวนางสีดาไป พระรามจึงสังหารยักษ์นั้นเสีย กล่าวฝายนางสุรปนาซึ่งเป็นน้องสาวกรุงราพณ์ประสงค์จะมีสามีจึงเดินทาง

ออกเที่ยวหา นางได้พบพระรามที่อาศรม จึงตรงเข้าไปขอความรัก พระรามปฏิเสธโดยกล่าวว่า พระองค์มีเมียแล้ว ให้นางไปขอความรักจากพระลักษมณ์ พระอนุชาที่ร่วนางยักษ์จึงตัดผม หู และแขนนางสุรปนา นางไปทูลฟ้องกรุงศรีผู้เป็นพี่ กรุงศรีโกรธกับพระรามและถูกพระรามสังหาร

นางสุรปนาไปทูลฟ้องกรุงราชนคร ฦ ลงกาพร้อมทั้งพรรณนาความงามของนางสีดา กรุงราชนครอยากได้นางสีดาจึงให้มหาริกละกายเป็นกวางทองไปเดินอย่างอยู่น้ำอาศรม นางสีดาอยากได้หนังกวางมาปูเป็นที่นั่งจึงวอนพระรามให้ออกจับกวางตัวนั้น พระรามแผลงศรธนูยักษ์มหาริกก่อนที่มหาริกจะสิ้นใจ ได้ร้องเรียกให้พระลักษมณ์ออกมาช่วยโดยเลียนเสียงพระราม นางสีดาได้พระลักษมณ์ออกมาช่วยพระราม กรุงราชนครจึงสามารถลักพาตัวนางสีดาไปได้สำเร็จ

กรุงราชนครพานางสีดาเหาะไปในอากาศ พบนกขตายุ พญาครุฑผู้เป็นสหายท้าวทศรถ ครุฑพยายามขัดขวาง ทว่าไม่เป็นผล กรุงราชนครใช้แหวนของนางสีดาขว้างใส่พญาครุฑจนครุฑได้รับบาดเจ็บ ส่วนพระรามและพระลักษมณ์ได้ออกเดินทางตามหานางสีดา

กล่าวถึงพญามหิงสา เมื่อนางควายในฝูงตกถูกเป็นตัวยักษ์จะขวิดเสียจนตาย เหลือไว้เพียงตัวเมีย ต่อมาเมื่อนางควายตัวหนึ่งตกถูกเป็นตัวยักษ์ นางให้ชื่อว่า ทูรกี นางพาลูกไปซ่อนตัวไว้ พอควายทูรกีโตขึ้นก็มาทำรบกับพ่อและขวิดพ่อจนตาย ทูรกีทำรบกับเทวดาที่รักษาป่าหิมพานต์ เทวดาให้ทูรกีไปรบกับพาลีเจ้าเมืองขีดขิน พาลีทำทูรกีเข้าไปรบในถ้ำ โดยได้กำขั้วสุครีพผู้เป็นน้องว่า ถ้าเลือดที่ไหลออกมาจากถ้ำมีสีจางแสดงว่าเป็นเลือดพี่ ให้เจ้าปิดปากถ้ำเสีย พาลีได้ฆ่าทูรกีถึงแก่ความตาย เทพยดาต่างดีใจไปรดดอกไม้ให้พาลี ทำให้เลือดของทูรกีมีสีจางลง สุครีพสำคัญผิดคิดว่าพาลีตายจึงเอาหินปิดปากถ้ำ พาลีเห็นปากถ้ำถูกปิดก็โกรธคิดว่าสุครีพเป็นกบฏจึงเหวี่ยงทูรกีทำลายปากถ้ำและกลับนครขีดขิน

สุครีพหนีจากนครขีดขินไปหาหนุมาน วันหนึ่งหนุมานได้ไปพบพระราม พระลักษมณ์นอนอยู่ใต้ต้นมะม่วง หนุมานเห็นลายกนกจักรที่ฝ่ามือของพระรามจึงรีบกลับมาบอกสุครีพ พระราม พระลักษมณ์ทรงพระพิศุทธิ์ และเสวยน้ำ พระรามทรงตรัสว่าน้ำนี้เต็มประหลาดนัก จึงชวนกันเสด็จพระดำเนินมาดู ณ บริเวณต้นน้ำ พบสุครีพนั่งร้องไห้ พระรามสัญญาว่าจะช่วยสุครีพโดยทรงขอชื่อแลกเปลี่ยนให้สุครีพช่วยพระองค์รบกับกรุงราชนคร พาตัวนางสีดากลับคืนมา

พระรามสังหารพาลี แล้วมอบเมืองขีดขินให้สุครีพดูแล ท้าวานรตั้งอยู่ ณ ภูเขาคันธมาท พระรามรับสั่งให้หนุมานนำพระธำมรงค์ไปถวายนางสีดา ณ อโศกอุทยาน เมื่อถวายแหวนแล้ว

หนุมานได้สู้กับสหัสกุมารและอินทรชิต อินทรชิตแผลงศรนาศบาศจับหนุมานไว้ได้ ทว่าจะฆ่าด้วยวิธีการใดก็ไม่ตาย กรุงราพณ์จึงให้นำผ้าชุบน้ำมันมาพันตัวหนุมานไว้แล้วจุดไฟเผา หนุมานได้วิ่งไปตามที่ต่างๆจนไฟลุกท่วมนครลงกา

พระรามมีพระบัญชาให้กองทัพวานรสร้างสะพานข้ามนครลงกา สุครีพทูลพระรามให้ทรงใช้ให้หนุมานและองคทไปขอความช่วยเหลือจากมหาชมพู หนุมานสะกดมหาชมพูให้หลับแล้วพาตัวมาพบพระราม มหาชมพูประจักษ์ว่าแท้จริงแล้วพระรามก็คืออนารายณ์อวตาร จึงถวายขุนนิลและขุนนลให้เป็นข้ารับใช้พระราม

หินที่ถล่มไปในมหาสมุทรเพื่อสร้างสะพานถูกปลาคาบไปทิ้ง พระรามทรงกริ้วและขู่ว่าจะแผลงศรอัคคีวาสนทำให้มหาสมุทรเหือดแห้ง นางมณิเมขลามาทูลขอโทษพระรามและสั่งให้ปลาใหญ่บริวาร ขนหินมาช่วยพระรามสร้างสะพานให้เสร็จ

กรุงราพณ์พอรู้ข่าว จึงยกฉัตรหมายทำลายล้างศัตรู สุครีพหักฉัตรเสีย พิเภกได้ทูลกรุงราพณ์ผู้เป็นเชษฐาให้คืนนางสีดาให้แก่พระรามเสีย กรุงราพณ์กริ้วเนรเทศพิเภกไปอยู่กับพระราม พระรามส่งองคทไปเป็นทูต นำสารไปมอบให้กรุงราพณ์ องคทได้ฆ่ายักษ์ภคเนส องคทได้ใช้ทางขุดเป็นแท่นนั่งเสมอกรุงราพณ์ กรุงราพณ์ได้ใช้ให้ทหารไปตามนางมณโฑคีรีออกมา องคทยกมือซ้ายไหว้มารดาส่วนมือขวาก่อราชสาส์นไว้ องค์กรบกับทัพของกรุงราพณ์แล้วกลับมาหาพระราม

ราพณ์ได้ใช้ให้กุมภการออกรบ กุมภการได้ใช้หอกซัดพระลักษมณ์จนสลบ พิเภกทูลให้พระรามใช้หนุมานไปเอายาทิพย์มารักษา พร้อมทั้งไปนำหินบดยามาจากนครลงกาท่อนพระอาทิตย์จะขึ้น มิฉะนั้นพระลักษมณ์จะสิ้นชีวิต หนุมานไปหยุดรณพระอาทิตย์รอ จนพิเภกปร่งยารักษาพระลักษมณ์ได้สำเร็จ เมื่อพระลักษมณ์หายดีทรงออกรบกับกุมภการแล้วทรงสังหารกุมภการในสนามรบ

อินทรชิตผู้เคยรบชนะพระอินทร์ ได้รับบัญชาจากกรุงราพณ์ให้อออกรบ อินทรชิตแผลงศรเป็นนาคยักษ์มารัดตัวพระราม พระลักษมณ์และบรรดาวานร พระรามโกรธเทพดาจึงหักธนูของรามบรมสูรเป็นสองส่วน ส่วนแรกหมายทำลายสรรพสัตว์ให้พังภินันท์ อีกส่วนจะส่งไปยังนครอโยธยาเพื่อแจ้งให้พระนางเกากัลยาพระมารดาทราบว่าพระองค์สวรรคตแล้ว เหล่าเทพดาเจ้าดวงใจจึงไปทูลพระอิศวรให้ไปทูลพระพรหม พระพรหมจึงบัญชาครุฑให้ไปปราบนาค

กรุงราชนั้โกรธมากจึงเข้าป่า ทำพิธีพร้อมปรงยาพิษร้าย หนุมานแปลงตัวเป็นพราหมณ์
เข้าไปเฝ้าวนางมณโฑคีรีเพื่อทำลายพิธี กรุงราชนั้โกรธจนเสียดบะ หนุมานจึงได้ทำลายกระทะ
ที่ใส่ยาพิษนั้นเสีย กรุงราชนั้จึงบัญชาให้อินทรชิตออกรบอีกครั้ง ต่อมาพระรามได้แผลงศรพรหม
มาตสังหาร คีตกิดพันระหว่างยักษ์กับลิง รบพุ่งต่อมาดังนี้

มหาทร บุตรราชนั้ ถูกองคตสังหาร
อติกาย บุตรราชนั้ ถูกพระลักษมณ์สังหารตัดคอ
ตรีสีร รบกับหนุมานและอุสภ ถูกอุสภสังหาร
นราตกรบกับพิพิธถูกพิพิธสังหาร
มหากบาลรบกับอุสภ ถูกอุสภสังหาร
ทรมุขรบกับเกสร ถูกเกสรสังหาร
มุขรักข์ส รบกับขุนนล ถูกขุนนลสังหาร
กุมภักทาส รบกับขุนนิล ถูกขุนนิลสังหาร
มหามาท รบกับ สดพลี ถูกสดพลีสังหาร

ราชนั้ทศมุขหมดหวัง ประชุมไพรพล หมายขอกำลังจาก มูลพลัมแห่งเมืองนอกจักรวาพมาช่วย

รามเกียรติ์ ตอนที่ 2 ส่วนที่ 75 – 80

พระราม พระลักษมณ์ออกประพาศป่า นางสีดาออกไปสงรงน้ำ นางยักษิณีบริวารกรุงราชนได้แปลงตนมาเป็นพี่เลี้ยงนางสีดา แล้วทูลขอให้นางสีดาว่ากรูปรุกราชนให้ดู พอนางสีดาว่ากรูปรุเสร็จ นางยักษิณีก็แปลงกายเข้าไปสิงอยู่ในรูป นางสีดาพยายามลบภาพนั้นแต่ไม่เป็นผล พอพระรามนิวัติพระนคร เห็นรูปดังกล่าวก็คิดว่านางสีดามีใจให้กรุงราชน จึงให้พระลักษมณ์นำตัวนางไปฆ่า พระลักษมณ์ปล่อยนางสีดาเข้าป่า แล้วฆ่าควาญ ควักเอาตัวมาถวายพระราม

พระอินทร์แปลงตัวเป็นควาญนำทางนางสีดาไปยังอาศรมพระฤๅษีวชิรมริก ต่อมานางสีดาได้ให้กำเนิดพระกุมารนามว่า รามลักษมณ์ วันหนึ่งนางสีดาไปซักผ้าแล้วได้อุ้มพระกุมารไปด้วย โดยมีได้บอกกล่าวพระมุณีซึ่งกำลังเข้ามา นพออกจากถ้ำไม่เห็นพระกุมาร พระฤๅษีจึงขู่ว่าพระกุมารขึ้นมาอีกพระองค์หนึ่ง นามว่าชฎลักษมณ์ และนางสีดาได้รับไว้เป็นบุตรบุญธรรม พระกุมารทั้งสองสำเร็จไตรภพตั้งแต่อายุ 10 พระชันษา ทั้งยังเชี่ยวชาญการธนูศรอีกด้วย

พระกุมารทั้งสองจับม้าอุปการของพระราม หนุมานเข้าสู่จึงถูกสองกุมารจับตัวไว้ รามลักษมณ์จับหนุมานตักหน้าแล้วปล่อยตัวไป พระรามรับสั่งให้พระภีรุดและพระสัตรุดไปปราบสองกุมาร รามลักษมณ์ถูกจับตัวได้และถูกขังไว้ในกรงเหล็ก ส่วนชฎลักษมณ์หนีรอดไปได้ นางสีดาได้มอบพระธำมรงค์ให้ชฎลักษมณ์ไปช่วยพี่ ระหว่างทางชฎลักษมณ์ได้เจอนางฟ้าร่มภา นางฟ้าอาสาช่วยโดยปลอมตนเป็นคนส่งข้าวน้ำให้นักโทษ นางได้เอาแหวนวิเศษใส่ไว้ในกละอมน้ำพอ รามลักษมณ์ยกน้ำขึ้นดื่ม พระธำมรงค์ก็ไหลเข้าไปสวมนิ้วน้อย ทำให้พระกุมารมีฤทธิ์หนีออกมาจากที่คุมขังได้

พระกุมารทั้งสองประลองศรเล่น ต่อมาได้พบกับพระราม ต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันจึงแผลงศรเข้าใส่กัน ศรนั้นกลายเป็นขนมนมเนย และดอกไม้มากมาย พอถามไถ่ได้ความแล้ว พระกุมารทั้งสองจึงพาพระรามไปหานางสีดา แม้พระรามจะร้องอนนางสีดาทำไฉนก็ไม่เป็นผล นางสีดาไม่ยอมคืนดีกับพระราม ทว่าส่งพระกุมารทั้งสองไปอยู่กับพระบิดาแทน ต่อมาพระรามสร้างทำเป็นสวรรคต นางสีดาจึงคืนเข้ากรุงอยุธยาเพื่อร่วมพิธีศพ พระรามออกมางอนจ้อ นางสีดาโกรธมากจึงขอให้พระธรณีช่วย พระธรณีอุบร้างนางสีดาลงไปไว้ในนครบาดาล พญานาคภิรุเศรพานางสีดาเสมอด้วยมารดา พระรามให้หนุมานไปทูลเสด็จนางสีดากลับคืนมา แต่นางสีดาปฏิเสธ ทั้งยังด่าว่าและขับไล่หนุมานอีกด้วย

พระรามคิดถึงพิภพจึงส่งราชสาส์นไปเชิญพิภพมาจากนครลงกา ความในเรื่องรามเกียรติ์เขมรจบลงเพียงเท่านี้

แปลและเรียบเรียงจาก หนังสือ **เชื้อ บท ๕. นิฐาทะณเภาโศหตุนาญญูเอ**

กรุงเทพฯ : **บรรณาคารหอ**, 2003. หน้า 112 - 116.

รามเกียรติ์ ตอน ไวยราพณ์สะกดทัพลักเอาตัวพระรามไปได้

พระรามและพลวานรได้ยกทัพข้ามมหาสมุทรมายังนครลงกา เพื่อทำสงครามกับทศกัณฐ์ ท้าวทศเศียรได้ใช้ให้นันทเวกและไวยเวก บุตรมหาริกไปแจ้งข่าวแก่ไวยราพณ์ผู้เป็นพระญาติให้มาช่วยทำสงคราม แม้นางจันทสีจะห้ามไวยราพณ์ผู้เป็นบุตร ไวยราพณ์ก็หาฟังไม่ คราวนั้นไวยราพณ์สุบินว่า พระจันทร์อับแสงขณะที่ดาวน้อยสว่างไสว โหรทูลว่าพระจันทร์นั้นคือพระองค์ส่วนดาวน้อยคือพระญาติ ผู้ที่จะได้ขึ้นมาเป็นใหญ่แทนพระองค์ในอนาคต ไวยราพณ์จึงรับสั่งให้คุมขังไวยวิกบุตรนางพิรากวนผู้เป็นญาติไว้ รอฆ่าเสียพร้อมพระราม

พระรามทรงพระสุบินไปว่าพระจันทร์ขึ้นบังฉัตร ทว่าพระองค์ทรงขำไว้ได้ ส่วนพระบาททรงยืนอยู่บนนครบาดาล พิเภกกราบทูลว่าเคราะห์ร้ายจะบังเกิดขึ้นในคำคืบนี้ พระองค์จะสิ้นเคราะห์ก็ต่อเมื่อเลยเที่ยงคืนไปแล้ว มองเห็นดาวประกายพริ้วขึ้นบนผากฟ้า หนุมานอาสาอมพลับพลาไว้ ส่วนองคตอาสาเฝ้าป้อมกำแพงเจ็ดชั้น

ไวยราพณ์สะกดทัพแล้วเหาะขึ้นฟ้า แกว่งกล้องยาแก้วจนพวกลิงสำคัญผิดคิดว่าดาวประกายพริ้วขึ้นแล้ว ต่างพากันหลับไหล ไวยราพณ์จึงลักพระรามไปไว้ในนครบาดาล หนุมานตามไปหักด่านเพื่อช่วยพระราม พิเภกบอกว่าทางเข้านครบาดาลจะพบดอกบัวขนาดเท่าล้อรถให้หักดอกบัวแล้วลงไปตามก้านดอกบัวนั้น

หนุมานพบมัจฉานุ บุตรบุญธรรมของไวยราพณ์ได้เกิดสู้รบกันต่างไม่มีใครแพ้ชนะ หนุมานจึงถามมัจฉานุเกี่ยวกับเผ่าพงศ์วาน พอทราบว่าเป็นลูกก็ดีใจ จึงยืนยันโดยการหาเป็นพระอาทิตย์ 7 ดวง แล้วลาไปยังนครบาดาล ต้องสู้กับบรรดานาคราช จระเข้ยักษ์ เสือยักษ์ ผู่งูงูตัวโตเท่าอิระเร๊ว ช้างยักษ์ ภูเขาระทบกัน ป่าหนามหวาย แล้วจึงได้มาพบนางพิรากวน หนุมานปรึกษานางพิรากวนหาทางเข้าเมืองโดยปลอมตัวเป็นโขลงสัตว์ป่าไป

เมื่อถึงตาชั่งหน้าเมือง นางพิรากวนขึ้นชั่งตาชั่งก็พังลงมา พวกยักษ์ถามว่านางพาใครมาด้วย นางร้องไห้กล่าวว่าพวกยักษ์เห็นนางตกยากก็พากันใส่ร้ายไว้ความเมตตา พวกยักษ์สังสารจึงปล่อยนางเข้าเมืองไป

หนุมานออกมาฆ่ายักษ์ตายเป็นอันมาก ไวยราพณ์ออกมารบด้วยต่างฝ่ายต่างไม่แพ้ชนะจึงใช้ต้นตาลสามร้อยต้นมัดเป็นกระบองแล้วปลัดกันตี ก็ไม่แพ้ชนะกันอีก นางพิรากวนจึงบอกว่าไวยราพณ์ถอดดวงใจไว้ในภูเขาคิชฌกูฏ มีตัวแมลงงูอยู่ในผอบสุวรรณ นั่นคือหัวใจของไวยราพณ์ หนุมาน

เนรมิตการใหญ่โตคว้าเอาดวงใจของไวยราพณ์แล้วขึ้นพระยาชัยสันใจ หนุมานได้ช่วยพระราม
กลับคืนมาในที่สุด

หอยสังข์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีเสด็จประพาสที่เมืองจันทบุรี และพระนางจันทาเทวี เมื่อทั้งสองกษัตริย์ทรงพระครรภ์ โหรทูลว่า พระโอรสที่เกิดขึ้นจากพระนางจันทเทวี เป็นผู้มีบุญญาธิการมากทำให้นางจันทาเทวีไม่พอใจ พอพระนางจันทเทวีมีพระประสูติกาลเป็นหอยสังข์ นางจันทาเทวีได้คิดสินบนโหรว่า นางจันทเทวีและหอยสังข์เป็นกาลกิณีให้ขับไล่ออกจากวังไปเสีย

นางจันทเทวีพาพระสังข์ไปอยู่กับตายายในป่า พอนางกับตายายไปทำไร่ พระสังข์ก็ออกมาช่วยทำควาสะอาดบ้าน หุงข้าว หาลาปลา จนนางจันทเทวีสงสัย แอบดูแล้วทูลหอยสังข์ขึ้นไปในที่สุด นางจันทเทวีพอทราบข่าวพระกุมารก็ทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จับพระสังข์มาฆ่าโดยใส่ความว่าเป็นลูกชู้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ประหารอย่างไรก็ไม่เป็นผล สุดท้ายจึงจับพระสังข์ถ่วงน้ำ

พญานาคช่วยพระสังข์ไว้ แล้วเนรมิตสำเภาพาพระสังข์ไปส่งให้นางยักษ์พันธุรสซึ่งเป็นยักษ์ม่าย นางพันธุรสรักพระสังข์แสนอนุตรแท้ๆ ของตน ต่อมาพระสังข์ได้แอบชุบตัวในบ่อทอง แล้วขโมยรูปเงาะ และเกือกแก้วหนีนางพันธุรส นางยักษ์ออกตามจนพบ นางคร่ำครวญถึงบุตรจันทาเทวีตาย ก่อนตายนางได้มอบมนต์เรียกเนื้อ เรียกปลาให้แก่พระสังข์ด้วย

ท้าวสามลมีธิดา 7 พระองค์ ทรงจัดพิธีเลือกคู่ให้ราชธิดาทั้ง 7 ซึ่ง 6 พระองค์ต่างเลือกพระสวามีได้แล้ว เหลือแต่นางธิดา พระธิดาคนสุดท้ายที่ยังเลือกคู่ไม่ได้ นางไม่เลือกพระราชาบุตรต่างแคว้น บุตรเศรษฐี กบหมี จนชายฉกรรจ์ทั้งหมดในเมืองนางก็ไม่พึงใจ ท้าวสามลจึงให้พาตัวเจ้าเงาะมาให้นางเลือก นางเงาะพวงมาลัยให้เจ้าเงาะเพราะเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ภายใน ท้าวสามลพิโรธเนรเทศทั้งสองคนไปอยู่กระท่อมปลายนา

ท้าวสามลเกลี้ยให้เจ้าเงาะไปหาเนื้อ หาลาปลาแข่งกับ 6 เขย โดยคาดโทษว่าถ้าใครหาไม่ได้จะทรงลงราชทัณฑ์ หกเขยต้องมาขอแบ่งเนื้อ แบ่งปลาจากเจ้าเงาะ เพราะแม้จะยกขบวนทัพมาก็หาเนื้อหาลาไม่ได้เลย เจ้าเงาะซึ่งขณะนั้นได้ถอดรูปเงาะออกแล้วนั้น ได้แบ่งเนื้อแบ่งปลาให้โดยแลกกับ ใบหูและปลายจมูก

พระอินทร์เห็นว่าพระสังข์ไม่ยอมถอดรูปเสียที ทรงส่งสารนางธิดา 6 องค์มาล้าวมวัง ท้าท้าวสามลตีคดี ท้าวสามลให้นางมณฑาหนีไปขอร้องเจ้าเงาะ พระอินทร์หาเครื่องทรงมาให้เจ้าเงาะจึงยอมถอดรูปพระอินทร์ตีคดีกับพระสังข์ และทำที่ว่าจะแพ้จึงเหาะกลับสวรรค์ ท้าวสามลจึงอภิเษกพระสังข์กับนางธิดาให้ครองนครต่อไป

พระอินทร์ขู่ท้าววิมลราชให้ไปรับตัวพระสังข์ กลับเข้าวังเสียมิฉะนั้นจะลงทัณฑ์ ท้าววิมลราชจึงลงโทษนางจันทาเทวี แล้วพานางจันทเทวีไปหาพระสังข์โดยท้าววิมลราชปลอมตัวเป็นคนสวน ส่วนพระนางจันทเทวีไปอยู่กับพวกวิเสท วันหนึ่งพระนางได้แกงผัก สลักเป็นเรื่องราวต่างๆ บอกให้พระสังข์รู้ว่านางมาถึงแล้ว ต่อมาพระสังข์ได้เห็นแกงดังกล่าวจึงรับสั่งให้นำตัววิเสทผู้ทำถวายเข้าเฝ้าจึงได้พบกับพระบิดา พระมารดาในที่สุด

พระสังข์นำพระบิดา พระมารดาและนางรจนากลับมายังนครโสฬสมหานคร ทรงเสวยราชสมบัติเป็นสุขสืบมา ในท้ายเรื่องพระพุทธองค์ทรงประชุมชาดกว่า เหล่าบริวารในครั้งนั้นได้บังเกิดเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ นางจันทาเทวีได้มาเกิดเป็นมเหสีของพระเทวทัต นางพันธุรัสสได้มาเกิดเป็นนางวิสาขา พระบาทสามลมาเป็นพระอานนท์ พระบาทยศวิมลมาเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางจันทเทวีมาเป็นพระนางสิริมหามายา นางรจนามาเป็นพระนางพิมพา นางสุวรรณราชธิดามาเป็นนางสุชาดา สุวรรณกุมารราชมาเป็นโอรสพระราहुล สุวรรณเทวีพระราชธิดามาเป็นพระนางอุบลวรรณเถรี ส่วนพระสังข์นั่นคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

โกศกุลกุมาร

คราวนั้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับ ณ วัดพระเชตุวัน กรุงสาวัตถี เหล่าพระภิกษุต่างสนทนากันเรื่อง พระเทวทัตมุ่งจะสังหารพระบรมครู จนเป็นเหตุให้ตนนั้นถูกรณีสืบ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องราวแล้วตรัสว่า มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น ที่พระเทวทัตมุ่งจ้องล้างพระองค์ แม้ในอดีตชาติที่ผ่านมา พระเทวทัตก็เคยปฏิบัติเยี่ยงนี้มาแล้ว ในอดีตกาล ณ พาราณสี มีเศรษฐีผู้หนึ่งนามว่า โกศกุลทัต มีทรัพย์ 18 โกฏิ ต่อมาทำทานจนสิ้นกลายเป็นคนทุกตะ โกศกุลทัตมีบุตรอยู่ผู้หนึ่งนามว่าโกศกุลทัตเช่นกัน โกศกุลทัตผู้เป็นบิดา เมื่อถึงแก่กรรมชีวิตแล้วก็ไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ สถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระโพธิสัตว์มาจุติเป็นบุตรของโกศกุลทัต นามว่า โศกุลกุลกุมาร เมื่อเจริญวัยอายุได้ 10 ปี มารดาก็เสียชีวิต พออายุได้ 14 ปี บิดาก็เสียชีวิตตามไปอีก โศกุลกุลกุมารต้องเป็นกำพร้า พระอินทร์ได้นำราชธิดาท้าวสัตตกุญราช ใส่ถุงหนังมามอบให้โศกุลกุลกุมารผู้เป็นหลาน หวังจะให้คนทั้งสองได้ครองคู่กัน เมื่อโศกุลกุลกุมารไปไร่ นางสุขุมาลันทาเทวีก็ออกไปจากถุงหนัง จัดสำรับกับข้าว ทำความสะอาดเรือนชาน ครั้นเสร็จงานบ้านงานเรือนแล้ว ก็กลับเข้าไปในถุงตามเดิม โศกุลกุลกุมารเกิดผิดสังเกตจึงวางอุบาย พอเข้าขึ้นก็ทำที่จะไปทำงานในไร่ หากแต่แอบมองดูอยู่ใกล้ ๆ กระท่อม พอนางออกมาจากถุงหนัง โศกุลกุลกุมารจึงได้ชักถาม และตกลงปลงใจเป็นสามี ภรรยากันในที่สุด

คามโกชกะ นายบ้าน เมื่อเห็นนางสุขุมาลันทาแล้วก็มีใจปฏิพัทธ์ หากแต่ได้เจียมตนว่ามีฐานะต่ำต้อย คามโกชกะจึงนำความไปกราบบังคมทูลพระบาทพรหมทัต ต่างช่วยกันหาอุบายที่จะแย่งนางสุขุมาลันทามาจากโศกุลกุลกุมาร โดยให้โศกุลกุลกุมารหาไก่ ช้าง มาสู้กับไก่และช้างของพระองค์ และให้เอามือจุ่มลงไปในกระทะที่น้ำมันกำลังเดือดซึ่งโศกุลกุลกุมารก็สามารถเอาชนะพระบาทพรหมทัตได้ทุกครั้งไป ท้ายที่สุดพระบาทพรหมทัตได้ให้โศกุลกุลกุมารกินอาหารที่เจือด้วยไขเป็ดไข่ไก่ จนนางสุขุมาลันทาทนไม่ไหว หนีกลับไปยังสัตตกุญครไปที่สุดในที่สุด

โศกุลกุลกุมารตามนางสุขุมาลันทาเทวีไปด้วยความยากลำบาก เมื่อพบแล้วทั้งสองพระองค์ก็ได้อภิเษกสมรสกัน โดยโศกุลกุลกุมารพาสุขุมาลันทากลับมายังกระท่อมที่นครพาราณสี มีเพียงม้า 1 ตัว และธนู 1 คัน คิดตัวมาเท่านั้น คามโกชกะไปทูลฟ้องพระบาทพรหมทัตว่า โศกุลกุลกุมารจะมาทำสงครามกับพระองค์ พระบาทพรหมทัตจึงยกทัพหมายมาพิฆาตโศกุลกุลกุมาร พระโพธิสัตว์จึงแปลงสรออกไป เกิดเสียงดังกึกก้องไปทุกทั่วทิศ พระบาทพรหมทัตและคามโกชกะ ตกจากหลังช้าง สวรรคต เหล่าเสนามาตย์จึงอัญเชิญโศกุลกุลกุมารขึ้นครองราชย์พร้อมด้วยพระนางสุขุมาลันทาเทวีเป็นสุขสืบมา เมื่อสวรรคตแล้ว ทั้งสองพระองค์ได้ไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

กากี

พระบาทพรหมทัตเป็นกษัตริย์ครองนครพาราณสี มีมเหสีนามว่า กากี ทรงสิริโฉมงดงามมาก มีกลิ่นกายหอม ชายใดได้ต้อง กลิ่นนั้นจะติดอยู่ถึงเจ็ดวัน พระบาทพรหมทัตโปรดการเล่นพนันสกามาก ทรงเชี่ยวชาญจนหาใครเทียบได้ไม่

พญาครุฑ นามเวนไตย ปลอมตัวมาเป็นมานพน้อยประลองสกากับพระเจ้าพรหมทัต ได้เห็นนางกากีโดยบังเอิญ พลันบังเกิดความเสน่หา จึงลักนางไปสมสู่ที่วิมานฉิมพลี พอครบเจ็ดวัน พญาครุฑได้มาเล่นสกาอีก เพื่อมิให้พระบาทพรหมทัตสงสัย พี่เลี้ยงซึ่งเป็นคนธรรพ์นามนาฏกุเวร จันอาสาพระบาทพรหมทัตไปติดตามหานางกากี โดยใช้วิธีการปลอมตัวเป็นไร เกาะขนพญาครุฑไปจนถึงวิมานฉิมพลี เมื่อพญาครุฑออกไปหาอาหาร นาฏกุเวรได้เข้ามาสมัครตั้งवासกับนางกากี เป็นเช่นนี้อยู่ถึงเจ็ดวัน พอเวนไตยมาเล่นสกาที่นครพาราณสี นาฏกุเวรได้ปลอมตัวเป็นไรกลับมา ยังโลกมนุษย์ด้วย

เวนไตย ได้ยินนาฏกุเวรคิดพิน ขับล้าร้องครวญถึงนางกากี จึงเกิดความสงสัยว่าคนธรรพ์ทราบเรื่องราวต่างๆนี้ได้อย่างไร จึงเฝ้าถามหน้าพระพักตร์ นาฏกุเวรจึงเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้เวนไตยฟัง เวนไตยเกิดความละอายจึงได้พานางกากีมาส่งคืน พระบาทพรหมทัตได้ลงโทษนางกากี โดยการลอยแพ พระหริรักษรามมา ได้กล่าวว่า เรื่องกากีเขมรนี้แปลมาจากภาษาไทย ความในฉบับภาษาเขมรมีเพียงเท่านี้

ตอนท้ายเรื่องมีการประชุมชาดกว่า พระบาทพรหมทัตคือพระสารีบุตรในครั้งนี้ นาฏกุเวรในครั้งนั้นได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระโมคคัลลานะ นางกากีกลับชาติมาเกิดเป็นนางจิณฺจามานวิกา และพระยาเวนไตยได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หงส์ย่นต์

กาลครั้งหนึ่งนานมา มีพระราชองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าอาทิตย์วงศา มีอัครมเหสีนามว่า พิมพา มีพระสนม 6 พระนาง และมีเมืองขึ้น 101 เมือง ทว่ากลับไม่มีพระราชบุตรพระราชธิดาไว้สืบ สันตะติวงศ์เลย พระอาทิตย์วงศจึงทรงมีรับสั่งให้พระนางพิมพากระทำเทวดาพลี ขอพระโอรสไว้สืบราชสกุล พระโพธิสัตว์จุติลงมายังครรภ์ของพระนาง ถ้วนทศมาสจึงมีพระประสูติกาล พระราชโอรส ทรงให้พระนามว่า สุวรรณกุมาร ครั้นพระกุมารเจริญวัยครบ 16 พรรษา ทรงปฏิเสธริดา กษัตริย์ทั้ง 101 หัวเมืองที่จะมาเป็นมเหสี โดยทรงตัดสินพระทัยจะเลือกคู่ด้วยตนเอง

ครานั้นนายช่าง 2 คน คนหนึ่งชำนาญด้านก่อสร้างปราสาท อีกคนชำนาญด้านการสร้าง ยานโพนม พระเจ้าอาทิตย์วงศาจึงรับสั่งให้นายช่างสร้างหงส์ย่นต์ขึ้นมา และทรงพระราชทานให้แก่ พระสุวรรณกุมาร พระสุวรรณกุมารทูลลาพระบิดา พระมารดา ออกไปเรียนศิลปศาสตร์ โดยทรง ประทับหงส์ย่นต์ไปจนถึงนครปัญจาล ทรงเรียนวิชากับพราหมณ์โหราจารย์จนเจนจบ พราหมณ์ได้ ขอพระสุวรรณกุมารเป็นบุตรบุญธรรม และพามาเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงปัญจาล ทุกทิวา ราตรี

พระนางปทุมเกสร พระราชธิดาของพระเจ้ากรุงปัญจาล เจริญวัย 16 พระพรรษา ทรง ทอดพระเนตรเห็นสุวรรณกุมาร บังเกิดความปฏิพัทธ์จึงให้คนรับใช้ไปแจ้งให้พระสุวรรณกุมาร ทราบ พระสุวรรณกุมาร เข้าหานางปทุมเกสรในเปลาราศี จนพระนางทรงพระครรภ์

พระเจ้ากรุงปัญจาล วางกลอุบาย หลอกจับพระสุวรรณกุมารไปฆ่าทิ้งเสีย พระสุวรรณ กุมารหลอกเพศฆาตให้พาไปยังต้นไม้ใหญ่ ที่พระองค์ทรงซ่อนหงส์ย่นต์ไว้ ทรงประทับหงส์ย่นต์ หินและทรงไปรับพระนางปทุมเกสรเสด็จไปด้วยกัน

ระหว่างทางพระนางเกิดเจ็บพระครรภ์จึงต้องนำหงส์ย่นต์ลงจอดระหว่างทาง พระนางทรง ให้กำเนิดพระราชโอรส คือนั่นอากาศหนาวเย็นมาก พระนางปทุมเกสรจึงขอร้องให้พระสุวรรณ กุมารไปหาไฟมาให้ พระโพธิสัตว์ไปขโมยไฟมาจากลำเภาลำหนึ่งด้วยความรีบร้อนไฟที่ถือมาจึง ไหม้เชือกบังคับโพนมย่นต์ จนทำให้พระโพธิสัตว์ และหงส์ย่นต์จมลงไปในมหาสมุทร มีเรือลำเภา ลำหนึ่งมาช่วยชีวิตพระสุวรรณกุมารไว้ ส่วนลำเภาอีกลำหนึ่งได้มาเก็บยานหงส์ย่นต์ขึ้นจากน้ำ

พระนางปทุมเกสรนำพระธำมรงค์มาผูกไว้ที่ข้อพระหัตถ์ของพระกุมาร ทรงวางพระกุมาร ไว้ใต้ต้นกฤษณา แล้วออกตามหาพระสวามี พระบาทพรหมทัต กษัตริย์กรุงพาราณสีได้มาพบพระ กุมารทรงรับเป็นพระราชบุตรบุญธรรม ทรงขนานพระนามพระกุมารว่า กฤษณกุมาร พระนางปทุม

เกสรกลับมาพบพระโอรสที่ปริเวทนาการจนสิ้นสมประดี เมื่อคืนดีดังเดิมก็ออกติดตามพระโอรส โดยไปฝากตัวเป็นลูกบุญธรรมของยายมาลาการ มีหน้าที่กรองมาลัยถวายพระเจ้าแผ่นดิน

เมื่อพระกฤษณกุมารเจริญพระพรรษา 16 พรรษา ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะอภิเษกกับลูกสาวยายมาลาการ ในวันอภิเษกนั้น พระองค์จะเสด็จเข้าไปยังห้องบรรทมของพระนางปทุมเกสรที่พลันไฉน แม่แมว กล่าวกับลูกว่า ลูกกำลังจะเข้ามาหาแม่จะเอาแม่ทำเมีย พอยาม 2 ก็ไฉนแม่แพะ พุดกับลูกในทำนองเดียวกัน ยามต่อมาไฉนแม่ม้าพุดอีก จึงเข้าไปสอบถามนางปทุมเกสร จนได้รู้ความจริง

พระนางปทุมเกสร และพระกฤษณกุมารได้สร้างโรงทาน ให้ยายมาลาการคอยเฝ้า วาดภาพเรื่องราวพระราชประวัติของทั้งสองพระองค์ ต่อมานายสำเภาลำหนึ่งได้นำหงส์ย่นต์มาถวายพระกฤษณกุมาร ส่วนนายสำเภาลำที่พระสุวรรณกุมารโดยสารมาได้มาจอดเทียบท่าที่นครพาราณสี พระสุวรรณกุมารเข้ามาพักยังโรงทานพินิจดูภาพวาดรู้ว่าเป็นเรื่องราวของพระองค์ ทรงปริเทวนาการจนสลบไป ยายมาลาการนำความเข้ากราบบังคมทูล ทั้งสามพระองค์ได้พบกันอีกครั้ง เมื่อซ่อมหงส์ย่นต์เสร็จทั้งสามพระองค์ก็ประทับหงส์ย่นต์กลับไปยังนครเทพบุรีของพระสุวรรณกุมาร

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

พุทฺธิเสน นางกงรี

เศรษฐีและภรรยาไปขออนุญาตจากพระโอรสไว้สืบทอด ต่อมาภรรยาได้มีบุตรสาว รวมทั้งสิ้น 12 คน ฐานะของเศรษฐีที่เคยร่ำรวยกลับยากจนลง เศรษฐีจึงตัดสินใจนำบุตรสาวทั้ง 12 คนไปทิ้งไว้กลางป่า ขณะที่อยู่ในป่า ทั้งสิบสองคนได้ช่วยกันหาปลา พี่สาว 11 คน ร้อยตาปลาทั้งสองข้างมี แต่ นางเกาน้องสาวคนสุดท้องเท่านั้นที่ร้อยตาปลาข้างเดียว ต่อมาทั้งสิบสองคนได้พบนางสันธมาร นางได้รับนาง 12 เป็นบุตรบุญธรรม ให้คอยเลี้ยงดูนางกงรี บุตรแท้ๆ ของนางซึ่งอายุ 3 ปี

วันหนึ่งนางทั้งสิบสองได้ไปเล่นน้ำ นางเกาทำห่อข้าวตกลงพื้น พวกผีจึงมากินข้าวแล้วขอความจริงแก่นางเกาว่า นางสันธมารเป็นยักษ์ นางสิบสองจึงพากันหนี นางสันธมารโกรธมากจึงออกไปล่า นางทั้งสิบสองจึงหนีไปซ่อนตัวในท้องช้างเผือก โค และเก้ง ตามลำดับ แล้วเดินทางไปถึงอินทปัตถนคร

นางทั้งสิบสองพักผ่อนอยู่บนต้นไม้ใกล้หนองน้ำ เมื่อหาสืมาตักน้ำได้เห็นนางทั้งสิบสอง หลงคิดว่าเทพธิดาจึงนำความไปแจ้งนายของตน เศรษฐีจึงไปทูลพระรณาสีห์ผู้ครองนคร พระรณาสีห์จึงรับนางทั้งหมดเป็นนมเหสี

นางสันธมารเมื่อทราบว่ นางทั้งสิบสองหนีมาอยู่ที่อินทปัตถนคร ก็แปลงกายทำมายากล้ายครวที่พระรณาสีห์ได้นางสิบสอง คือไปอยู่บนต้นไม้ เมื่อหาสืมาพบก็ไปเรียนให้นายทราบ พระรณาสีห์แต่งตั้งนางเป็นนมเหสีเอก นางทั้งสิบสองเริ่มตั้งครรภ์ นางสันธมารลงว่าตนเองป่วยหนัก ซึ่งยาที่ใช้รักษามีเพียงดวงตาของนางสิบสองเท่านั้น นางสิบเอ็ดคนถูกควักดวงตาทั้งสองข้าง ส่วนนางเกาถูกควักเพียงข้างเดียว ทั้งหมดถูกขังในหลุม เมื่อคลอดลูกออกมาก็จะแบ่งเนื้อกันกิน นางเกาฉลาดเก็บเนื้อส่วนของตนไว้ พอคลอดลูกออกมาก็เอาเนื้อที่เก็บไว้ไปแจก แล้วเธอลูกไปซ่อนจนพระพุทฺธิเสนอายุได้ 7 ปี

พุทฺธิเสนพออายุได้ 7 ขวบ ก็ออกไปนอกหลุม ไปเล่นทอยสะบ้า ขณะเด็กเลี้ยงโค ก็ขอข้าวน้ำ 12 ชุด มาเลี้ยงแม่กับป่า ความมีชื่อเสียงทราบไปถึงพระเนตรพระกรรณของท้าวรณาสีห์ พระรณาสีห์ให้นำตัวเข้ามาเฝ้า เมื่อซักถามจึงทราบว่าตนเป็นบุตรของนางเกาจึงทวิความเสนาหา นางสันธมารวางอุบาย แกล้งทำเป็นป่วยให้พระพุทฺธิเสนไปนำยามารักษา คือส้มที่ผลสาม ผลหนึ่งนั้นรู้จักพูด ผลหนึ่งนั้นรู้จักหัวเราะ และผลหนึ่งรู้จักหัว

พุทธเสนขี่ม้าหนีแก้วไปยังเมืองของนางสันธมาร ระหว่างทางพบพระฤาษี พระฤาษีแปลงสารให้ พุทธเสนได้แต่งงานกับนางกงรี พุทธเสนอยู่กับนางกงรีจนมีพระราชบุตร 2 พระองค์ คือ พระหุมนเสน และ พระรณเสน

พุทธเสนขโมยดวงตาของแม่และป้า น้อยวิเศษ และยาวิเศษที่โรยไปแล้วจะกลายเป็นแม่น้ำใหญ่ทรงเสด็จไปในยามราตรี นางกงรีไม่พบพระสวามีก็ออกติดตาม พระพุทธเสนจึงโรยยาเกิดแม่น้ำใหญ่ขวางไว้ นางกงรีข้ามแม่น้ำไปไม่ได้จึงขาดใจตาย เมื่อกลับมาถึงอินทปัตถนครก็ทรงลั่นน้อมนํานางยักษ์สันธมาร ทรงคิดถึงนางกงรีจึงเสด็จกลับไปหา เมื่อทรงทราบว่านางกงรีได้สิ้นใจเสียแล้ว จึงจัดการให้พระราชโอรสครองราชย์สมบัติ ส่วนพระองค์ก็เสด็จกลับมาเสวยราชย์ ณ อินทปัตถนคร ตามเดิม

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

สรรพสิทธิ์

นกกะจาบสองเมียผัว อาศัยอยู่ในป่าใหญ่ วันหนึ่งนกกะจาบตัวผู้ได้ไปหาอาหาร ได้ไปกินเกสรบัว เพลิดเพลินอยู่จนกระทั่งตะวันตกดิน ดอกบัวจึงหุบ นกกะจาบไม่สามารถออกมาจากดอกบัวได้ติดอยู่อย่างนั้นจนเช้า บังเอิญคีนั่นเกิดไฟไหม้ป่า ไฟได้ครอกลูกนกตายสิ้น นางนกลีใจมาก พอพบหน้าสามีนางก็ต่อว่า เพราะเข้าใจผิดคิดว่า เพื่อนกไปหลงนางนกตัวอื่น นางแม่นกลีใจโจนเข้ากองไฟตายตามลูกน้อยไป โดยอธิษฐานว่า หากคีนั่นนางจะไม่ยอมพูดกับชายใดอีกเลย

ชาติต่อมานางนกกะจาบไปเกิดเป็นธิดากษัตริย์นครพาราณสี นามว่า สุวรรณเกสร นางไม่ยอมปริปากพูดกับชายใดเลย แม้กระทั่งพระราชบิดา พอนางเจริญวัยควรแก่การมีคู่ครอง พระราชบิดาจึงหาภู่ให้โดยประกาศออกไปว่า ชายใดที่สามารถทำให้นางยอมปริปากพูดจาด้วยได้จะยกให้อภิเษกกับชาวนั้น

กล่าวฝ่ายนกกะจาบตัวผู้ไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี นาม สรรพสิทธิ์ ได้ไปศึกษาวิชาถอดดวงใจพร้อมด้วยพี่เลี้ยงคนหนึ่ง พอได้ทราบข่าวเรื่องเลิอกคู่ พระสรรพสิทธิ์พร้อมด้วยพี่เลี้ยงจึงเดินทางไปร่วมงานด้วย พระสรรพสิทธิ์ให้พี่เลี้ยงถอดดวงใจไปไว้ที่ประตู ตะเกียง พานหมาก และผ้า幔ตามลำดับ แต่ละที่พระสรรพสิทธิ์ก็จะเล่นนิทานปริศนา เมื่อพี่เลี้ยงตอบผิด นางสุวรรณเกสรทนมิดจึงตอบคำถามพระสรรพสิทธิ์แทนคำตอบผิดๆของพี่เลี้ยงนั้น พระสรรพสิทธิ์จึงได้อภิเษกกับนางสุวรรณเกสร

วันหนึ่ง พระสรรพสิทธิ์พร้อมด้วยพี่เลี้ยงไปประพาสป่า พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นกวางตัวหนึ่งนอนตายอยู่ จึงถอดดวงใจเข้าไปสิงยังร่างกวาง โดยกำชับให้พี่เลี้ยงเฝ้าร่างไว้ กวางได้วิ่งเล่นในป่า พี่เลี้ยงได้โอกาสจึงถอดดวงใจเข้าร่างพระสรรพสิทธิ์แล้วเผาร่างตนเสีย พระสรรพสิทธิ์ตัวจริงกลับมาพบร่างพี่เลี้ยงถูกเผา จึงได้ทราบว่าบัดนี้พี่เลี้ยงได้ทรยศตนเสียแล้ว โชคดีที่กวางสรรพสิทธิ์ได้พบร่างนกสาลิกานอนตายอยู่จึงถอดดวงใจเข้าไปในร่างนกสาลิกาแล้วบินเข้าไปในวังแจ้งเรื่องทั้งหมดให้นางสุวรรณเกสรได้ทราบ ทั้งสองพระองค์จึงวางแผนลวงพระสรรพสิทธิ์ปลอม ให้ถอดดวงใจเข้าร่างแพะที่ตายแล้วเพื่อให้ราษฎรได้ชมพระปรีชาสามารถ นกสาลิกาสรรพสิทธิ์จึงถอดดวงใจกลับเข้าร่างของตนตามเดิม และรับสั่งให้ฆ่าแพะพี่เลี้ยงนั้นเสีย

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

ตุ้ม เตียว

เนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงตุ้ม เป็นชาวบาพนม พอเจริญวัยขึ้นได้เข้าไปบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดพระวิหารมณเฑียรตุ้มมีเพื่อนชื่อเณรเพชรซึ่งรักใคร่กันเหมือนพี่น้อง ทั้งคู่ได้ลาพระอาจารย์ออกไปขายโคก เดินทางไปถึงดงโขงนม จึงหยุดพักขายของ และอ่านคำภีร์ให้คนซื้อโคกฟัง เณรตุ้มอ่านคัมภีร์ที่จับใจนัก บังเอิญนางโนที่เลี้ยงนางเตียวได้ฟังอยู่ด้วย จึงไปแจ้งให้เตียวทราบว่า เณรตุ้มรูปร่าง เลี้ยงเพราะนัก นางเตียวฮั่นวอนมารดาให้นิมนต์เณรตุ้มมาเทศน์ที่บ้าน ทั้งสองจึงได้พบกัน นางเตียวเปลื้องผ้าสไบบูชาภัณฑ์เหมือนจะบอกเณรเป็นนัยว่านางนั้นมีใจให้ เณรตุ้มรีบกลับไปลาสิกขากับพระอาจารย์เพื่อกลับมาขอนางเตียว ทว่าพระอาจารย์ได้ห้ามปรามไว้ บอกว่าเณรตุ้มกำลังมีเคราะห์ร้าย สึกไปขามนี้มิได้ ให้ออกไปจนกว่าจะถึงเดือนหก ตุ้มไม่เชื่อ หนีไปลี้ภัยกับต้นไม้เสร็จแล้วก็เดินทางพร้อมด้วยเณรเพชรมาหาเตียวที่บ้าน

หมื่นงวนบุตรออกญาอรุณแอบหลงรักนางเตียว โดยอาศัยมารดาของนางเตียวเป็นสะพาน พอตุ้มรู้ว่าหมื่นงวนมาสู่ขอเตียวก็รีบมาหาเตียว ตุ้มได้เตียวเป็นภรรยา เมื่อมารดาของเตียวกลับมาถึงบ้าน ตุ้มและเพชรได้แนะนำตัว นางจำได้จึงให้ตุ้มและเพชรพักอยู่ด้วยกันที่บ้าน ตุ้มลอบเข้าหาเตียวโดยที่มารดาเตียวไม่ทราบเรื่อง

ออกญาอรุณนำตัวบัณฑิตตุ้มและบัณฑิตเพชรไปถวายพระบาทรรมา กษัตริย์ละแวก ทำให้ตุ้มกับเตียวพราดจากกัน กษัตริย์ละแวกให้ตุ้มขับเพลงถวาย ส่วนเพชรนั้นชำนาญการเป่าปี่จึงเป่าถวายจนเป็นที่โปรดปราน ตุ้มได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นหมื่นเอก ส่วนเพชรได้เป็นพญาเพชร

วันหนึ่งทรงมีพระกระแสรับสั่งให้ทหารไปจัดหาสาวงามมาถวาย ทหารพานางเตียวมาเข้าเฝ้า พอตุ้มรู้เข้าก็ร้อนใจ ขับเพลงถวายเล่าเรื่องราวความรักระหว่างตนกับเตียว พระบาทรรมาจึงพระราชทานเตียวให้กับตุ้ม ทั้งคู่จึงได้ครองคู่กัน

มารดาของนางเตียว วางแผนสังฆคณาบายไปบอกบุตรสาวว่าตนเองป่วยหนัก นางเตียวจึงลาตุ้มไปเยี่ยมมารดาโดยไม่รู้ว่าเป็นกลลวงให้นางกลับไปแต่งงานกับหมื่นงวน พอวันแต่งงานมาถึงตุ้มได้เข้าไปขัดขวางงานแต่งงานจึงถูกพวกของหมื่นงวนฆ่าตาย นางเตียวเสียใจมากจึงชวนนางโนไปยังบริเวณที่ตุ้มตาย แล้วฆ่าตัวตายตามตุ้มไปทั้งสองคน

พระบาทรรมาทราบเรื่อง จึงทรงรับสั่งให้ขุนหลุมลึกให้เอาผู้ทำผิดทั้ง 7 ชั่วโมงไปฝังดินเพียงคอ ให้ควายลากคราดเหล็กตัดคอคนผิดทั้งหลายไปจนสิ้น

เจ้าkabกล้วย

ธนมหาเศรษฐีกับภรรยาผู้มีบุตรไว้สืบสกุล จึงไปบนบานขอบุตรที่วิหารกลางป่าใหญ่ ซึ่งมีเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้า ธนมหาเศรษฐีได้พบกับโกคมหาเศรษฐี ทั้งสองสัญญาเป็นเพื่อนกันและให้สัตย์มั่นว่า จะให้ลูกของตนนั้นแต่งงานกัน ต่อมาภรรยาของธนมหาเศรษฐีได้ให้กำเนิดบุตรชาย ส่วนภรรยาของโกคมหาเศรษฐีได้กำเนิดบุตรสาว

ธนมหาเศรษฐี ทำทานจนกลายเป็นคนจน ไม่ช้าก็เสียชีวิตไปบังเกิดเป็นพระอินทราธิราช ภรรยาจึงพานุตรน้อยหวังไปพึ่งบุญโกคมหาเศรษฐี ฝ่ายเศรษฐีเมื่อเห็นนางและบุตรตกยากจึงแก่งัดทำเป็นจำมิได้ และสั่งให้บ่าวไพร่ตืนางจนตาย ฝ่ายบุตรชายเสียใจมากได้นำแหวนไปขาย ชื้อโถมมาใส่ศพมารดา ใช้เสื้อผ้าปูรองศพมารดา ส่วนตนก็ใช้kabกล้วยมาห่อกายไว้

เจ้าkabกล้วยเฝ้าศพมารดาอยู่ระยะหนึ่งจึงเผาศพมารดา และเดินทางเข้าไปฝากตัวขอเรียนวิชากับอาจารย์โดยใช้แรงกายทำงานหนักเบาแลกวิชาและที่อยู่ทีกิน นางเกสรมาลาบุตรโกคมหาเศรษฐีมอบความรักทั้งหมดให้แก่เจ้าkabกล้วยมิเปลี่ยนและทำทุกวิถีทางที่จะครองคู่กันโดยไม่เกรงต่ออำนาจบิดา

พระเจ้ามธูราช มีมเหสีนามว่า แก้วสัจจา ครองนครสาวตติ ทั้งสองพระองค์มีพระราชบุตรทรงพระนามว่า เกสรบุปผา ทรงคิดหาผู้มีบุญบารมีมาเป็นพระขามาดา สืบราชสมบัติต่อไป ทรงประกาศให้มีการคัดเลือกชายผู้มีบุญ ว่าวดังกล่าวมาถึงหมู่บ้านของโกคมหาเศรษฐี บรรดาผู้ชายในย่านนั้นต่างเตรียมตัวไปคัดเลือกผู้มีบุญ เจ้าkabกล้วยได้ตามพระอาจารย์ไปด้วยเพื่อช่วยชนสัมภาระพอถึงเวลาคัดเลือกผู้มีบุญ เจ้าkabกล้วยก็ปลีกตัวไปนอน ขณะนั้นช่างที่ถูกปล่อยออกไปแสวงหาผู้ที่มีบุญได้ไปหยุดแสดงความคารวะอยู่เบื้องหน้าเจ้าkabกล้วยพอดี เจ้าkabกล้วยจึงได้ขึ้นครองราชย์ ทรงตั้งอาจารย์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และทรงรับนางเกสรมาลาเป็นมเหสี ร่วมกับพระนางเกสรบุปผา ทั้งสามพระองค์ครองราชสมบัติอย่างมีความสุข

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

เรื่องมรณมาตา

คราวหนึ่งพระองค์ทรงประทับ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ พระอนุรุทธเถระได้กราบทูลถามว่า เพราะเหตุใดชนทั้งหลาย จึงแตกต่างกันด้วยรูปร่าง ทรัพย์สมบัติ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ชนใดเจริญอาการสามสิบสองมี เกศา โลมา นขา ทันตา ตโจ ไว้ในใจ ชนนั้นจะพ้นทุกข์ ดังตัวอย่าง นางมรณมาตาเป็นต้น แล้วทรงแสดงว่า

ครั้งหนึ่ง กุลลิสะ กับนางแก้วเกสี ได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทวิมลธรรมราชให้เป็นนายบ้าน ทั้งสองมีบุตรนามว่า กุลเกสี ในหมู่บ้านนั้นมีชายยากจนคนหนึ่ง มีบุตรชายนามว่า กุณมกีก์ กุมาร กุณมกีก์กุมารรักชอบกับนางกุลเกสีจึงพากันหนีไปยังชนบทแห่งหนึ่งซึ่งเป็นหมู่บ้านโจร นายบ้านเกิดเมตตาสงสารคนทั้งสองจึงรับไว้เป็นบุตรบุญธรรมโดยมอบทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งข้าทาสบริวารไว้รับใช้ ทั้งสองสร้างฐานะจนร่ำรวยมีทรัพย์นับโกฏิ ชาวบ้านจึงเรียก กุณมกีก์ ว่า กุลโกฏิกุณมกีก์ ทั้งคู่มีบุตรนามว่า กุมาริ

กุลโกฏิกุณมกีก์ ได้รับนางกาฬิมาเป็นภรรยา น้อย นางกาฬิผจญม่ายมีบุตรสองคน คือ นางจันตีและนางจันทาสาลินี หลังจากนั้นเศรษฐีก็จนลงจนกลายเป็นคนยาก กุลโกฏิกุณมกีก์หาเรื่องทะเลาะกับนางกุลเกสีทุกวัน วันหนึ่งขณะหาปลา กุลโกฏิกุณมกีก์ก็ตีนางกุลเกสีตกน้ำตายไปเกิดเป็นปลา

นางกุมาริรู้ว่าแม่ไปเกิดเป็นปลาบู๋ ก็นำรำไปให้แม่ทุกวันทีหน้าท่า นางกาฬิรู้เข้าก็ให้ลูกสาวปลอมตัวเป็นนางกุมาริ ไปหลอกจับปลาบู๋มาแกง เปิดตัวเมียสงสารนางกุมาริก็คาบเกล็ดปลาบู๋มาให้ นางกุมารินางเอาไปปลุกเป็นมะเขือเปราะ นางกาฬิก็ถอนรากถอนโคนทำลายอีก มีแมวตัวเมียสงสาร นำรากต้นมะเขือมาให้นางกุมาริ ซึ่งตอนนั้นมีชื่อว่า นางมรณมาตาก็นำไปปลุกก็กลายเป็นต้นโพธิ์ทองสองต้น ยามลมพัดใบจะกวัดไกวมีเสียงดุจคนตรี

พระบาทวิมลธรรมราชเสด็จประพาสป่า พอพบต้นไม้วิเศษ พระองค์ทรงปรารถนาจะนำไปปลุกไว้ในวังจึงรับวังให้ทหารมาช่วยกันถอนขึ้นแต่ก็ไม่สำเร็จ นางมรณมาตาได้อธิษฐานขอให้ต้นไม้ไปประดิษฐานในวัง ต้นไม้นี้ก็ลอยไปประดิษฐาน ทรงให้นามต้นไม้ว่า สุวรรณราชพฤกษ์ ทรงอภิเษกนางมรณมาตาขึ้นเป็นเอกอัครมเหสี

พระบาทวิมลธรรมราชทรงเสด็จไปคล้องช้าง นางกาฬิออกอุบายส่งข่าวไปทูลพระนางมรณมาตาว่าบิดาป่วยให้รีบเสด็จกลับบ้าน พระนางมรณมาตาพลัดเหยียบกระดานกลตกลงไปใน

กระทะน้ำร้อนสิ้นพระชนม์ นางกาฬิเอาเครื่องทรงให้นางจันทาสาลินีสวมใส่แล้วส่งกลับวัง หลังจากนั้น 3 วันต่อมา พระบาทวิมลธรรมราชได้เสด็จกลับพระนคร

นางศิริเมขลา ได้ช่วยชุบชีวิตนางมรณมาตาขึ้น กลายเป็นนกสาลิกา กลับเข้าไปทูลความจริงให้พระสวามีทราบ เมื่อความจริงเปิดเผยพระบาทวิมลธรรมราชได้ทรงรับสั่งให้ประหารชีวิตนางจันทาสาลินี ทำเป็นปลาร้าส่งกลับบ้าน พอภูมิกก็รู้ว่านางจันทาสาลินีถึงแก่ความตาย ด้วยกลัวความผิดจึงพากันหนีเข้าป่า ส่วนแม่หมอนที่ร่วมกันหลอกพระนางมรณมาตาไปฆ่าต้องโทษประหาร ลูกสาวของแม่หมอนซึ่งทำงานรับใช้อยู่ในวังก็ถูกเนรเทศออกจากวังด้วย

คราวหนึ่งพระบาทวิมลธรรมราชเสด็จออกไปปราบโจรในชนบท นางจันทาลูกสาวยายหมอนได้จ้างคนไปจับนกสาลิกามาฆ่า นกสาลิกาตกลงไปยังรังของพญาหนูขาว พญาหนูขาวได้เลี้ยงนางไว้ และพญาหนูได้ออกไปก้นจึกนางจันทาจนนางตาย ต่อมานางสาลิกาได้ลาพญาหนูไปตามทางบังเอิญพบงูใหญ่จะกินนาง บังเอิญมีนกอินทรีได้มาช่วยไว้

พระอินทร์ได้เนรมิตกลายมาเป็นเสือดัวใหญ่มากินผลไทร ทันใดนั้นร่างก็เปลี่ยนแปลงไปจนท้ายที่สุด กลายเป็นคน นางสาวิกากินผลไม้ตามอย่างบ้าง ร่างกายก็กลับมาเป็นมนุษย์ตามเดิม พระนางมรณมาตาไปอยู่กับพระฤๅษี และได้พระโอรสปทุมกุมารซึ่งถือกำเนิดขึ้นในดอกบัวมาเป็นพระโอรสบุญธรรม นางได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระโอรสฟัง พระโอรสปทุมกุมารจึงได้ขี่ควาญออกไปตามหาพระบิดา พระบาทวิมลธรรมราชพร้อมด้วยพระปทุมกุมารได้มารับพระนางมรณมาตา กลับเข้าวัง พระนางทรงนำ เป็ด แมว และพญาหนูขาวมาเลี้ยงในวัง ทรงบำเพ็ญกุศลกรรมต่างๆ トラาจนสิ้นอายุขัย

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

สุบินต कुमार

บิดาของสุบินต कुमार เป็นนายพราน พอสุบินต कुमारอายุได้เจ็ดปี บิดาก็ตายไปเกิดเป็นเปรต สุบินต कुमारมีนิสัยใฝ่ในทางธรรมตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ชอบเข้าวัดไปปรนนิบัติพระภิกษุสงฆ์ ทำความสะอาดวิหาร ถานเจดีย์เป็นนิตย์ ต่อมา สุบินต कुमार ได้ขออนุญาตมารดาบรรพชาเป็นสามเณร แม้มารดาจะไม่เต็มใจนัก แต่ก็ไมอาจขัดความประสงค์ของบุตรชายได้ จึงอนุญาตให้บรรพชาในที่สุด

วันหนึ่ง ขณะที่มารดาของสุบินต कुमारได้เข้าไปเก็บฟืนในป่า แล้วพลอยหลับไป ยมทูตได้พาดวงวิญญาณของนางไปตกรนกล เนื่องจากนางทำบาปกรรมไว้มาก ขณะที่ยมบาลกำลังปลักนางลงเหวนรกลนั้น นางได้แลเห็นไฟนรก แล้วนึกไปถึงสี่จิ๋ว ของสามเณรบุตรของนาง เมื่อนางถูกปลักลงเหว ก็บังเกิดอัศจรรย์ ดอกบัวขนาดใหญ่เท่ากงล้อรถมารับนางไว้ พญามัจจุราชเมื่อได้ประจักษ์ในบุญบารมีของนาง ก็ให้ยมบาลพานางกลับมายังโลกมนุษย์ นางเชื่อมั่นในผลของการทำความดีมากขึ้น จึงอนุญาตให้สามเณรสุบินตอุปสมบทเป็นพระภิกษุในบรรพพระพุทธศาสนา นางพยายามรักษาศีล เจริญภาวนา เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจึงได้ไปบังเกิดบนสวรรค์

เปรตผู้เป็นบิดาของสุบินต เณระ ได้มาขอส่วนบุญ เมื่อได้รับบุญกุศลแล้วก็ไปบังเกิดในสวรรค์ในที่สุด เรื่องสุบินต कुमारนี้ ได้แสดงอานิสงส์ของการบวชในพระพุทธศาสนาไว้เป็นอเนกปริยาย

พระเจี๊วแก้ว

พระอาจารย์ จาบ พิน สุวรรณโชโต ได้รจนาเรื่องพระเจี๊วแก้วขึ้นในปี พ.ศ. 2478 โดยยกเรื่องราวมาจากคัมภีร์ถาวงศ์ ตัวอักษรโรมัน ภาษามคธ และสังคิตยวงศ์ ที่จารึกโดยตัวอักษรเขมร ผู้เขียนได้เปิดเรื่องด้วยบทนมัสการ ตามด้วยการเล่าถึงพระชาติของพระพุทธเจ้าที่เกิดเป็นสุเมธคาบส และได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าที่ปิงกรว่า สุเมธคาบสนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล ผู้เขียนได้ข้ามมายังพระชาติที่เป็น พระเวสสันดร และชาติสุดท้ายที่ทรงมาบังเกิดเป็นลัทธัตตะ เมื่อตรัสรู้แล้วทรงประกาศธรรม จนพระชนมายุล่วงมาได้ 80 พรรษา จึงทรงเลือกสาลวโนทยาน ของมัลลิกงคิรี เป็นสถานที่ปรินิพพาน เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เรียบร้อยแล้ว โทณพราหมณ์ ได้ทำการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปยังแคว้นต่างๆ พระเจี๊วแก้วซึ่งหนึ่งของพระพุทธเจ้าตกอยู่กับกษัตริย์พรมทตแห่งนครกลิงกราษฎร์ สืบต่อสันตติวงศ์ มาจนถึงกษัตริย์ทรงพระนามว่า กุหลิวมหาราช กษัตริย์พระองค์นี้ทรงนับถือนิครนถ์ จวบจนได้ประจักษ์ปาฏิหาริย์ในพระเจี๊วแก้ว จึงละทิ้งเหล่านิครนถ์เสีย แล้วหันมานุชาพระเจี๊วแก้ว ยึดพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

นิครนถ์ได้ไปยุยงบัณฑิตจรรยาแห่งปาฏลีบุตร ให้มาทำสงครามกับกุหลิวมหาราช เมื่อบัณฑิตจรรยาได้ประจักษ์ในปาฏิหาริย์ในพระเจี๊วแก้ว ก็เปลี่ยนพระราชหฤทัยหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา และเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้ากุหลิวราช จวบจนหลานของพระเจ้าจิรธระ ได้ยกทัพหมายมาขย้ำทันตบุรีให้ราบเป็นหน้ากลอง พระเจ้ากุหลิวราชได้ให้พระราชธิดานามว่า เหมมาลา กับพระขมาดา นามทันตราช อัญเชิญพระเจี๊วแก้วไปยังเกาะลังกา ไปพบกับกษัตริย์มหาเสนผู้เป็นสหาย

ท้าวทันตราชและเมหามาลาได้ปลอมตัวเป็นพราหมณ์ โดยสารเรือสำเภาไปยังเกาะลังกา ระหว่างทางได้พบพระอรหันต์กำลังเหาะผ่านมา ท่านได้ตรงเข้ามานมัสการพระเจี๊วแก้ว ต่อมาพระเจี๊วแก้วได้ถูกพญานาคลักไป พระอรหันต์รูปนี้ได้ติดตามนำพระเจี๊วแก้วกลับมาคืนสองกษัตริย์ จนในที่สุดทั้งสองพระองค์ได้มาถึงทวีปลังกา

กิตติสิริเมฆราชา ผู้ครองนครอนูราชปุระ เสวยราชย์ต่อจากกษัตริย์มหาเสนราชา ได้มีศรัทธาปสาทะต่อพระศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงเฉลิมฉลองบูชาพระเจี๊วแก้วอย่างเอิกเกริก และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวสิงหลว่า ไม่ว่าจะย้ายเมืองหลวงไปตั้ง ณ ที่ใด จะต้องนำพระเจี๊วแก้วไปประดิษฐานไว้ด้วย จนในที่สุด พระเจี๊วแก้วได้ไปประดิษฐาน ณ เมืองแคนดี้ トラบจนถึงทุกวันนี้

พระสุธน

พรานบุญทริก จับตัวนางมโนห์ราได้ ขณะนางกำลังเล่นน้ำในสระโนนาคต กับพี่สาวอีก 6 คน พรานป่านางไปถวายเป็นนมเหสีของพระสุธน พระองค์ทรงตั้งนางไว้ในตำแหน่งเอกอัครมเหสีต่อมาเมืองขึ้นของนครอุดรปัญจาลได้แจ้งเมือง พระสุธนออกไปปราบกบฏ คืนหนึ่งพระบิดาของพระสุธนทรงพระสุบินร้ายจึงทรงเรียกพราหมณ์โหราให้มาทำนาย พราหมณ์กล่าวว่า การที่พระสุธนนำนางกินรีมาเป็นนมเหสีเป็นอุบาทว์จัญไร ให้เร้นนางมโนห์ไปบูชาอัญเชิญ

นางมโนห์ราทูลขอปลีก หาง เพื่อจะรื้อบูชาอัญเชิญให้ทอดพระเนตรเป็นครั้งสุดท้าย พอได้โอกาสดังนั้นไป นางลงไปกราบพระคาบสก่อนจะกลับบ้านเมือง พร้อมกับได้ขอร้องพระคาบสให้ไล่พระสุธนกลับไปถ้าพบพระสุธนออกตามมาตามหานาง แต่ถ้าพระสุธนยังดื้อดึงก็ขอให้พระคาบสได้มอบของต่างๆที่นางฝากไว้แก่พระสุธน พร้อมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำต่างๆของนางอย่างเคร่งครัด เพื่อที่จะได้สามารถฝ่าผ่านด่านต่างๆไปได้

พระสุธนเมื่อเสร็จศึกกลับมาไม่พบนางมโนห์รา ทรงปริเวทนาการ ทรงเสด็จไปยังเขาไกรลาสเพื่อตามหานางมโนห์รา ได้พบพระคาบส พระฤๅษีได้มอบพรธารง ผ้าสไบ และยาให้แก่พระสุธน แล้วอธิบายวิธีการผ่านด่านต่างๆ พระสุธนต้องผ่านด่านป่าหนามไผ่ หนามหวาย โขลงช้าง ป่าช้าผีดู ยักษ์ร้าย แม่น้ำใหญ่ ภูเขากะเทยกัน และพญานินทรีย์ จึงจะมาถึงเขาไกรลาสได้

พระสุธนเดินทางอยู่ 7 ปี จึงมาถึงพระนคร ทรงหย่อนพระธำมรงค์ลงในกละออมแล้วอธิบายว่า ขอให้พระธำมรงค์งไปสวมนี้นางมโนห์รา เมื่อนางรู้ว่าพระสวามีตามมาถึง ก็จึงไปกราบทูลพระมารดา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิตุราชทราบเรื่อง ก็ให้ตามตัวพระสุธนเข้าเฝ้า พระสุธนต้องแสดงศิลปศาสตร์ต่างๆจนพระบาทสมเด็จพระปิตุราชพอพระทัย ท้ายสุดทรงให้พระธิดาทั้ง 7 แต่งกายเหมือนกันออกมาเฝ้า แล้วให้พระสุธนเลือกว่าใครคือนางมโนห์รา พระอินทร์แปลงกายมาเป็นแมลงวันทองมาเกาะที่นางมโนห์ราทำให้พระสุธนสามารถเลือกได้ถูกต้อง ทั้งสองพระองค์ได้กลับมาครองคู่กันที่สุดในที่สุด ต่อมาทั้งสองพระองค์ได้ทูลลากลับไปยังนครปัญจาลตามเดิม

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

สังข์ศิลป์ชัย

พระบาทกุตรราช เสวยราชย์ ณ ปัญจาลบุรี มีพระอัครมเหสีพระนามสุนันทา มีพระราชโอรสทรงพระนามว่า เสนากุตรราช พระราชธิดาทรงพระนามว่า เกสรสุนันทา เมื่อพระบาทกุตรราชสวรรคต

พระนางเกสรสุนันทา ถูกยักษ์กุมภณัทลักไปเป็นมเหสี อยู่ ณ ป่าหิมพานต์ ต่อมา มีพระราชธิดาด้วยกัน 1 พระองค์ คือ พระนางสุพรรณเทวี กุมภณัทไปเล่นสกาแพ้นาคราชจึงต้องยกพระราชธิดาให้อภิเษกกับนาคราชไป

ท้าวเสนากุตรราช เสียพระทัยที่น้องสาวถูกยักษ์ลักไปจึงออกบวช ณ หมู่บ้านนิโครธคราม มีผู้เฒ่า มีลูกสาว 7 คน ท้าวเสนากุตรราชทางพึงใจนางทั้ง 7 จึงลาผนวช แล้วอภิเษกนางทั้งเจ็ดเป็นมเหสี ต่อมา นางทั้งเจ็ดได้ทรงครรภ์ ต่างมีพระประสูติกาลพระราชโอรส ทว่าพระนางปทุมมา น้องสาวคนสุดท้องทรงให้กำเนิดพระราชกุมารแตกต่างจากคนอื่นคือ พระกุมารมีมือหนึ่งทรงถือสังข์ มือหนึ่งทรงถือธนูติดมาด้วย จึงทรงได้พระนามว่า “สังข์ศิลป์ชัย” ขณะนั้น มีนางสนมคนหนึ่งนาม เกสรบุปผา ได้ให้กำเนิดบุตรด้วยเช่นกัน ทว่าเป็นสัตว์ราชสีห์

นางทั้ง 6 ร่วมกันใส่ร้ายพระนางปทุมมา และ นางเกสรบุปผา ให้ท้าวเสนากุตรราชเนรเทศไปจากพระนคร พระอินทร์ให้พระวิฆณกรรมมาสร้างนครใหม่ให้นาม วิฆณนคร นางทั้ง 6 ออกอุบายให้ลูกๆ นำอาหาร หมากพลูใส่ยาพิษไปถวาย พระสังข์ศิลป์ชัย ทว่าพระองค์รู้กลอุบายจึงมิได้เสวย

นางทั้ง 6 จึงยุให้ลูกชายไปขอราชสมบัติจากพระราชบิดา ท้าวเสนากุตรราชจึงใช้ให้ไปหานก เนื้อ ปลาที่ป่าหิมพานต์ มาถวายพระองค์เสียก่อน พระกุมารทั้ง 6 ก็ไปใช้พระสังข์ศิลป์ชัย และราชสีห์ให้หาให้ทุกครั้ง ท้าวเสนากุตรราชทราบดีว่าเป็นฝีมือพระสังข์ศิลป์ชัย ต่อมาจึงใช้ให้พระกุมารทั้ง 6 ไปตามพระนางเกสรสุนันทาผู้เป็นอา กลับมา

สังข์ศิลป์ชัยไปช่วยนางเกสรสุนันทากลับมาได้ และฆ่ากุมภณัทตาย ต่อจากนั้นก็ไปเล่นพนันสกา ชนนาคราช แล้วพาตัวนางสุพรรณเทวีกลับมาให้นางเกสรสุนันทา ทั้งหมดเดินทางไปพบพระกุมารทั้ง 6 พระองค์ และราชสีห์ที่คอยทำอยู่

พระกุมารทั้งหกหลวงพระสังข์ศิลป์ชัยขึ้นไปบนภูเขา หลอกให้วางศาสตราวุธเสียแล้ว ช่วยกันผลักพระสังข์ศิลป์ชัยตกเขาไป นางเกสรสมุณทากับนางสุพรรณเทวีไม่เห็นพระสังข์ศิลป์ชัยก็ทรงเสียพระทัย นางเกสรสมุณทาจึงใช้ผ้าสไบ ส่วนนางสุพรรณเทวีใช้หวี เสี่ยงสตั้ยอธิษฐานว่า ถ้าพระสังข์ศิลป์ชัยยังมีชีวิตอยู่ ขอให้ผีผู้เก็บผ้าสไบและหวีมาคืนนางทั้งสองด้วยเถิด ว่าแล้วทั้งสองพระองค์ก็เกล้งทำศึกกับพระกุมารทั้ง 6 ราชสีห์หาพระสังข์ศิลป์ชัยไม่พบก็รีบกลับไปทูลพระมารดาทั้งสอง ทั้งหมดได้ช่วยกันออกตามหา พระอินทร์ได้มาช่วยพระสังข์ศิลป์ชัยไว้

พระนางเกสรสมุณทา และพระนางสุพรรณเทวี กราบทูลเรื่องพระสังข์ศิลป์ชัยไปช่วยตนมาได้ กุมารทั้ง 6 จึงได้รู้ว่า นางเป็นบ้าเพราะถูกอาคมยักษ์ ท้าวเสนากุดตราจึงให้ทำพิธีไล่อุบาทว์จัญไรให้ ขณะนั้นบังเอิญมีนายสำเภานำหวีและผ้าสไบมาถวาย ทั้งสองพระองค์จำได้ว่าเป็นของพระองค์ ทรงดีพระทัยมากที่รู้ว่าพระสังข์ศิลป์ชัยยังไม่ตาย พระราชาให้สร้างตำหนักนอกวังให้พระขนิษฐา และพระราชนัดดาประทับ

วันหนึ่งขณะประทับยังท้องพระโรงได้มีจิ้งจกตกลงมายังพระอุระ โหรทายว่าพระองค์จะได้พบพระราชนุตรที่มีฤทธิ์เหนือกษัตริย์ใดๆในชมพูทวีป ทรงเสด็จไปพบพระสังข์ศิลป์ชัย ทรงขอคืนศึกกับพระมเหสี และพระสนม กษัตริย์ทั้ง 5 จึงเสด็จกลับเข้าวัง

ท้าวเสนากุดตราได้สวนความว่าใครกันแน่เป็นผู้ไปช่วยพระนางเกสรสมุณทา และ นางสุพรรณเทวี สังข์ศิลป์ชัยจึงแสดงฤทธิ์จนพระกุมารทั้ง 6 เกรงกลัว ท้าวเสนากุดตราจึงสั่งกุดหัวพระกุมารทั้ง 6 และพระมารดา โชคดีที่มีผู้ขอชีวิตไว้แต่ทั้ง 12 พระองค์ก็ต้องถูกถอดกลายเป็นสามัญชน

ท้าวเสนากุดตราขกราชสมบัติให้แก่พระสังข์ศิลป์ชัย ทรงให้อภิเษกกับพระนางสุพรรณเทวีพระราชนัดดาและพระนางสุอมัจฉานาถิกษัตริย์ต่างแคว้น ต่อมาพระนางสุพรรณเทวีมีพระราชโอรสนาม “วิชัยราชกุมาร” ส่วนพระนางสุอมัจฉนามีพระราชธิดานาม สีลรัตนเทวี พระสังข์ศิลป์ชัยทรงให้พระราชโอรสและพระราชธิดาอภิเษกสมรสกัน แล้วทรงมอบราชสมบัติให้ในที่สุด

แปลและเรียบเรียงจากบทนำ ในส่วนของสังเขปเรื่อง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นายชาญชัย คงเพียรธรรม
ที่อยู่ 13 หมู่ 1 ต. บ้านโพ อ. บางปะอิน จ. พระนครศรีอยุธยา 13160

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2540 ได้รับคัดเลือกเข้าศึกษาต่อ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยวิธีพิเศษ สำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษด้านภาษาและวรรณคดีไทย
- พ.ศ. 2543 สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย วิชาโท ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาอังกฤษ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พ.ศ. 2546 ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาเขมรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2548 ได้รับทุนจาก SEASREP FOUNDATION ให้ไปศึกษาภาษาเขมรที่มหาวิทยาลัย ภูมิหนัมเปญ (The Royal University of Phnom Penh) พระราชอาณาจักร กัมพูชา เป็นเวลา 1 ปี
- พ.ศ. 2548 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเขมรศึกษาจาก มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ปัจจุบัน กำลังศึกษาคณะดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร ณ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานทางวิชาการ

บทความ

- พ.ศ. 2548 Using Khmer Words for Literary Embellishment " Nandopanandasutra Khamloun " Thailand พิมพ์เผยแพร่ในเอกสาร การประชุมวิชาการ สังคม วัฒนธรรมเกี่ยวกับกัมพูชาครั้งที่ 8 ณ พระราชอาณาจักรกัมพูชา
- พ.ศ. 2549 น้ำทะเลสาบ : นวนิยายกามวิสัยเรื่องแรกของประเทศเขมร

งานวิจัย

- พ.ศ. 2548 วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษากวีนิพนธ์เขมรร่วมสมัยที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต ปี พ.ศ. 2547 ” เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2549 เขมรกายัม : การศึกษาพัฒนาการของร้อยกรองเขมรตั้งแต่ปีค.ศ. 1979 – 2006 .